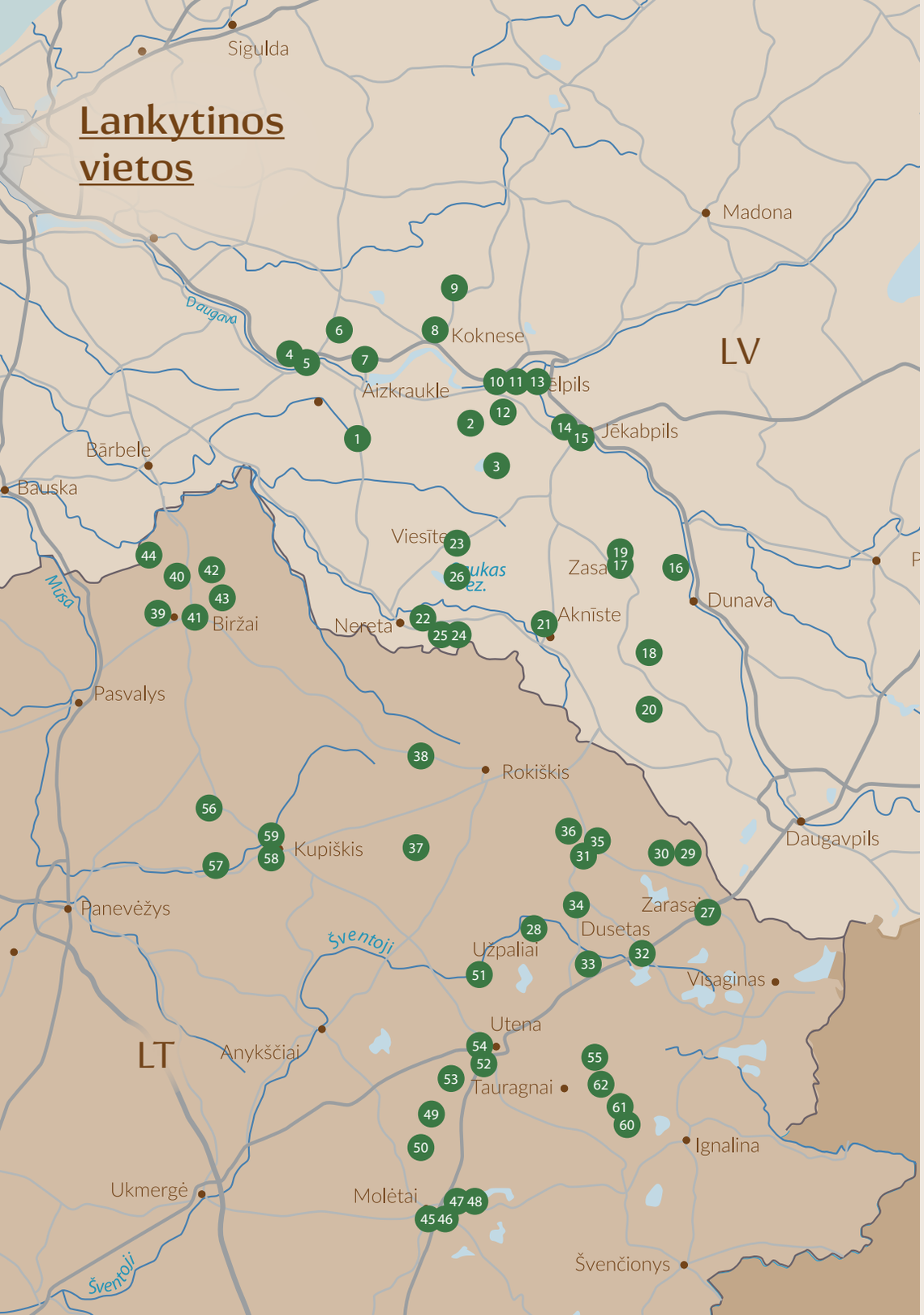
BALTŲ KELIAS

SĖLIAI

Turizmo gidas

Ženklai

Vietovės informacija

- *Informacinis stendas*
- *Mokama*
- *Stovėjimo aikštelė*
- *Tualetas*
- *Pėsčiųjų takas*
- *Dviračių takas*
- *Ką atsineši, išsinešk*
- *Yra šiukšlių dėžės*
- *Poilsio stalai*
- *Maitinimas*
- *Svečių namai / viešbutis*
- *Tylos*
- *Audiogidas*
- *Pritaikyta neįgaliesiems*
- *Apžvalgos bokštas*
- *Stovyklavietė*
- *Laužavietė*
- *Plaukiojimas galimas*
- *Plaukiojimas valtimis*
- *Žvejyba*
- *Valčių nuoma*
- *Leidžiama su augintiniais*
- *Pažintinio tako ilgis*
- *Parduotuvė*
- *Gamta, kraštovaizdis*
- *Istorinės vietos*
- *Aktyvus poilsis, pramogos*
- *Amatai*
- *Edukacinės programos*
- *Informacijos centras*
- *Muziejai*
- *Pramogos*
- *Vieta pavalgyti*
- *Suvenyrai*
- *Receptai*

Turinys

ĮVADAS 6

LATVIJA 8
Sėliai 9

JAUNJELGAVOS APYLINKĖS 10
Dudzesės Elytės (Puokių) šaltinis 11
Grūbelės (Grūblio) piliakalnis 12
Mėlynasis kalnas (Piksterės kalnas) 13
Krauklių akmuo 14
Aizkrauklės piliakalnis 15
Sėlių materialioji kultūra 17

VIDURIO DAUGUVOS APYLINKĖS 18
Melkitarų akmuo 19
Muziejaus „Kalna Ziedi“ („Kalno žiedai“) kultūrinis istorinis Kompleksas 20
Draugijos „Baltaine“ kūrybos namai Kuoknesėje 21
Latvijos bitininkystės istorijos muziejus 22
Mežmalos valtys 23
Sėlių gyvenamosios vietovės – piliakalniai ir gyvenvietės 25

JEKABPILIO MIESTO APYLINKĖS 26
Sėlpilio piliakalnis 27
Puormalių Sudrabkalnas 28
Biologinis žvalgomasis ūkis „Boļāni“ 29
Krustpilio pilis ir Jekabpilio istorijos muziejus 30
Jekabpilio istorijos muziejaus skyrius po atviru dangumi „Sēļu sēta“ („Sėlių sodyba“) 33
Sėlių papuošalai 34

JEKABPILIO KRAŠTO APYLINKĖS 36
Dignajos piliakalnis 37
Sėlos kultūrinė erdvė 38
Sėlių sodyba „Gulbji“ („Gulbės“) 39
Amatų centras „Rūme“ („Vieta“) 40
Draugijos „Ūdenszīmes“ („Vandens ženklai“) ekspozicija „Pļavas muzejs“ („Pievos muziejus“) 42
Sėlių žemės 43

SĖLIŲ MAŽIEJI MIESTAI 44
Saltupių šventasis šaltinis 45
Janio Jaunsudrabinio muziejus „Riekstiņi“ („Riešutėliai“) 46
Viesytės muziejus „Sēlija“ („Sėla“) 47
Stupelių piliakalnis 48
Stupelių piliakalnio akmuo 49
Uormankalnas 51
Sėlių kalba 52

LIETUVA 53

ZARASŲ RAJONO SAVIVALDYBĖ 54
Zarasų apžvalgos ratas 55
Vosgėlių piliakalnis su gyvenviete (Drageliškių piliakalnis) 56
Stelmužės ąžuolas 57
Lygumų akmuo 59
Velikuškių II (Salos) piliakalnis 60
Degučių pažintinis takas 61
Šavašos pažintinis takas 61
Ramūno Čižo alaus darykla ir ekspozicija 63

ROKIŠKIO RAJONO SAVIVALDYBĖ 64
Bradesių ąžuolas 65
Sartų ežeras ir Baršėnų (Sartų) apžvalgos bokštas 66
Edukacija „Augalų atspaudai molyje“ 68
Moškėnų (Laukupėnų) piliakalnis 69

BIRŽŲ RAJONO SAVIVALDYBĖ 70
Smardonės šaltinis 71
Kirkilų apžvalgos bokštas su ežerėliais 73
Biržų regioninio parko lankytojų centras: Ekspozicija / ekskursija „Prasmengančios žemės kraštas“ 74
Užušilių pažintinis takas 75
Eko basų kojų parkas 75
Milišiūnų avių ūkis: Edukacinė programa „Avis aprengs ir pamaitins“ 77

MOLĖTŲ RAJONO SAVIVALDYBĖ 78
Polinė gyvenvietė (Luokesių ež.) 79
Lakajų ež. baidarės (žvejyba)/ Pažintinė kelionė po Baltųjų Lakajų ežerą „Gamtos vertybės“ 79
Mindūnų apžvalgos bokštas 81
Ežerų žvejybos muziejus 83
Skudutiškio akmenys ir šaltinis 83
Valiulis ir Valiulio tėvas (Akmenys) 84

UTENOS RAJONO SAVIVALDYBĖ 86
Krokulė 87
Ąžuolijos draustinio pažintinis gamtos takas 88
Pakalnių piliakalnis 88
Narkūnų piliakalnis su Laimės slėniu ir versme 89
Mokas ir Mokiukas (Akmenys) 90

KUPIŠKIO RAJONO SAVIVALDYBĖ 92
Uoginių amatų centras 93
Brolių medus (Vaško žvakės gamyba) 94
Kupiškio sutartinės (Kupiškio etnografijos muziejus) 94
Kupiškio (Aukštupėnų) Piliakalnis 97

IGNALINOS RAJONO SAVIVALDYBĖ 98
Ladakalnis 101
Ginučių piliakalnis 102
Bitininkystės muziejus 103

Įvadas

KELIAUKIME „BALTŲ KELIU“!
Šiame turizmo gide daugiau nei 60 siūlomų įdomiausių, vertingiausių ir naujausių Latvijos teritorijoje esančios Sėlos ir Lietuvos Sėlos bei Aukštaitijos objektų, susijusių su baltų praeitimi ir dabartimi, kultūros paveldo raiška dabartyje.
Leidinio pradžioje pateiktas žemėlapis leidžia matyti teritorijos visumą, o išsamesnis informacijos pateikimas pagal dabartines savivaldybių ribas leis turistui lengviau ir greičiau susiorientuoti, rasti informaciją baltukelias.lt svetainėje. Pirmasis „Baltų kelio“ turizmo gidas lietuvių, latvių ir anglų kalba išleistas 2019 m., o 2023 m. dar trys: „Sėliai“, „Žiemgaliai“, „Kuršiai ir žemaičiai“.

KAS MES, GYVENANTYS LIETUVOJE IR LATVIJOJE?
Mes – baltai, paskui jau latviai, lietuviai, vėliau – Latvijos ar Lietuvos valstybių piliečiai, europiečiai ar pasaulio piliečiai.

KAS YRA BALTAI?
Baltai priklauso senajai indoeuropiečių tautų grupei. Baltų gyventa teritorijoje nuo Vyslos iki Volgos-Okos aukštupių. Baltų protėviai, dabar gyvenantys Latvijos ir Lietuvos teritorijoje, susiformavo apie III tūkstantmetį pr. Kr. Vietiniai gyventojai, archeologų vadinami Nemuno ir Narvos kultūros žmonėmis, ėmė kurti šeimas su atkeliavusiais indoeuropiečiais, taip vadinamais rutulinių amforų ir virvelinės keramikos kultūros žmonėmis. Taip mūsų protėviai per keletą šimtmečių tapo baltais.

KOKIŲ BŪTA BALTŲ GENČIŲ?
Sėliai su žiemgaliais, kuršiais, žemaičiais, latgaliais, aukštaičiais, prūsais, lamatiečiais, skalviais, nadruviais, jotvingiais ir galindais sudarė baltų genčių grupę. XII–XIII a. tolesnę baltų genčių raidą nutraukė Vokiečių ordinų atėjimas ir dalies teritorijos užkariavimas bei Livonijos sukūrimas. Dabartinės Latvijos teritorijoje susiformavo vieninga latvių tauta. Sėlių, žiemgalių, pietinės kuršių ir žemaičių gyventos žemės įėjo į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sudėtį, jos gyventojai įsiliejo į lietuvių tautą.

Keliaukite ir susipažinkite su Sėlių krašto turtais, žmonėmis!

Sėliai

Sėlos regionas ir sėlių istorija yra dar iki galo neįminta mįslė, tačiau senosios sėlių žemės turtingos gražių gamtovaizdžių bei unikalia istorija, kurios liudininkai – senieji ir įspūdingieji sėlių piliakalniai. Seniausi patikimi rašytiniai liudijimai apie sėlius randami XIII a. Henriko Latvio ir Eiliuotoje kronikose. Jose sėliai lokalizuoti lyvių kaimynystėje ir nurodyta, kad už sėlių gyvena latgaliai. Sėlius, kaip pagrindinius žemių gyventojus, XIII a. mini taip pat Johanas Reneris (vok. Johann Renner) XVI a. surašytoje kronikoje.

Sėliai buvo žemdirbių tauta, kuri viduriniajame ir vėlyvajame geležies amžiuje buvo gyventa maždaug 10–15 piliakalnių. Jų išskirtinė savybė yra dažnai aptinkamos nebūdingos kitoms vietovėms terasos, kurios sudaro papildomą gynybos sistemą, tokiu būdu atstodamos priešpilius. Sėlos politinis ir karinis centras XIII a. buvo Sėlpilis (lot. castrum Selonum). Sėliai kalbėjo sėlių kalba, neišlikusia iki šių dienų, tačiau jai būdingos tvirtagalės priegaidės dar girdimos sėlių gyvenamų teritorijų patarmėse tiek Sėloje, tiek Vidžemės pietrytinėje dalyje (Aiviekstės upės baseine).

Kai kurių archeologų bei fizinių antropologų nuomone, sėliai vėlyvajame geležies amžiuje buvo etninis reliktas, seniausios baltų istorijos liudininkas, viena iš ankstyvųjų baltų genčių atšakų pagal kilmę sietina su Europos seniausiais žemdirbiais.

Sėliai kaip etnosas šaltiniuose nebeminimas nuo XIII a. antrosios pusės. Sėlių kultūrinis artumas latgaliams privedė prie jų susiliejimo XIV a., o abi senosios gentys laikui bėgant įsiliejo į latvių tautą. Tie sėliai, kurie pateko į Lietuvos sudėtį, prisidėjo prie lietuvių tautos kūrimosi. Nuo XV a. jau nebekalbama apie sėlių žemes, jos patenka į Livonijos ordino valstybės sudėtį.

Žiūrėti vaizdo įrašą
Senovės Sėliai

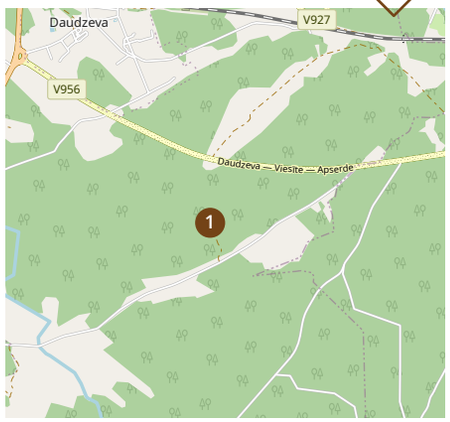

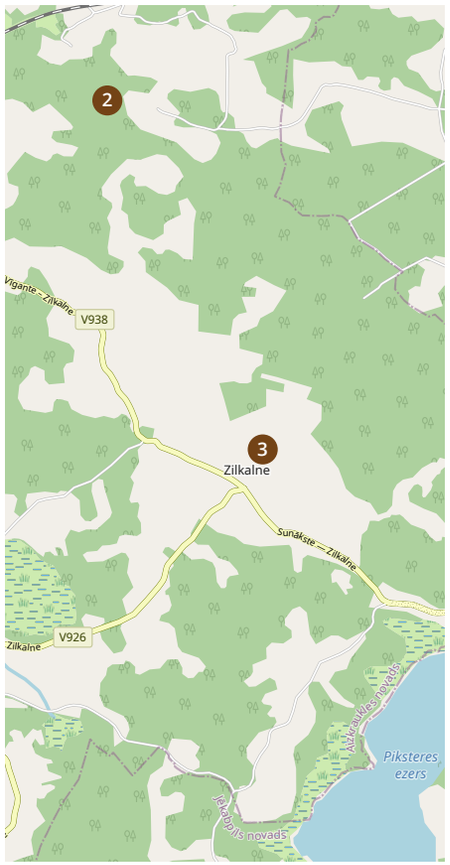
JAUNJELGAVOS apylinkės

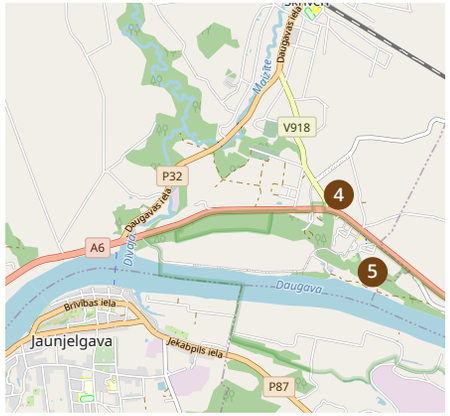
Jaunjelgava - Skryveriai

1. Dudzesės Elytės (Puokių) šaltinis
2. Grūbelės (Grūblio) piliakalnis
3. Mėlynasis kalnas (Piksterės kalnas)
4. Krauklių akmuo
5. Aizkraukles piliakalnis

Turizmo informacijos centro interneto svetainė: www.visitaizkraukle.lv

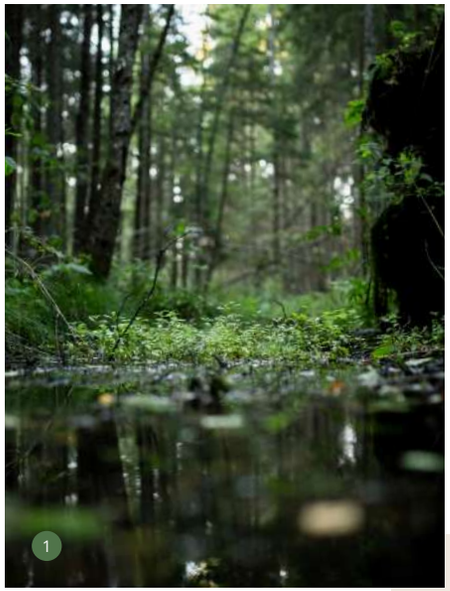

1. DUDZESĖS ELYTĖS (PUOKIŲ) ŠALTINIS

Gamtos draustinio „Ellītes purvs“ („Elytės pelkė“) šventasis šaltinis yra senovės sėlių kulto vieta, kurią nuo mūsų eros pradžios apgyveno sėliai ir jų pirmtakai. Sveiką, sieros prisotintą specifinio skonio šaltinio vandenį vietiniai gyventojai plačiai vartoja ir mūsų dienomis. Savotiška supuvusių kiaušinių smarvė, atsiradusi dėl sieros vandenilio, su laiku dingsta – išgaruoja. Šaltinis yra drėgnoje, klampioje vietoje, todėl lankytojų patogumui ji gerai sutvarkyta – pastatytas informacinis stendas ir įrengta poilsiavietė. Takelis aplink šaltinį išdėliotas dolomitinėmis plokštėmis, taip pat padarytas lieptas, kad būtų patogiau pasemti vandenį. Miškas gamtos draustinyje bei jo apylinkėse pripažintas natūraliu biotopu, kur auga reti, saugomi augalai – aukštoji gegūnė ir retažiedė miglė, taip pat esama kitų retų bei nykstančių augalų, gyvūnų, kerpių ir grybų rūšių. Pasakojama, kad prie šaltinio reikia eiti su geromis mintimis ir negalima niekam blogo linkėti, kitaip gydomasis vanduo galų gale gali pačiam pakenkti. Tačiau šaltinyje praplovęs akis ir nuprausęs veidą kovo 25 d., Maros dienos (Kāpostmāre) rytą prieš saulėtekį, visus metus bus akylas, linksmas ir veiklus, nebus apsnūdęs. Su Velykomis susijusiuose senovės tikėjimuose rašoma: „Šią naktį dažniausiai ateidavo būreliais po tris, keturis ar daugiau drauge. Iš toliau atvykdavo ir vežimais. Prie šaltinio atvykusieji ilgai neužsibūdavo – prasiplaudavo akis ir

nusiprausdavo veidą, pasisemdavo vandens išsinešti, padėdavo auką ir išvykdavo namo... Merginos klausydavosi, kurioje pusėje šunys loja ar gieda gaidys – ton pusėn nutekės ir dažniausiai jau tais pačiais metais. Krustainėje, Laidenėje, Ziedainėje per Rasas eidami prie šaltinio visada pasiimdavo su savimi auką (dovaną) – kokį mielą skudurėlį, siūlų kamuoliuką, raštuotą juostelė, pinigėlį ar kitą mielą daikčiuką. Paliktų dovanų niekas neimdavo".Kitas padavimas byloja, kad Elytės pelkėje gyvenęs labai senas Velnias. Jis nebuvęs labai piktas, žmonėms nesistengdavęs kenkti, tačiau labai mėgęs išgerti smagiojo vandens ir daro tai dar dabar, neramiai klausydamasis, ar kuriame name neužgiedos gaidys...

Daudzesė, Aizkrauklės savivaldybė
GPS - 56.4859833, 25.26055

300 m
Daudzeva, 4 km

2. GRŪBELĖS (GRŪBLIO) PILIAKALNIS

Grūbelės piliakalnis yra senųjų sėlių gyventoje teritorijoje ir laikomas vienu iš sėlių piliakalnių. Tai 30–35 metrų aukščio, pavienis, apvalus, plokščio paviršiaus, smėlėtas, taip pat apaugęs pušynu. Šiaurės vakarų ir pietvakarių šlaitai statūs, o kituose kalno šonuose išryškėja trys terasos. Piliakalnis neturi nei griovių, nei pylimų, ir jo pakumpusi aikštelė iš dalies sulyginta dėl vykdytų kasimo darbų. Aikštelėje vos pastebimas nedidelis kultūrinis sluoksnis, o rytinėje pusėje, po smėlio sluoksniu – dviejų metrų gylyje atkastas angliuotas žemės sluoksnis. Kalno papėdėje ir šlaituose matyti daug Pirmojo pasaulinio karo tranšėjų, viena iš jų juosia piliakalnį nuo viršūnės iki papėdės. Piliakalnis nėra archeologiškai tyrinėtas, bet įrengti įtvirtinimai rodo, kad jis priklauso įtvirtintoms pilims. Istorinėse kronikose jis neminimas, tačiau priskirtinas sėlių kultūrai būdingiems piliakalniams. 1926 metais piliakalnio matavimus atliko Ernestas Brastinis (Ernests Brastiņš) ir aprašė jį savo Žiemgalos piliakalnių žvalgomosios ekspedicijos užrašuose. XX a. pabaigoje piliakalnį tyrinėjo ir archeologas Juris Urtanas (Juris Urtāns), kuris 1995 metais jame rado lipdytinės brūkšniuotosios keramikos šukę. Tai labai apytikriai leidžia datuoti piliakalnį I tūkst. pr. Kr. ar I tūkst. po Kr. pirmąja puse. Piliakalnio apylinkėse randama nemažai ankstyvojo ir vidurinio geležies amžiaus senkapių. Apie Grūbelės piliakalnį užrašyta daug padavimų, kuriuose pasakojama apie ant kalno kadaise stovėjusią ir vėliau nugrimzdusią bažnyčią. Vienas iš padavimų pasakoja, kad ant kalno stovėjusioje bažnyčioje buvęs varpas – kai jis sekmadienio rytais gaudęs, visa žemė dundėdavusi. Velnias požemiuose supykęs, kad drumsčiama jo ramybė, ir nutaręs bažnyčią nugramzdinti; taip ir padaręs. Pasak padavimo, nuėjus iš ryto ant kalno ir priglaudus ausį prie žemės, girdėti nuostabūs varpo garsai.

Sunakstės valsčius, Aizkrauklės savivaldybė
GPS - 56.51119, 25.52311

Sece, 15 km

3. MĖLYNASIS KALNAS (PIKSTERĖS KALNAS)

Zilkalnėje, lauko viduryje, yra pavienė medžiais apaugusi kalva. Tai vienas iš daugelio Latvijos Mėlynųjų kalnų (latv. Zilais kalns) – legendinis Sunakstės piliakalnis. Nuo jo viršūnės atsiveria gražus gamtovaizdis: Sunakstės kalvos ir Piksterės ežeras – vietos gyventojų pamėgta poilsio vieta. Mėlynojo kalno aukštis 20 metrų, jis yra pavienis, apaugęs medžiais, o jo pietinėje pusėje – nedidelė pakumpusi aikštelė. Rytuose ir šiaurės rytuose išlikusios Pirmojo pasaulinio karo tranšėjos. Ant piliakalnio nustatytas maždaug metro storio kultūrinis sluoksnis, kuriame rasta lipdytos, lygiosios, žiestos ir brūkšniuotosios keramikos šukių, kalno papėdėje aptiktas ir akmeninis kirvis. Jokie išsamesni archeologiniai tyrimai piliakalnyje nėra atlikti. Pirmuosius neapibrėžtus duomenis apie piliakalnį prie Piksterės pateikė Augustas Bylenšteinas (vok. August Bielenstein) 1882 metais. Archeologiniai radiniai leidžia teigti, kad Piksterės Mėlynasis kalnas datuojamas I tūkst. pr. Kr. ir I tūkst. po Kr. Toks apgyvendinimo laikas sietinas su sėlių ir jų pirmtakų kultūra. Jo apylinkėse yra Ciršių ir Mazlačių senkapiai. Kalnas pavadintas Mėlynuoju todėl, kad iš ryto jis atrodantis mėlynas. Pasak padavimų, piliakalnis esąs supiltas kepurėmis ir tai darę vergai.

Sunakstės valsčius, Aizkrauklės savivaldybė 0,5 km į šiaurės vakarus (ŠV) nuo buvusio Piksterės dvaro, Zilkalnės gyvenvietėje tarp sodybų „Rožkalni" ir „Lukstiņi"
GPS - 56.4775, 25.55111

Jēkabpils, 25 km

4. KRAUKLIŲ AKMUO

Kulto akmuo yra sėlių ir latgalių gyvenamų teritorijų periferijoje. Atsižvelgiant į sėlių apgyventumo chronologiją galima daryti prielaidą, kad sėliai ir jų protėviai Krauklių akmenį ilgą laiką naudojo įvairioms kulto apeigoms. Apie 40 tonų sveriantis Krauklių akmuo, vadintas dar ir Velnio akmeniu, pelkėtos lomos upelio pakraštyje nėra tiesiog įgrimzdęs į klampią žemę, o remiasi į kitų akmenų klojinį. Jo apimtis prie žemės – 12,5 m, aukštis – 2 m, ilgis – 3,9 m, o plotis 3,8 m.

Krauklių akmuo nėra ovalus, kaip būdinga ledyno atneštiems akmenims, o yra kirvio formos. Ant jo paviršiaus matyti keli dariniai, galėję atsirasti tik dėl tam tikro mechaninio apdorojimo. Tai vienintelis tokio tipo akmuo Latvijoje, nes skiriasi nuo klasikinių aukojimui skirtų akmenų su netaisyklingų formų įdubomis bei kitų šventųjų akmenų. Prie Krauklių akmens 1974 metais atlikti archeologiniai kasinėjimai, kurių metu nustatytas daugiau nei metro storio kultūrinis sluoksnis. XII–XIII a. datuojami radiniai liudija, kad čia vyko kulto apeigos. Archeologinių tyrimų metu Aizkrauklės ekspedicijos grupė prie Krauklių akmens atmatavo 35 m² plotą, kurį nuvalius pasimatė 0,8–1,2 metrų juodas, durpingas kultūrinis sluoksnis, o pagrindas – melsvas, mergelingas smėlis. Pagrindiniai radiniai: smulkios anglys, glaistytų molinių indų šukės, smulkios geležies atraižos, vinys, šlakai, pusė XII a. geležinės balnakilpės, akmeninis galąstuvas, medinio kubilėlio liekanos, išpjauta rago plokštelė. Sprendžiant iš šių radinių akmens apylinkėse buvusi kalvė. Krauklių akmenį ir netoliese esantį šaltinį rašytojas Andrejis Upytis (Andrejs Upītis) aprašęs knygose „Apsamanojusio kaimo berniukai“ („Sūnu ciema zēni“) ir „Žalioji žemė“ („Zaļā zeme“). Padavimuose minima, kad po akmeniu paslėptas puodas su pinigais, taip pat kad velnias prie šio akmens paaukotas, nes norėjęs juo užtvenkti Dauguvą.

„Āres“ Skryveriai, Aizkrauklės savivaldybė, Skryverių valsčius Rygos–Daugpilio plento pakraštys prie posūkio į Skryverius.
GPS - 56.628345, 25.123436

Skrīveri, 1 km

5. AIZKRAUKLĖS PILIAKALNIS

Aizkrauklės piliakalnis yra senas Dauguvos lyvių piliakalnis su senoviniu miestu Dauguvos dešiniajame krante. Jis yra strategiškai patogioje vietoje tarp dviejų į Dauguvą įtekančių upelių, didžiausias iš kurių vadinama Aškere. Statūs Aizkrauklės piliakalnio šlaitai užtikrino gerą jo apginamumą. Piliakalnio aikštelė yra 0,5 ha dydžio su 0,1 ha priešpiliu, 3 ha senoviniu miestu ir uostu. Jo vakarinėje pusėje stovėjo 100 metrų ilgio, 45–65 metrų pločio pagrindinė pilis, kurią nuo rytinėje pusėje esančio priešpilio atskyrė griovys. Priešpilio pietrytiniame gale išlikęs maždaug dviejų metrų storio gynybinis pylimas, o pilies pylimas buvęs maždaug keturių metrų aukščio. Piliakalno apylinkėse yra Aizkrauklės ir Lejaszagarų senkapiai, kur iš viso atidengta apie 100 kapaviečių, datuojamų X–XII a. 1980 metais kasinėję lyvių piliakalnį, archeologai atidengė senovinės mūrinės pilies sienos fragmentus. Aizkrauklės lyvių pilis pirmą kartą paminėta Henriko Latvio kronikos tekste apie lyvius ir lietuvius, užpuolusius Rygą 1204 metais. Tai buvęs toliausiai rytuose įrengtas lyvių uostas prie Dauguvos vandens kelio, toliau prasidėjo pakrikštytų sėlių ir latgalių žemės – Kuoknesė ir Jersika. Livonijos

KUR PARAGAUTI KO NORS YPATINGO?

SIA „Berico“ arba „Jāņa kūpinātava“
Kalna Čoči Baloži, Seces valsčius, Aizkrauklės savivaldybė
+371 22051187
https://www.facebook.com/Janakupinatava

Kartą paragavus Janio rūkyklos rūkytų gaminių, jie ilgam išlieka atmintyje. Nedidelis šeimos verslas siūlo Latvijoje pagaunamą arba išaugintą žuvį. Ypač garsėja vietiniai šamai ir karpiai. Iš anksto susitarus galima organizuoti rūkytų gaminių degustaciją grupėms.

S

kryžiaus karų metu 1205 metų vasarą kryžiuočiai sudegino Aizkrauklės pilį, privertė jos gyventojus priimti katalikų tikėjimą ir duoti įkaitų. Kalavijuočių ordinas magistro Veno laikais pastatė Aizkrauklės mūrinę pilį netoli nuo sudegintos lyvių pilies. Vis dėlto 1211 metų vasarą po vyskupo Alberto ir kryžiuočių susitarimo ordinas gavo visas Aizkrauklės pilies valdas ir trečdalį Salaspilio ir Duolės salos pilies valdų su žmonėmis, jų laukais, žvejybos vietomis, dalimis ir baudžiavomis. Iš kronikos žinoma, kad dar 1219 metais pilį valdė lyvių kunigaikštis Visvaldis. Apie 1229 metus prie jos įvyko Aizkrauklės mūšis tarp Žiemgalos kunigaikščio Viestardo ir Aizkrauklės pilies valdytojo Markvarto vadovaujamų kariaunų. 1279 metų kovo 5 d. Lietuvos didysis kunigaikštis Traidenis su žiemgalių karių pulkais sumušė kryžiuočių pajėgas prie Aizkrauklės. Nuo 1252 iki 1478 metų Aizkrauklė buvo Livonijos ordino Aizkrauklės komturijos centras. Nėra tiksliai žinoma, kada netoli Karikstės žiočių Dauguvos upėje pastatyta naujoji Aizkrauklės pilis, kuri viename iš 1420 metų žemės panaikinimo dokumentų įvardyta ordino „Aizkrauklės namais“ (husz Ascheraden), kaip priešprieša senajai piliai (Olde borch).

Skryveriai, Aizkrauklės savivaldybė
GPS - 56.62194, 25.13027

Skrīveri, 2 km

Sėlių materialioji kultūra

Baltų gyvenamų teritorijų materialioji kultūra yra panaši, vis dėlto esama lokalių drabužių ir papuošalų gaminimo, taip pat jų vartosenos skirtumų. Sėlių materialiąją kultūrą po IX a. sunku atskirti nuo latgalių materialiosios kultūros dėl papuošalų ir drabužių panašumo. Sėlių kultūra siejama su ankstyvajam geležies amžiui būdingų pilkapių su akmeniniu apskritimu prie jų pamato kultūros rytine grupe, kuri apima Augšžemę, pietrytinę Vidžemę ir Lietuvos šiaurės rytinę dalį. Šios grupės paplitimas iš esmės sutampa su sėliškosiomis patarmėmis, kurioms būdinga tvirtagalė priegaidė.

Sėlių kultūra turi daug panašumų su latgalių. Tai aiškintina tuo, kad sėlių kultūra atliko reikšmingą vaidmenį latgalių kultūros kūrimo procese, vis dėlto pastebima ir skirtumų. Sėliai vėlyvajame geležies amžiuje išlaikė tradiciją laidoti mirusiuosius ir pilkapiuose. Viename kapinyne dažniausiai yra keli pilkapiai. Jame gali būti palaidoti keli mirusieji, tačiau esama ir individualių kapų, daugiausia griautiniai kapai, kartais aptinkama ir degintinių kapų. Palaidotų individų demografiniai rodikliai – lyties ir amžiaus struktūra – nepatvirtina, kad pilkapis yra vienos šeimos kapavietė, tačiau tikėtina giminystė pagal tėvo liniją. Sėliai, taip pat kaip žiemgaliai ir latgaliai, kapavietėse laikėsi vyrų ir moterų laidojimo priešinga kryptimi. Mirę sėlių vyriškos lyties atstovai laidoti rytų-vakarų, o moterys vakarų-rytų kryptimi. Sėliams būdinga moterų kapuose kojūgalyje padėti darbo įrankių komplektą.

Sėliai dažniau nei kitos baltų gentys naudojo pasagines seges su aguonų galvučių formos galais, taip pat savitai padalintas juostas. Vyrai dažniausiai segėjo tik vieną, rečiau dvi ar tris seges, kurios pasižymi masyvumu.

KUR NUSIPIRKTI SUVENYRUS?

Jaunjelgavos turizmo informacijos centras
Jelgavas g. 33, Jaunjelgava, Aizkrauklės savivaldybė
+371 27366222
GPS - 56.616924, 25.082409

Galima įsigyti vietos gamintojų produktų ir suvenyrų.

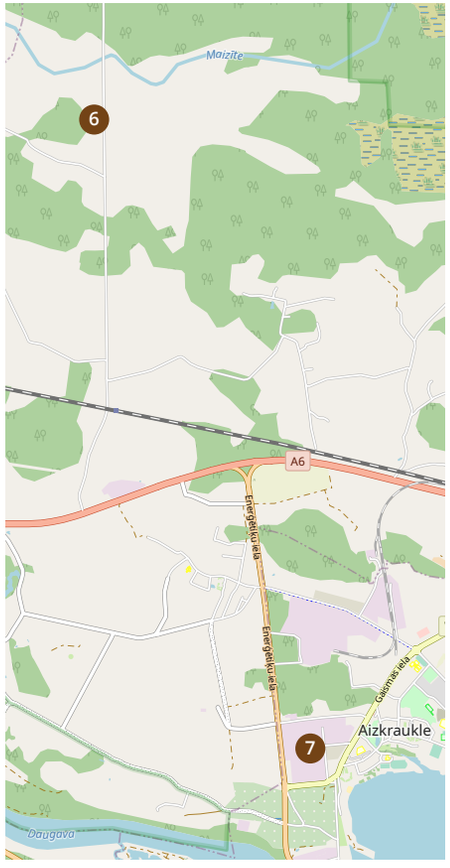
Vidurio DAUGUVOS apylinkės

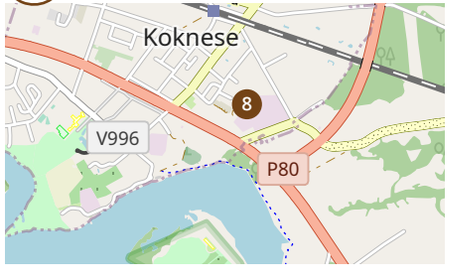
Aizkrauklė - Kuoknesė - Pliavinios

6. Melkitarų akmuo
7. Muziejaus „Kalna Ziedi“ („Kalno žiedai“) kultūrinis istorinis Kompleksas
8. Draugijos „Baltaine“ kūrybos namai Kuoknesėje
9. Latvijos bitininkystės istorijos muziejus
10. Mežmalos valtys

Turizmo informacijos centro interneto svetainė: www.visitaizkraukle.lv

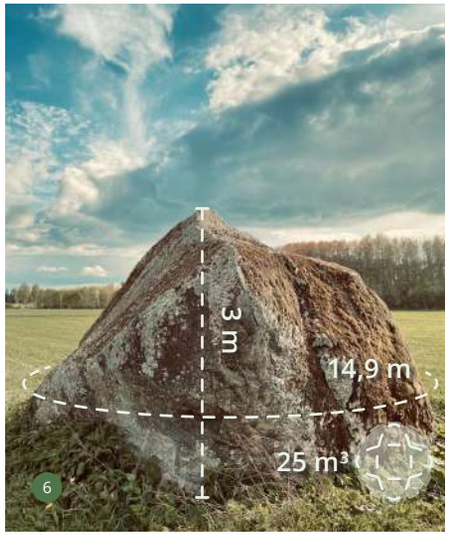

6. MELKITARŲ AKMUO

Melkitarų akmuo – žymus, populiarus ir vaizdingas, kultūros istorijai ir archeologijai reikšmingas didžiulis dubenėtasis akmuo su didžiausia netaisyklingos – geldos – formos įduba Latvijoje. Vadinamas taip pat Aukų akmeniu ir Velnio akmeniu, yra sėlių bei latgalių gyvenamų teritorijų periferijoje. Dubenėtojo akmens aukštis – 3 m, apimtis – 14,9 m, bendras tūris – 25 m3, geldos formos įdubos matmenys – 195 x 50 x 20 cm. Geldai pasiekti akmens šonuose iškalti keli įdubimai. Aktyvus keliautojas gali užlipti ant akmens ir įsivaizduoti senovės aurą. Archeologiniuose kasinėjimuose prie akmens rasta laužaviečių, ir akmens šiaurinėje pusėje 1,5 m² plote pasimatė nuožulnus, iki 4 cm storio rausvas, degęs molinis klojinys, aplink kurį gausu pelenų ir anglių liekanų. Iš to galima spręsti, kad tai buvusi sena aukojimo vieta. Aptiktos glaistytų molinių indų šukės, taip pat liaudies pasakojimai liudija, kad didžiuoju akmeniu, kaip kulto vieta, naudotasis iki XIX a. vidurio. Liaudies pasakojimai liudija, kad seniau čia augę dideli ąžuolai, netoliese esančiame miške burbuliavęs šventasis šaltinėlis ir žmonės kasmet prie akmens arba ant jo aukoję pirmojo kūlimo derliaus grūdus, varpas, pieną, sviestą arba į įdubą dėję pinigus. Vanduo, kuris susikaupia geldos formos įduboje, buvo laikomas gydomuoju. Už gydymą žmonės mesdavo į geldą smulkias monetas. Senovėje prie dubenėtojo akmens taip pat krikštyti vaikai. Išlikęs pasakojimas, kad baronienė Ana fon Šulca kartą žadėjusi suteikti namus tam, kuris akmenį atgabens iki jos dvaro, tačiau niekam neužteko jėgų to padaryti. Vienas padavimas byloja, kad senovėje Velnias sėmęs vandenį iš netoliese esančio ežerėlio, pylęs į geldą ir prausėsis. Tai truko tol, kol ežerėlis buvo išsemtas. Tik tada Velnias persikėlęs kitur. Kitas padavimas pasakoja, kad Velnias norėjęs kepti duoną, todėl iškalęs akmenyje sau duonkubilį, tačiau nešant miltus raugui užgiedojęs gaidys ir visas darbas nuėjęs vėjais. Pasakojama taip pat, kad senais laikais Velnias po akmeniu nusitempęs artimiausios sodybos šeimininką, o kai jį paleidęs, niekas jo nebepažino – taip daug laiko buvo praėję.

Aizkrauklės valsčius, Aizkrauklės savivaldybė
Ant akmens yra nuorodos ženklas.
GPS - 56.656670, 25.203991
www.facebook.com/melkitarumuldakmens

Aizkraukle, 10 km

7

7. MUZIEJAUS „KALNA ZIEDI“ („KALNO ŽIEDAI“) KULTŪRINIS ISTORINIS KOMPLEKSAS

Muziejus yra vienkiemio „Kalna Ziedi“ vietoje šalia Dauguvos. Pastatas, kuriame įrengta nuolatinė ekspozicija, pastatytas 1989 metais ant gyvenamojo pastato pamatų, o saugyklos pastatas – ant tvarto pamatų. Parodų namai atsirado vietoj svirno, o atviroji saugykla pastatyta 2014 metais. Iš buvusių vienkiemio pastatų išlikęs tik rūsys, tačiau pastatų išdėstymas atitinka tipinį Vidžemės sodybos išplanavimą. „Kalna Ziedu“ piliakalnis yra 100 metrų į šiaurės rytus nuo muziejaus. „Kalna Ziedu“ aukų ąžuolo, kurį niokojo žmonės ir gamtos stichijos, kamieno liekanos iš Pliavinių HES vandens saugyklos pakraščio perkeltos į muziejaus kiemą, kad būtų išsaugotos ateities kartoms kaip istorijos paminklas bei Žiemgalos regiono kulto vieta. Muziejaus rinkiniuose saugomi krašto materialiosios kultūros artefaktai, menantys akmens bei geležies amžių. Tai sėlių ir baltų materialiosios ir dvasinės kultūros tyrimų šaltinis. Muziejaus ekspozicijoje po atviru dangumi galima apžiūrėti bičių avilius su nuosavybės ženklais ir Latvijoje retai matomus apskritus akmeninius kryžius – viduramžių antkapinius paminklus. Nuolatinės ekspozicijos tema yra „Pasakojimai apie Dauguvos krantų likimą“. Muziejus užsiima aktyvia istorijos, liaudies amatų ir meno parodų veikla, taip pat rengia renginius. Ypač populiarūs saulėgrįžos šventėms skirti renginiai, taip pat Kalvių diena liepos mėnesį, Lačplėsio diena lapkričio mėnesį ir žvakių liejimo dirbtuvės vasario mėnesį. Muziejus lankytojams suteikia galimybę rengti ir savo renginius, švęsti vestuves ir krikštynas.

7

Muzeja gatvė, Aizkrauklė,
Aizkrauklės savivaldybė
GPS - 56.598872, 25.2405523
www.aizkrauklesmuzejs.lv

Aizkraukle, 0,5 km

8. DRAUGIJOS „BALTAINE“ KŪRYBOS NAMAI KUOKNESĖJE

Draugijos „Baltaine“ kūrybos namai Kuoknesėje siūlo ne tik švęsti latvių tradicines saulėgrįžos šventes (Užgavėnes, Velykas, Jurgines, Jonines, Mykolines, Kalėdas) bei organizuoti asmenines šventes (krikštynas ir vestuves), bet ir gauti žinių apie šias tradicijas lankant kursus bei seminarus, dalyvaujant vestuvių pastatymuose ir kulinarinio paveldo dirbtuvėse. Draugijos amatininkų dirbtuvėse galima išmokti įvairių senųjų sėlių amatų – pynimo, verpimo, siūlų sukimo, nėrimo vąšeliu, mezgimo virbalais ir siuvinėjimo. Čia galima mokytis taip pat groti muzikos instrumentais – kuokle, armonika, išilgine fleita, mandolina – bei šokti latvių šokius, žaisti žaidimus ir dainuoti dainas. Draugijos „Baltaine“ kūrybos namai yra įvertinti kultūros ženklu „Latviškasis paveldas“, nes išsamiai tiria ir puoselėja sėlių bei aplinkinių kraštų tradicinę kultūrą. Draugijos amatininkai, folkloristai vykdo savo veiklą ir rengia šventes remdamiesi senaisiais tikėjimais, tradicijomis ir tautosakos, etnografijos bei istorijos mokslo darbais. Kūrybos namų šeimininkės gamina skanias

8

8

košes, sriubas, žolelių arbatas, cikorijų kavą, kepa pyragus ir pyragėlius. Iš anksto registruotis būtina norint degustuoti kulinarinį paveldą: „Dauguvos žvirblius“ – pupas arba žirnius su lašinukais, „Urgu putrą” – košę pagal „Urgų“ sodybos receptą, trintą sriubą „Būnīšu biezzupa“, blynus „Barona pankoki“, taip pat gėrimus.

Melioratoru gatvė 1a, Kuoknesė,
Aizkrauklės savivaldybė
GPS - 56.644318, 25.442099
www.facebook.com/radosamaja

Koknese, 0,5 km

KUR PARAGAUTI KO NORS YPATINGO?

„PAUKŠČIAI IŠ RYTO“

„Rīta putni“, Bilstiņi, Koknesės valsčius, Aizkrauklės savivaldybė
+371 29147071
www.ritaputni.lv

„Rīta putni“ siūlo įdomius pasakojimus apie putpelių ūkį, putpelių istoriją, Olala! ir Bučerso įvairiausius produktus. Šeimininkai kviečia leistis į gastronominę kelionę ir siūlo degustuoti putpelių produktus. Taip pat siūlomi gurmaniški pietūs su šeimininkais.

9

9. LATVIJOS BITININKYSTĖS ISTORIJOS MUZIEJUS

Drevininkystė ir bitininkystė kartu su žemdirbyste yra viena iš seniausių baltų ūkininkavimo šakų. Tam tikra prasme tai turto ir gerovės šaltinis, jų pradžios reikia ieškoti priešistoriniais laikais. Bičių vaškas senovėje buvo vienas iš pagrindinių prekybos produktų. Drevininkyste užsiėmė ir sėliai. Kasdieniame sėlių gyvenime labai svarbus buvo medus, kurį vartojo kaip gydomųjų savybių turintį maisto produktą, taip pat kaip cukraus pakaitalą, ir vaškas – prekė ir žaliava vaškiniams modeliams, kad akmeninėse ir molinėse formose būtų galima išlieti bronzinius ir sidabrinius gaminius. Latvijos bitininkystės istorijos muziejus 1984 metais įsteigtas Vecbebruose, šalia 1922 metais Vecbebrų dvare atidarytos Bitininkystės-sodininkystės mokyklos. Tokiu būdu jis glaudžiai susijęs su švietimo įstaigos istorija. Muziejaus sode įrengtas mokomasis bitynas, o keturiose salėse išdėstytoje ekspozicijoje pateikiama informacija apie bičių šeimynos gyvenimą, jos maitinimąsi, bitininkystės produktus bei jų reikšmę. Muziejaus misija yra ne tik supažindinti visuomenę su bitininkyste – senaisiais įrankiais, aviliais, inventoriumi, bičių gaminamais produktais –, bet ir informuoti apie bitininkystės raidą Latvijoje. Ekspozicijoje pateikiama įvairiapusė informacija apie Vecbebrų bitininkystės mokyklos steigėjus ir mokytojus. Per pastarąjį šimtmetį bitininkystė radikaliai pakeitusi savo technologinį pavidalą, tačiau praktiškai nėra pakitusi jos esmė – pačios bitės ir darbas su jomis. Bičių biologija nėra

9

pakitusi, šeimos priežiūros pagrindiniai principai taip pat. Bitininkų įrankių arsenalą papildė naujos medžiagos bei galingi įrenginiai, kuriems įrengti bet kurio muziejaus patalpos būtų per mažos. Tačiau pagrindinės vertybės, kurias turi perprasti kiekvienas būsimas bitininkas, gerai pristatytos muziejaus ekspozicijoje ir gali būti naudojamos mokymo procese. Muziejuje galima degustuoti skirtingų rūšių medų su juoda duona ir pienu arba šviežiais agurkais, obuoliais, taip pat įsigyti medaus produktų išsinešti.

„Dravas“, Vecbebrai, Bebrų valsčius, Aizkrauklės savivaldybė
GPS - 56.720851, 25.493230
www.visitkoknese.lv

Vecbebri, 0,3 km

10. MEŽMALOS VALTYS

Įmonė UAB „A. A. Mežmalas laivas“ siūlo pasimėgauti senųjų sėlių laivybos keliu – paplaukioti vaizdinga Dauguva ir daugybe jos įlankėlių, pro Uolinkalną ir Sėlpilio piliakalnį galingomis, pagal vikingų valčių pavyzdį pastatytomis didžiosiomis valtimis „Lāčplēsis“ ir „Nameisis“, apipintomis legendomis ir herojiniais pasakojimais. Plaukiojimo valtimis malonumą patirti ir kapitono pasakojimus apie senovės istoriją išgirsti galima taip pat ir maršrutu Kuoknesės pilies griuvėsiai–Likimo sodas (Likteņdārzs)–Kuoknesės pilies griuvėsiai.

10

10

Dauguva buvo naudojamasi kaip dideliu prekybiniu keliu, jungiančiu vakarus su rytais, sėlius su latgaliais, žiemgalius su lyviais ir kitais. Žinoma, kad baltų tautos turėjo didelį skaičių įvairių tipų laivų. Sėlių politinis ekonominis centras buvo Sėlpilio piliakalnis ant Dauguvos kranto. Piliakalnio gyventojai valdė bei kontroliavo prekybą ir laivybą upe. Nėra abejonių, kad, kontroliuodami dalį didžiausios Baltijos regiono upės, sėliai turėjo vandens transporto priemones – laivus bei valtis. Kaip atrodė būtent sėlių vandens transporto priemonės, nėra žinoma, tačiau sprendžiant iš regione rastų fragmentų, tikėtina, kad ir sėliai turėjo panašius laivus.

Kempingas „Annas Klints“, Klintainės valsčius, Aizkrauklės savivaldybė
GPS - 56.588727, 25.633486
www.facebook.com/mezmalaslaivas.lv

Pļaviņas, 8 km

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Kruizai Dauguva ir Perse
Plaukimas gulbių laivu iš Likteņdarzo +371 29999436
Laivas „Vīgante“ +371 28490667

Dauguvos upė visada buvo svarbus prekybos kelias iš rytų į vakarus. Senovinio prekybinio transporto - baržų, sraigtų, škunijų, uanų ir plaustų - šiais laikais Dauguvoje nepamatysite, tačiau senovinio prekybos kelio pėdsakais galite sekti plaukdami vikingų baržomis ir įvairių tipų laivais. Daug ką apie tai, kas kadaise buvo, atskleis senovės laikų pasakojimai apie tai, kaip kadaise Dauguvos pakrantėse gyveno Sėliai, latgaliai ir kitos baltų tautos.

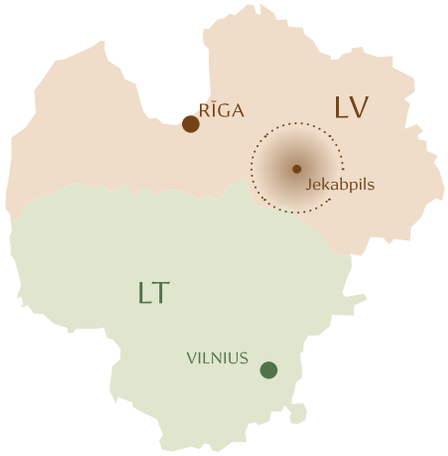
Sėlių gyvenamosios vietovės – piliakalniai ir gyvenvietės

Sėlių gyvenamoje teritorijoje Latvijoje viduriniame bei vėlyvajame geležies amžiuje buvo gyventa 10–15 piliakalnių. Jie dažniausiai buvo įrengti ant pavienių kalvų, rečiau – upių santakose, tarp griovų ir įtvirtinti pylimais. Sėlių piliakalniai lyginant su kitais Latvijos teritorijoje esančiais piliakalniais dažniau turėjo terasas, kurios sukuria papildomą įtvirtinimų sistemą ir atstoja priešpilį. Tai laikytina sėlių piliakalnių išskirtinumu.

Prie didesniųjų piliakalnių (žemių centrų) nustatyti senovės miestai, pavyzdžiui, prie Dignajos piliakalnio, Stupelių piliakalnio ir Margaskalno. Paplitusios buvo gyvenvietės arba kaimai. Archeologiškai tirta yra tik nedidelė dalis piliakalnių bei gyvenviečių. Tarp žymiausių sėlių centrų minėtini Dignajos, Stupelių ir Sėlpilio piliakalniai. Archeologinių kasinėjimų metu Sėlpilio piliakalnyje rasti Latvijoje seniausi liudijimai, kad čia gyventa žmonių – vokiečių mūrinės pilies ir sėlių medinės pilies sluoksniuose įsimaišiusių titnago pliauskų, grandyklių ir strėlių antgalių, pagal formą priskiriamų paleolito arba seniausio akmens amžiaus pabaigai (datuojami maždaug IX tūkst. pr. Kr.).

Vėlyvajame geležies amžiuje sėliai Dauguvos kairiajame krante gyveno teritorijoje nuo Jaunjelgavos bei Taurkalnės miškų iki Apaščios bei Rovėjos upės. Henriko Latvio kronikos duomenimis sėlių pilis yra Sėlpilis, kurią kryžiuočiai užėmė 1208 metais, o Kuoknesės krašte sėliai gyveno drauge su latgaliais. 1226 metų dokumente, kuriuo nustatytos Rygos miesto ribos, minėta, kad sėliai gyveno ir Rygos apylinkėse.

JEKABPILIO miesto apylinkės

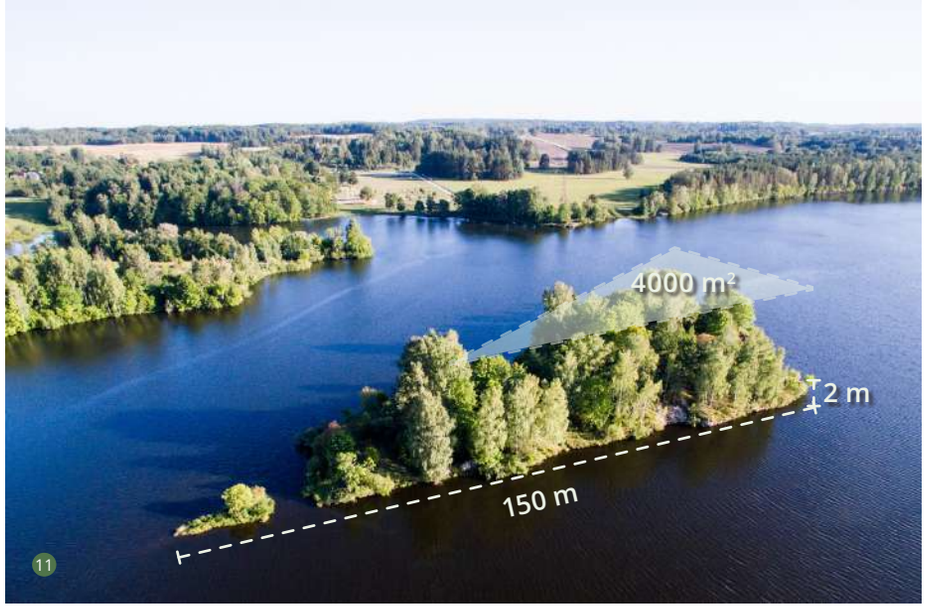
Sėlpilis - Jekabpilis

11. Sėlpilio piliakalnis
12. Puormalių Sudrabkalnas
13. Biologinis žvalgomasis ūkis „Boļāni“
14. Krustpilio pilis ir Jekabpilio istorijos muziejus
15. Jekabpilio istorijos muziejaus skyrius po atviru dangumi „Sēļu sēta“ („Sėlių sodyba“)

Turizmo informacijos centro interneto svetainė: visit.jekabpils.lv

11. SĖLPILIO PILIAKALNIS

Sėlpilio piliakalnis su medine pilimi iki XIII a. pradžios buvo senosios Sėlos valdovų pilis bei sėlių politinis ir ekonominis centras, kurį sudarė keli kaimai. Dabar piliakalnis stovi Dauguvos saloje ir jį supa vaizdingas gamtovaizdis, o lankytojams puikiai įrengta poilsiavietė. Priklausomai nuo vandens lygio mūsų dienomis Sėlpilio sala Dauguvoje iškyla iki dviejų metrų virš vandens ir gali siekti iki 150 metrų ilgio. Pilies griuvėsiai yra po vandeniu. Salą galima pasiekti valtimi arba apžiūrėti ją nuo Dauguvos kranto. Priešais Sėlpilio piliakalnį kitame Dauguvos krante yra Uolinkalnas. Sėlpilio piliakalnis nuo VI iki XII a. buvo Sėlos politinis bei karinis centras. Intensyviausias gyvenimas Sėloje vyko X–XII a., kai buvo apgyventa visa piliakalnio aikštelė. Sėlpilio pilies aikštelės dydis maždaug 4000 m2, o priešpilis užėmė 7000 m2 plotą. Archeologinių kasinėjimų metu čia rasti Latvijoje seniausi liudijimai, kad čia gyveno žmonės – vokiečių mūrinės pilies ir sėlių medinės pilies sluoksniuose buvo įsimaišę titnago pliauskų, grandyklių ir strėlių antgalių, kurie pagal formas priskiriami paleolito arba seniausio akmens amžiaus pabaigos periodui (datuojami maždaug IX tūkst. pr. Kr.). Archeologinių kasinėjimų metu dar buvo atidengtas senosios sėlių pilies sluoksnis (VI–XII a.) su židinio, statinių ir įtvirtinimų liekanomis. Po to, kai teritoriją ėmė valdyti Livonijos ordinas, ant Sėlpilio piliakalnio buvo pastatyta didelė Livonijos ordino mūrinė pilis, XVI a. net tarnavo kaip Kuršo ir Žiemgalos kunigaikščių rezidencija. Ordino mūrinė pilis sugriauta per Šiaurės karą – 1704 metais.
Po Sėlpilio ordino mūrinės pilies griuvėsiais rasti baltų gentims būdingi radiniai, priskirtini I tūkst. pr. Kr.,

Žiūrėti vaizdo įrašą
Selpilis viduramžiais 3D

o kultūrinis sluoksnis su sėliams būdingais radiniais nustatytas maždaug nuo V a. Ordino pastatyta pilis iš esmės buvo išilgai ištemptas statinys, kurio centrinė dalis (be priešpilio) visiškai atitiko seniausius sėlių įtvirtinimus, kurie priderinti prie natūralaus Dauguvos krantų reljefo, tačiau tikėtina, kad statant pilį senieji grioviai ir pylimai buvo pakeisti. Istorikai mano, kad Sėlpilio pilies griuvėsiai stovi toje pačioje vietoje, kur buvusi Henriko Latvio kronikoje paminėta senoji „castrum Selonum“. Vis dėlto Sėlpilio piliakalnio išvaizdoje nelikę jokių požymių, liudijančių apie šioje vietoje kadaise stovėjusią vietinių gyventojų pilį. Piliakalnio apylinkėse esama daug senkapių. Netoliese yra ir Kartuvių kalnas. Apie jį padavimas byloja, kad buvo kariami tie žmonės, kurie statant pilį negalėję užnešti į piliakalnį nustatytą kiekį akmenų.

Sėlpilio valsčius, Jekabpilio savivaldybė
GPS - 56.58722, 25.64027

Latvija

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Taborkalna apžvalgos bokštas
Daburi, Selpilio valsčius,
Jekabpilio savivaldybė

Ant 158 metrų aukščio Taborkalno viršūnės atidarytas 28 metrų aukščio apžvalgos bokštas, nuo kurio atsiveria pasakiška kraštovaizdžio panorama.

12. PUORMALIŲ SUDRABKALNAS

Puormalių Sudrabkalnas yra sėlių gyvenamoje teritorijoje – Dauguvos kairiajame krante. Jis puikiai įsilieja į aplinkinį gamtovaizdį ir laikomas vienu iš geležies amžiaus sėlių piliakalnių. Sudrabkalnas yra pavienis, užapvalinto kūgio formos ir labai stačiais šlaitais. Piliakalnio forma yra būdinga sėlių gyvenamoms teritorijoms. Virš apylinkių piliakalnis iškyla 22–26 metrus. Piliakalnio aikštelės dydis 45–50 metrų, aikštelės vidurinėje dalyje yra nedidelis, maždaug trijų metrų pylimas, ir jis neturi jokių matomų dirbtinai padarytų įtvirtinimų. Archeologiniai kasinėjimai čia nėra vykdyti, tačiau ant piliakalnio bei jo šlaituose nustatytas kultūrinis sluoksnis, liudijantis, kad čia gyventa seniai. Netoli piliakalnio rasti ir akmeniniai kirviai, ir geležiniai ietigaliai, piliakalnio šiaurinėje papėdėje rastas geležinis siauraašmenis kirvis. Šalia piliakalnio buvęs maždaug dviejų hektarų ploto senovės miestas, jame kultūrinio sluoksnio storis siekė 0,6 metro. Piliakalnio bei senovės miesto teritorijoje rasta keramika liudija,

kad piliakalnis buvo gyvenamas ilgą laiką, tikėtina, jau nuo I tūkst. pr. Kr. iki vėlyvojo geležies amžiaus. Piliakalnį pirmasis registravo Karlas fon Liovisas of Menaras (vok. Karl von Löwis of Menar) 1922 metais, o 1926 metais savo Žiemgalos piliakalnių žvalgomosios ekspedicijos metu ištyrė ir išmatavo Ernestas Brastinis (Ernests Brastiņš). Netoli piliakalnio yra kelios pavienės apvalios kalvelės, galimai kulto vietos.

Sėlpilio valsčius, Jekabpilio savivaldybė
GPS - 56.550363, 25.648515

13. BIOLOGINIS ŽVALGOMASIS ŪKIS „BOĻĀNI“

Ūkio „Boļāni“ ūkininkavimo būdas – augalai ir jų produktai, taip pat turizmo paslaugos, kurios remiasi vietiniais sėlių kultūros ir gamtos ištekliais. Kaip ir kitų baltų, sėlių genties buitis buvo glaudžiai susijusi su gamtos teikiamomis dovanomis ir ūkis suteikia galimybę šiek tiek sužinoti apie senųjų sėlių buitį, kai plačiai buvo vartojami augalai bei gamtos dovanos. Lankymosi metu sėlių šeimininkė Maija, kuri dar ir dainuoja, atskleis istorinius padavimus, kaimiško gyvenimo tikrovę bei tradicijas. Šeimininkė turi net pati savo virtualią dainų spintą, kurioje galima perskaityti 3389 Sėlpilyje

13

atliekamas liaudies dainas. Gražioje kaimo sodyboje galima paragauti bei įsigyti skanių žolelių arbatų, vaisių, uogų cukatų ir ypatingų pasiūlymų – unikalių sėliškų ragaišių, kuriuos galima išmokti pasigaminti pagal giminės receptą. Galima taip pat vykti į pažintinius žygius gamtos takais, taip pat į Strūvės geodezinio lanko punktą „Dabors-kalns“.

Sodyba „Boļāni“, Sėlpilio valsčius, Jekabpilio savivaldybė
GPS - 56.58564, 25.68699
www.bolani.mozello.lv

14

14. KRUSTPILIO PILIS IR JEKABPILIO ISTORIJOS MUZIEJUS

Krustpilio pilis dokumentuose pirmą kartą paminėta 1237 metais. Pilį kelis amžius valdė baronų fon Korfų giminė. Po didelės apimties rekonstrukcijos bei tvarkymo darbų dabar pilyje galima apžiūrėti sales ir erdvius koridorius su naujomis ekspozicijomis apie miesto istoriją. Pilies bokšte bei parodų salėse rengiamos parodos, taip pat muziejus siūlo temines ekskursijas ir edukacines programas. Krustpilio pilyje jau daugiau nei 25 metus įsikūręs Jekabpilio istorijos muziejus. Viena iš muziejaus ekspozicijos patalpų skirta sėlių genčiai. Ekspozicijoje naudojami muziejaus rinkiniuose esantys archeologiniai radiniai bei sėlių XII–XIII a. drabužių ir papuošalų rekonstrukcijos. Kiekviena lankytoja, žiūrėdama į veidrodį, gali pamatyti save vilkint senosios sėlių moters drabužius. Tuo tarpu vaikai gali įsijausti į archeologo vaidmenį – su skrysčiais kelti svorius iš kasinėjimo vietos. Muziejaus rinkiniuose saugomi sėlių materialiosios kultūros artefaktai yra baltų materialiosios ir dvasinės kultūros tyrinėjimo šaltinis.

Rygos gatvė 216B, Jekabpilis
GPS - 56.51096, 25.85884
www.jekabpilsmuzejs.lv

14

14

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Jekabpilio miško parkas
Mežaparkos gatvė, Jėkabpils,
Jėkabpils savivaldybė
+371 22000498

Parkas, įkurtas ant Radži tvenkinio kranto, buvo pasodintas 1966 m., siekiant apsaugoti miestą nuo dolomito karjero dulkių. Čia galima išsinuomoti valtis, žvejoti ir užsiimti povandenine medžiokle. Žiemą čia įrengta slidinėjimo trasa, o vasarą galima nueiti į Mėlynosios vėliavos paplūdimį, „Pėsčiųjų taką“ ir „Lūšies kliūčių ruožą“, diskgolfo parką „Lūša ķepa“, paplūdimio tinklinio ar gatvės futbolo aikšteles bei kitas pramogas.

15. JEKABPILIO ISTORIJOS MUZIEJAUS SKYRIUS PO ATVIRU DANGUMI „SĖĻU SĒTA“ („SĖLIŲ SODYBA“)

Netoli Vecpilsetos aikštės išsidėstęs Jekabpilio istorijos muziejaus skyrius po atviru dangumi „Sėlių sėta“. Jo ekspoziciją sudaro šeši XIX a. Augšžemės kaimo statiniai – gyvenamasis namas, svirnas, mažoji klėtis, kalvė, vėjo malūnas ir pirtis, o kiemas, pastatų architektūra bei planavimas atspindi senųjų sėlių amatininkystės bei statybos gebėjimus. „Sėļu sēta“ pradėta kurti 1952 metais. Pirmasis čia atvežtas statinys buvo svirnas iš Aknystos apylinkių sodybos „Skārdupes“. Naujai pastatytų Amatų namų ekspozicija pristato Sėlos amatininkystės tradicijas, ten taip pat įrengtos įvairioms edukacijoms skirtos patalpos.

Muziejuje galima išbandyti įvairius kaimo darbus – malimą, verpimą ir kalvystę. Siūlomos teminės parodos, daiktų restauravimo dirbtuvės, Joninių šventimas bei kitos veiklos. Ekspozicijoje galima apžiūrėti taip pat XIX a. Sėlos krašto vidutiniškai turtingo valstiečio darbo įrankius bei buities reikmenis. Praktinėje edukacijoje „Augalų gamtinė jėga“ galima sužinoti apie Latvijos augalų poveikį žmonių savijautai ir pasigaminti pirties ritualams skirtą šveitiklį. Tie, kurie nori daugiau sužinoti apie ano meto amatininkų darbus, turi dalyvauti edukacijoje „Amatininkų darbai“, kurioje galima malti miltus, verpti siūlus ir mušti sviestą.

Filozofu gatvė 6, Jekabpilis
GPS - 56.496162, 25.873688
www.jekabpilsmuzejs.lv

Latvija

Sėlių papuošalai

Sėliai jau nuo vaikystės jaunąją kartą mokė puošimosi tradicijų. Vaikams duodami papuošalai būdavo panašūs į suaugusiųjų, dažnai pritaikyti išlankstant juos pagal vaiko sudėjimą, arba specialiai pagaminti tinkamo dydžio. Sėlių moterys nešiojo kaklo papuošalus, apyrankes, žiedus, seges, vainikus. Moterų tarpe plačiai buvo paplitę kabučiai. Jie galėjo būti įvairiausių formų – žirgeliai, kryželiai, medalionai. Vienas ir labiausiai paplitusių moteriškų papuošalų buvo kaklo papuošalai, įvairių jų formų randama plačioje teritorijoje. Sėlių moterys mėgo puoštis ir mūvėti žiedus. Tai antra gausiausia papuošalų grupė. Dažniausiai ant kiekvienos rankos mūvėjo panašų skaičių praktiškai visų žinomų žiedų formų.

Neretai moterų ir mergaičių kapuose rasti labai puošnūs, kelių įvijų kaklo vėriniai iš stiklinių bei gintarinių karolių, kriauklių, bronzinių spiralių, varpelių, taip pat įvairių karulių – amuletų. Kaip ir kaimyninių tautų moterys, sėlių moterys dėvėjo puošnias apyrankes, tačiau jų rasta ne visuose kapuose. Dominuojanti buvo juostinės apyrankės su žvėrių galvų formos (zoomorfiniais) galais. Ypač reikia išskirti puošnias sėlių moterų dideles vilnones gobiamasias skaras, papuoštas į audinį įvertais arba įaustais bronziniais žiedeliais.

Moterys vilkėjo vilnonius apgaubiamus sijonus, lininius marškinius ir didelę vilnonę skarą, galvas puošdavo įvairių pavidalų, dažniausiai įvijiniais, vainikais, kai kuriais atvejais su papuošimais, pritvirtintais kaip kasa. Vyrai nešiojo gerokai mažiau papuošalų. Puošniausi vyriški papuošalai buvo diržai, jie dekoruoti bronziniais arba sidabriniais apkaustais ir sagtimis. Nėšiojo taip pat seges, kuriomis susegdavo švarką ir apsiaustą, bei apyrankes ir žiedus.

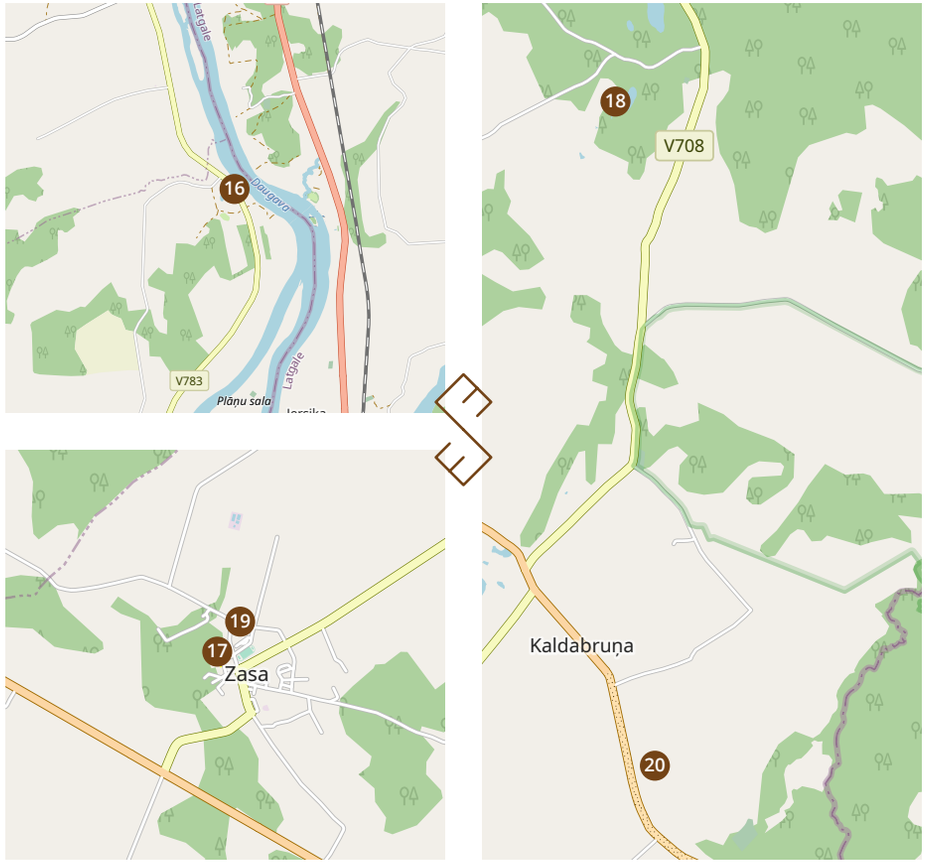
JEKABPILIO krašto apylinkės

Dignaja - Rubenė - Zasa

16. Dignajos piliakalnis
17. Sėlos kultūrinė erdvė
18. Sėlių sodyba „Gulbji“ („Gulbės“)
19. Amatų centras „Rūme“ („Vieta“)
20. Draugijos „Ūdenszīmes“ („Vandens ženklai“) ekspozicija „Pļavas muzejs“ („Pievos muziejus“)

Turizmo informacijos centro interneto svetainė: visit.jekabpils.lv

16. DIGNAJOS PILIAKALNIS

Vienas iš žinomiausių sėlių piliakalnių, senovėje stiprus ir galingas – Dignajos piliakalnis – yra apie 300 m nuo Dauguvos, priešais Jersikos piliakalnį. Tyrėjų nuomone, iki X a. Dignaja buvo reikšmingesnė nei Jersikos pilis, Livonijos konfederacijos ordino laikais vadinta „kunigaikščio citadele“, kuri visur būdavo minima kaip pagrindinis valdymo bei dvasinio gyvenimo centras Latgaloje. Ant Dignajos piliakalnio jau nuo I tūkst. pr. Kr. egzistavo įtvirtinta gyvenvietė, o vėliau, geležies amžiuje, stovėjusi įtvirtinta sėlių gyvenvietė, kurios gynybiniai statiniai buvę piliakalnio kraštuose. Dignajos piliakalnis rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas 1366 metų dokumentuose, kuriose kalbama apie Rygos arkivyskupijos Dignajos viduramžių pilį (hus Dubbena), buvusią Dignajos apylinkėse, tačiau neilgai gyvavusią. Manoma, kad ši pilis stovėjusi ant senojo Dignajos piliakalnio. Dignajos piliakalnis įrengtas didesniojo kalno pietinėje dalyje. Kalnas orientuotas pietvakarių-šiaurės rytų kryptimi, o šiaurinėje pusėje jo aukštis yra tik 3–5 m, todėl jo šlaitų kraštai dirbtinai buvo padaryti statesni. Piliakalnio šiaurės rytų papėdėje yra erdvi terasos formos aikštė, kurioje buvo rastas kultūrinis sluoksnis. Tai, tikėtina, galėtų būti Dignajos pilies priešpilio teritorija. 1939 metais vadovaujant Elvyrai Šnuorei (Elvīra Šnore) piliakalnyje buvo atlikti archeologiniai kasinėjimai, kurių metu rasta apie 700 senienų iš ankstyvojo, viduriniojo bei vėlyvojo geležies amžiaus. Vėlesni radiniai datuojami XIII a. pradžia. Apie tai, kad piliakalnio aikštelėje būta gyvenamųjų pastatų, liudija joje rastos drėbtinio molio krosnių bei židinių liekanos. Apie Dignajos piliakalnį išlikę pasakojimų, kad po piliakalniu esantis požeminis praėjimas, kuris jį sujungia su Jersikos piliakalniu kitoje pusėje Dauguvos. Piliakalnis nėra apaugęs medžiais, todėl nuo jo atsiveria gražus vaizdas į Dauguvos slėnį.

„Grantsbedres“, Dunavos valsčius, Jekabpilio savivaldybė
GPS - 56.274723, 26.186908

17. SĖLOS KULTŪRINĖ ERDVĖ

Sėlos kultūrinės erdvės ekspozicija skirta tradicinei sėlių kultūrai, seniesiem amatams bei tradicijoms. Čia galima apžiūrėti ekspoziciją „Sėlių valstietis seniau ir dabar“, pažinti XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Sėlos kaimui būdingus amatininkystės įrankius, buities reikmenis ir rankdarbius. Pažinti sėlių kalbą padeda faktai apie Jekabpilio krašto literatūros milžinus – Rainį (Rainis), Janį Akuraterį (Jānis Akuraters), Janį ir Aleksandrą Grynus (Jānis Grīns, Aleksandrs Grīns). Taip pat galima pažiūrėti virtualų maršrutą po Jekabpilio kraštą. Muziejus siūlo edukacinius vaizdo įrašus apie įvairias sėlių gyvenimo veiklas: bitininkystę, staliaus darbus, juostų audimą, duonos kepimą, muzikavimą, sielių rišimą, virvių vijimą, dailidės amatą, taip pat archeologinės puodininkystės specifiką bei pažvelgti į kraštui būdingą savitą keltų ir keltininkų per Dauguvą veiklą. Muziejuje reguliariai vyksta įvairios veiklos – poezijos dienos, muziejų naktys bei kiti renginiai, rengiamos kūrybinės dirbtuvės skirtingo amžiaus auditorijai. Grupėms siūlomos ekskursijos po Jekabpilio kraštą, tarp jų po Zasos parką. Lankytojai gali pailsėti, žaisdami įvairius stalo žaidimus, pavyzdžiui, sudėti taktilinę dėlionę „Sėlos segė“ arba sužaisti sėliškų žodžių žaidimą „Sėlių porininkas“.

„Ozollejas“, Zasa, Zasos valsčius,
Jekabpilio savivaldybė
GPS - 56.29359, 25.97940
www.facebook.com/selijaskulturtelpa

17

17

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Paukščių stebėjimo žygiai
Kalnos valsčius, Jekabpilio savivaldybė
+371 29939759

Paukščių stebėjimo žygiai su gidu grupėms iki 10 žmonių. Žygių sezonas - nuo kovo iki spalio mėn. Išankstinė registracija.

18

18. SĖLIŲ SODYBA „GULBJI“ („GULBĖS“)

Patirti senųjų sėlių dvasią bei gyvenimo būdą galima kaimo sodyboje „Gulbji“ – vietoje, kur sustojęs laikas. Tai viena iš retų vietų, kur galima apžiūrėti bei pažinti Sėlos istoriniam regionui būdingą „gyvą“ sodybą su jos išplanavimu bei tipiniais pastatais. Pačių įkurtas nedidelis etnografinis muziejus, senoviniai pastatai, turintys savo istoriją, dekoratyviniai želdiniai bei dekoratyvinių augalų kolekcija, sodas ir vaistinių augalų kolekcija dera su senoviniais statiniais ir harmoningai ją papildo. Lankytojams siūlomos įvairios įtraukiančios veiklos: pertis dūminėje pirtyje naudojant pievų augalų šluoteles bei pačių pagamintą augalų-medaus šveitiklį, slėgti sūrį, mušti sviestą, gaminti senųjų sėlių valgius, kepti tikrą ruginę duoną, vyti virves, sėti javus protėvių metodais ir kitos. Sodyba pagal išankstinę registraciją užtikrina ir maitinimą, rengia namudinių gaminių, sėlių valgių bei gėrimų – lietinių, perlinių kruopų sriubos, trintos bulvių sriubos, troškintų pupų ypatingame padaže, saldžios manų košės (buberto), duonos sriubos su plakta grietinėle, tortų bei žolelių arbatų – degustacijas. Namų ūkis yra įvertintas garbės ženklais „Latviškasis paveldas“ ir „Latvių virtuvė“. Čia galima susipažinti su senovės latvių stiprybės ženklais, papročiais, švęsti šventes pagal tradicijas dainuojant atitinkamai progai pritaikytas dainas, šokti šokius ir žaisti žaidimus. Šventėms rengti skirtos dvi pusiau uždaros

18

18

stoginės, židinys, grilis, aprūpinama malkomis. Sodyboje įrengtas basų kojų takas, žaidimų bei tinklinio aikštelės, taip pat yra prieinamas batutas. Kaimo sodyboje atnaujintas ir gerai sutvarkytas šaltinis, įrengti keli tvenkiniai ir ežeras, kur galima maudytis ir žvejoti, taip pat teritorijoje yra palapinėms ir laužui skirtos vietos.

„Gulbji“, Rubenės valsčius,
Jekabpilio savivaldybė
GPS - 56.137077, 26.064265
www.facebook.com/selulaukuseta.gulbji

19. AMATŲ CENTRAS „RŪME“ („VIETA“)

Amatų centre „Rūme“ puoselėjami bei tyrinėjami senieji sėlių amatai. Čia susitinka vietiniai ir sėlių amatininkai iš Lietuvos, kad drauge užsiimtų kūrybinėmis veiklomis, vienas kitą pamokydami ir kurdami gražius meno kūrinius, bandytų perprasti ir restauruotų senuosius įrankius, tobulintų gebėjimus bei puoselėtų tradicijas. Taip saugomas sėlių kultūrinis istorinis paveldas. Čia mielai laukiama kiekvieno, kuris nori ne tik apžiūrėti centro amatininkų bei menininkų darbų, bet ir darbuotis pats, įgyti naujų įgūdžių ir kūrybingai praleisti laiką, nes „Rūme“ siūlo keramikos, audinių dekoravimo ir medžio apdirbimo kūrybines dirbtuves. Amatų centras siūlo kūrybines dirbtuves menininkams ir amatininkams, rengia kūrybines dirbtuves vaikams ir suaugusiesiems, seminarus ir individualius mokymus, išvykas valtimis, vestuvių ritualų vedimą, užsiėmimus šeimoms ir nedidelėms susidomėjusių asmenų grupėms. Galima įsigyti suvenyrų bei meno dirbinių, taip pat jų užsisakyti. Centre „Rūme“ galima susipažinti taip pat su sėlių – tiek vyro, tiek moters – archeologinių drabužių rekonstrukcijomis, apžiūrėti vėlyvojo geležies amžiaus puodininkystės rekonstrukcijų ekspoziciją. Taip pat galima pamėginti sumalti grūdus rankinėmis akmens girnomis. Latvijos tradicinė rąstinė architektūra bei visada centre „Rūme“ valdanti kūrybinė dvasia užburs ir nukels į senovę, suteikdama ramybę ir poilsį mintims. Jeigu norite kūrybingai, bet ramiai pailsėti, ir tuo pat metu pažinti Sėlos senovę, amatų centras „Rūme“ tam bus tinkamiausia vieta.

„Rūme“, Zasa, Zasos valsčius,
Jekabpilio savivaldybė
GPS - 56.29458, 25.98139
www.facebook.com/amatniecibas.centrs.rume

20

20. DRAUGIJOS „ŪDENSZĪMES“ („VANDENS ŽENKLAI“) EKSPOZICIJA „PĻAVAS MUZEJS“ („PIEVOS MUZIEJUS“)

Sėlių kultūrinė erdvė bei gyvenama vietovė glaudžiai susijusi su gamta, žiniomis apie gamtą, augalus, metų laikus. Kad šiuolaikinis žmogus suprastų įvairius vyksmus gamtoje bei augalijoje, glaudžiai susijusius su kultūriniu ir istoriniu paveldu, įkurta draugija „Ūdenszīmes“. Reikšmingiausiu iki šiol įgyvendintu draugijos „Ūdenszīmes“ renginiu bei vizitine kortele laikytinos „Šieno dienos“ – šieno skulptūrų pleneras, kuris jau dešmit metų liepos pradžioje vyksta Kaldabrunios mokyklos obelyne. Draugijos „Ūdenszīmes“ sukurtoje nuolatinėje ekspozicijoje „Pievos muziejus“ galima apžiūrėti multimedijų ekspoziciją „Vidurnaktis pievoje“, skirtą gamtai, gamtovaizdžiui ir tradicijoms. Muziejuje galima pažinti įvairius, tarp jų ir saugomus, pievų augalus, sušilti prie puodelio žolelių arbatos bei dalyvauti stiklo ir medžio apdirbimo, lazerinio graviravimo ir darbo su gamtinėmis medžiagomis kūrybinėse dirbtuvėse. Šiose dirbtuvėse gimsta interjero daiktai ir originalūs papuošalai, pavyzdžiui, unikalūs stikliniai papuošalai su jose įlydytais gyvais Sėlos augalais. Jų galima ir įsigyti, ir užsisakyti. „Pievos muziejaus“ lauko teritorijoje galima apžiūrėti vaistinių augalų darželį ir saugomų augalų parodomuosius plotus.

„Kaldabruņas skola“, Rubenės valsčius, Jekabpilio savivaldybė
GPS - 56.09434, 26.06900
www.udenszimes.lv
www.facebook.com/Udenszimes

20

Sėlių žemės

Rašytiniuose šaltiniuose paminėtos kelios sėlių žemės, buvusios dabartinės Latvijos pietrytinėje dalyje ir Lietuvos šiaurėje. Tiksliai įvietinti žemes yra sudėtinga. Daroma prielaida, kad Latvijos teritorijoje lokalizuotinos penkios sėlių žemės – Sėlpilis, Kalvė, Nycgalė, Peluonė ir Alektė. O popiežiaus Inocento IV 1254 metų bulėje minėtos penkios sėlių žemės – Alektė (Allecten), Kalvė (Calve), Sėlenė (Selen), Medenė (Medene) ir Nycgalė (Nitcegale). Žemėmis vadinami didesni kraštai su gerai įtvirtintomis pilimis centre ir virtine joms pavaldžių kaimų.

Sėlių gyvenamos teritorijos ribos apima dabartinį Jekabpilio kraštą, Ilūkstės ir Jaunjelgavos apylinkes ir Lietuvoje ribojasi Dusetos, Šventosios, Vašuokos, Viešintos bei Lėvens upėmis. Šioje teritorijoje reikia įvietinti visas rašytiniuose šaltiniuose minėtas Sėlos žemes.

Vietovardžiu Selen reikėtų vadinti dalį Sėlos – palyginti siaurą ruožą Dauguvos kairiajame krante nuo Jaunjelgavos maždaug iki dabartinio Jekabpilio apylinkių – Abelių, su centru Sėlpilio piliakalnyje. Medenės (Medene) reikėtų ieškoti į pietus nuo Kalvės Lietuvos teritorijoje, o Nycgalė (Nitczegale), tikėtina, buvusi apytikriai priešais dabartinę Nycgalę Dauguvos kairiajame krante Dvietės apylinkėse (Jekabpilio kraštas), kur yra žinoma virtinė to meto paminklų. Jos centras galėtų būti Ilūkstės Melnakalno piliakalnis, kurio papėdėje yra senovės miestas. Žemė galėtų apimti dabartinės Dvietės, Ilūkstės apylinkes palei Dauguvą. Arčiau Rygos esančioje Sėlos dalyje reikėtų ieškoti taip pat Kalvės (Calve) žemės, nes ji palyginti anksti buvo užkariauta ir dalis jos pateko tiek Rygos katedros kapitulos, tiek Rygos vyskupo valdžion. Todėl galima sutikti su hipoteze, kad jos reikia ieškoti Zalvės upės rajone. Deja, ši teritorija yra archeologiškai mažai tyrinėta ir joje nėra žinoma patikimų vėlyvojo geležies amžiaus paminklų.

Daugiau neaiškumų kyla dėl žemių Alektenė (Allekten) ir Peluonė (Pelone) lokalizacijos. Šie vietovardžiai, atrodo, iki šių dienų nėra išlikę. Gali būti, kad Peluonės vardu pavadinti Luonės upelis ir Luonės kaimas. Tokiu atveju Peluonės reikėtų ieškoti Ritės ir Saukos ežerų apylinkėse Jekabpilio krašte. Į pietus nuo Luonės Ritės valsčiuje vienas priešais kitą stovi du galingi piliakalniai – Stupelių piliakalnis ir Margaskalnas, ir prie jų buvę erdvūs senovės miestai. Kadangi Allekten minėta popiežiaus Inocento IV 1254 metų gegužės 23 d. Asyžiuje išleistoje bulėje, logiškiau būtų jos ieškoti Latvijos teritorijoje. Ši žemė galėjo būti Aknystos, Garsenės apylinkėse Jekabpilio krašte ir apimti Lietuvos teritorijoje esančių Obelių apylinkes – jos centras galėjo būti buvęs Papilių piliakalnis.

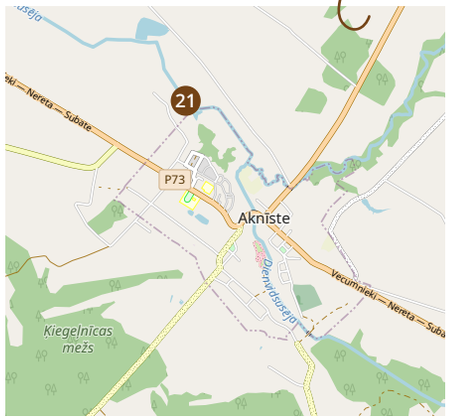

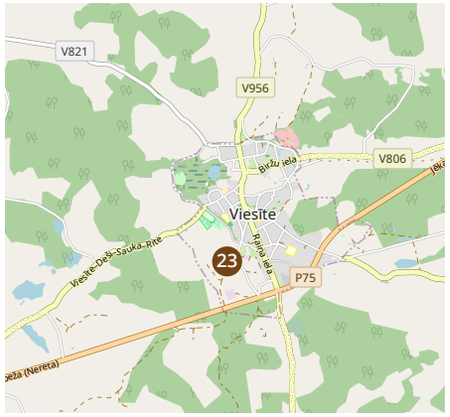
SĖLIŲ mažieji miestai

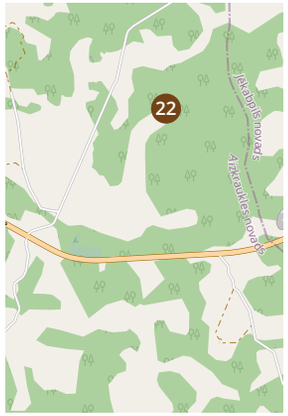
Aknysta - Nereta - Viesytė - Ritė - Sauka

21. Saltupių šventasis šaltinis
22. Janio Jaunsudrabinio muziejus „Riekstiņi“ („Riešutėliai“)
23. Viesytės muziejus „Sēlija“ („Sėla“)
24. Stupelių piliakalnis
25. Stupelių piliakalnio akmuo
26. Uormankalnas

Turizmo informacijos centro interneto svetainė: visit.jekabpils.lv

21. SALTUPIŲ ŠVENTASIS ŠALTINIS

Sėliai Saltupių šventąjį šaltinį nuo senų laikų pripažino esant gydančiu bei šventu. Manoma, kad šaltinis taip pat buvo ir kulto vieta, kur senovėje sėliai atlikdavę apeigas. Iš vandenimis turtingo šaltinio išteka upelis Saltupė, kuris po 100 m įteka į Pietų Susėją. Jis laikomas vienu ilgiausiu požeminiu šaltiniu Latvijoje. Šaltinio vandenyje esantys geležies ir sieros junginiai suteikia jam specifinį sieros prieskonį bei nudažo upelio vagą rusvai. Netoli nuo šaltinio ištakų stovi nedidelis akmuo su natūralia įduba, kuri, tikėtina, buvo naudojama senosiose apeigose. Pasakojama, kad senovėje prie šaltinio atliko apeigas – aukojo monetas bei kitus smulkius daiktus, Velykų rytais vėsiu šaltinio vandeniu prausdavosi veidus. Iki šių dienų vietiniai gyventojai pasakoja, kad rytine kryptimi tekančio šaltinio vanduo turi gydomųjų savybių. Mūsų dienomis sukurta prielaida, kad prie šaltinio griovos auganti vaizdinga liepa yra kulto medis, kuris, sprendžiant pagal jo apimtį, daug jaunesnis nei kai kuriuose aprašymuose minėta. Prie šaltinio ištakos galima prieiti ir keliautojai gali paragauti specifinio mineralinio vandens.

Tuornia gatvė, Aknysta,
Jekabpilio savivaldybė
GPS - 56.17129, 25.73505

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Kavinė „Alida“
Dzelmītes, Elksni, Elksni valsčius,
Jēkabpils savivaldybė
+371 26582074
www.kafejaalida.lv

Nuostabiosios „Alidos“ cikorijų ir abrikosų kavos receptas paveldėtas iš Alida Kerubina (gimusi Geida), kilusi iš „Gobos“, esančios Prodės parapijoje, Subatėje. Galima drąsiai teigti, tai yra Selijos skonis. Kavos gamykloje svečiai gali pamatyti gamybos procesą, pasimėgauti skirtingomis kavos rūšimis ir patys pasigaminti kavos. Čia galima dalyvauti šilko lukštenimo dirbtuvėse, išsikepti ruginės duonos ir pasimėgauti ja su cikorijų kava.

22

22

22. JANIO JAUNSUDRABINIO MUZIEJUS „RIEKSTIŅI“ („RIEŠUTĖLIAI“)

Janio Jaunsudrabinio muziejus „Riekstiņi“ įrengtas senos valstiečių sodybos ūkiniame pastate, kuris atspindi Sėlos ankstesnių laikų tradicijas bei amatininkų gebėjimus. Muziejus turtingas buities ir ūkio reikmenų, būdingų sėlių materialiajai kultūrai. Muziejus įsteigtas 1967 metais tapytojo bei rašytojo Janio Jaunsudrabinio 90-ųjų gimimo metinių proga. Tapytojas ir rašytojas J. Jaunsudrabinis vaikystę praleido vienkiemyje „Riekstiņi“, kuris iki šiol išsaugojo XIX a. išvaizdą – „Baltojoje knygoje“ („Baltā grāmata“) pavaizduotą pasaulį. Pagrindinė ekspozicija supažindina su J. Jaunsudrabinio gyvenimu ir kūryba. Čia galima apžiūrėti jo knygas, paveikslus, nuotraukas, asmeninius daiktus, o XIX–XX a. pradžios buities reikmenys, surinkti iš Neretos valsčiaus bei artimiausių apylinkių vienkiemių, leidžia susidaryti nuomonę apie ano meto buitį kaimo sodyboje. Vasaros metu papildomai prie ekspozicijos galima apžiūrėti taikomojo meno parodas. Muziejuje reguliariai vyksta įvairūs renginiai: meno bei poezijos dienos, renginiai J. Jaunsudrabiniui atminti, kalendorinės šventės ir kiti. Pasivaikščiojimo sodybos „Riekstiņi“ apylinkėse veda pro gamtoje pažymėtus kultūrinės erdvės objektus – „Baltojoje knygoje“ paminėtas vietas.

„Riekstiņi“, Neretos valsčius,
Aizkrauklės savivaldybė
GPS - 56.196922, 25.380306
www.visitaizkraukle.lv

23

23. VIESYTĖS MUZIEJUS „SĒLIJA“ („SĖLA“)

Viesytės muziejus „Sēlija” saugo Viesytės krašto ir Sėlos regiono kultūrinį ir istorinį paveldą bei tradicijas, taip įamžindamas sėlių regiono vardą, skatindamas išsaugoti bei sustiprinti sėliškąją tapatybę. Muziejus reguliariai papildo rinkinius, vykdo Sėlos ir Viesytės valsčiaus kultūrinius istorinius tyrimus bei mokslinę veiklą, kurių tikslas – išsaugoti tradicinę Sėlos kultūrą. Čia galima apžiūrėti ekspozicijas apie Augšžemės etnografiją, sėlius ir Sėlą, taip pat Sėlos gamtą. Muziejaus teritorijoje yra Amatų centras, kuriame įprasminti tradiciniai Sėlos regiono amatai. Centre pagal liaudies tradicijas mezga kojines ir pirštines, neria vąšeliu, audžia ir siuvinėja kryželiu, pritaikydami tautinius protėvių sukurtus ornamentus ir ženklus, o gretiname pastate – stalių dirbtuvėse – užsiima medžio apdirbimu. Muziejuje ankstesniojo Viesytės depo vietoje įkurtas Siauruko (Mazais bānītis) kompleksas.

A. Brodelės gatvė 7, Viesytė,
Jekabpilio savivaldybė
GPS - 56.34141, 25.55454
www.muzejsselija.lv
www.facebook.com/muzejsselija

23

23

24. STUPELIŲ PILIAKALNIS

Stupelių piliakalnis, yra buvęs vienu iš galingiausių sėlių piliakalnių ir yra kelis kilometrus nuo Lietuvos sienos. Tai pavienis, pailgas, medžiais apaugęs kalnas, jo šlaitai dirbtinai paaukštinti, matyti dviejų terasų požymiai. Apie 30 metrų aukščio piliakalnis – vienas iš didžiausių Sėlos istorinio regiono piliakalnių, kurio aikštelės plotas 3400 m2. Piliakalnio papėdėje buvęs apie 3 hektarų dydžio senovės miestas. Jis priklauso terasinių piliakalnių tipui. Piliakalnis laikomas vienu iš galingiausiu kultūriniu ir politiniu sėlių žemių centru. Tai lemia jo centrinė bei geografinė padėtis kitų sėlių kraštų atžvilgiu. Jis buvo sėlių gyvenamos teritorijos centre, kur gyveno daug žmonių, o tai leido sėkmingai plėtoti prekybą bei prižiūrėti kelią iš Sėlpilio į Sėlos pietinius kraštus ir Lietuvą. Naujausi išsamūs archeologiniai kasinėjimai atlikti 1976–1979 metais. Jų reikšmingiausias radinys buvo Damasko plieno ietigalis – liudijimas, kad čia vyko vietinė metalo (geležies) gavyba ir čionykščiai žinojo Damasko plieną. Dažniausiai tokias ietis naudojo XI–XIV a.; iš viso Latvijos teritorijoje rastas 271 toks ietigalis, o šis yra vienintelis Jekabpilio krašte. Įvairiais laikais rasta ir kitų senovinių daiktų – antkaklių su kabučiais, bronzinių kryželių, pasaginių segių, sagčių, apyrankių ir bronzinio vainiko fragmentų. Piliakalnio papėdėje stovi akmuo, kuris yra sena kulto vieta, ir tai vienas iš nedaugelio kulto akmenų, prie kurio archeologai rado įvairių X–XIII a. senovės daiktų, taip pat indų šukių ir kaulų – galimai aukų.

Ritės valsčius, Jekabpilio savivaldybė
Kalnas yra tris kilometrus į pietus nuo
Vecumniekų–Ilūkstės kelio.
GPS - 56.1698, 25.46527

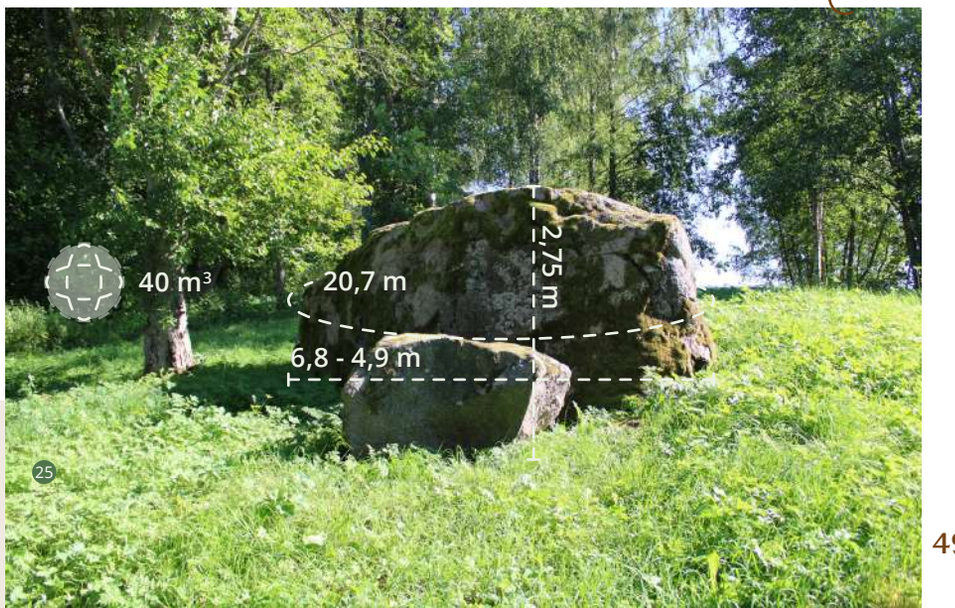
25. STUPELIŲ PILIAKALNIO AKMUO

Stupelių piliakalnio šiaurės vakarinėje papėdėje stovi didžiulis akmuo, kurio tūris apie 40 m3, ilgis 6,80 m, plotis 4,90 m, aukštis 2,75 m ir apimtis 20,70 m. Prie jo nuo Stupelių piliakalnio veda nedidelis takas. Ant lygiaus 25 m2 dydžio paviršiaus matyti kelios negilios įdubos. Tai ypač įdomu, nes visai prie pat dirvos giliausiuose sluoksniuose rasto akmens yra padarytas negilus griovelis. Paviršiaus rytinėje pusėje matyti atplaišos ištrupa, dėl ugnies poveikio sluoksniais atskilusi jau senovėje, nes šių atplaišų aptikta ir kultūrinio sluoksnio apatiniuose kloduose. Paties akmens forma šiek tiek primena apverstą piramidę, kuri padaryta iš ypatingos atmainos granito – viborgito. Stupelių piliakalnio didžiojo akmens paslaptį XX a. devintajame dešimtmetyje bandę įminti archeologai, nustatę, kad jis, tikėtina, senovėje naudotas kaip kulto akmuo, kur sėliai atlikę apeigas.

Prie akmens 1977–1978 metais vyko archeologiniai kasinėjimai, kurių metu rasta X–XIII a. senovės daiktų, taip pat indų šukių ir kaulų – galimai aukų.

Ritės valsčius, Jekabpilio savivaldybė
Kalnas yra tris kilometrus į pietus nuo
Vecumniekų–Ilūkstės kelio.
GPS - 56.1699, 25.4636833333

26. UORMANKALNAS

Saukos ežero apylinkėse stovi 167 metrų aukščio Uormaņkalnas arba Ūrmanių kalnas – Sėlos kalvagūbrio aukščiausia viršūnė, nuo kurios atsiveria graži panorama. Įvairūs padavimai ir pasakojimai liudija, kad Uormankalnas senovėje galėjęs būti šventu kalnu arba įtvirtinta vieta. Kalnas nėra archeologiškai tyrinėtas ir iki šiol nėra nustatyta, kokią funkciją jis atliko priešistoriniais laikais, kai čia gyveno sėliai. Sprendžiant iš senųjų pasakojimų bei padavimų, galimai kalnas tarnavęs kaip sena sėlių kulto vieta – šventasis kalnas. Kalno viršūnė ir statūs šlaitai daugiausia atviri, todėl nuo jo atsiveria vaizdas į Saukos gamtos parko bei Saukos ežero erdves. Ant Uormankalno įrengta poilsiavietė, o ant netoli esančio Buoryšų kalno – apžvalgos bokštas, dažniausiai vadinamas Uormankalno apžvalgos bokštu. Kalnas galėjo būti senųjų sėlių susibūrimo vieta. Ten visada stovėję sargybiniai, kurie akylai stebėjo apylinkes ir apie artėjančius užpuolikus pranešdavo, uždegdami laužą. Uormankalną galėjo matyti plačiose apylinkėse ir pavojų skelbiantys dūmai ar kiti signalai nuo jo laiku pranešdavę apie artėjančius užpuolikus. Šauklys – dažniausiai trimitininkas – stovėjęs ant Uormankalno, nuo kurio galėjo apžvelgti plačias apylinkes. Iš čia ir kilęs pavadinimas Sauka, reiškiantis – sušaukti, sukviesti žmones, kad praneštų tiek linksmas, tiek liūdnas žinias, kad informuotų bei įspėtų.

Elkšnių valsčius, Jekabpilio savivaldybė
GPS - 56.25442, 25.54015

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Asociacija „Selijos valtys“
Skardupītes, Aknystės valsčius,
Jēkabpils savivaldybė
+371 20034392
www.selijaslaivas.lv

Asociacija „Sēlijas laivas“ siūlo pasimėgauti vandens pramogomis, entuziastingai tyrinėjant apylinkes ir vis papildant pramogas naujais maršrutais. Nuomojama įvairi įranga (baidarės, kanojos, dubeninės valtys).

Sėlių kalba

Senųjų sėlių, panašiai kaip kitų genčių, kalba nėra išlikęs nei vienas rašto pavyzdys, todėl jos tyrimai galimi tik remiantis vardyno (onomastikos) elementais, aptinkamais istoriniuose rašytiniuose šaltiniuose, taip pat sėliškosiomis patarmėmis, kuriomis kalbama anksčiau sėlių gyventose teritorijose. Bet kokių šaltinių apie sėlių kalbą yra mažai, ir mokslininkų nuomonės gerokai skiriasi. Sėlių kalba priklauso indoeuropiečių kalbų šeimos baltų kalbų grupei.

Manoma, kad sėlių kalboje, taip pat kaip kitose rytų baltų tarmėse, būta dvibalsių ie ir uo, kurie nustatyti sėliškos kilmės vietovardžiuose (toponimuose): Meduone, Vesinte, Lodenbeke. Sėlių kalbos priebalsių sistemoje, taip pat kaip prūsų bei jotvingių kalbose, būta garsų s, z, pavyzdžiui, Maleysine, Mallaysen, Mallaisen, Sentuppe, Swentoppe, Vesinte, Wesinte, Vesyten. Dar būdingi atitikmenys k, g > sėlių c, dz, kaip ir latvių kalboje, pavyzdžiui, Alce, Latzedzen, Nertze, Nitczegale. Kartais sėlių kalboje aptinkama priebalsių č, dž, pavyzdžiui, Čedasai.

Sėlių kalbos substratas pasitelkiamas norint paaiškinti kelias lietuvių kalbos ypatybes (pavyzdžiui, kupiškėnų ir anykštėnų patarmėse) ir latvių kalbos tarmėse (tvirtagalės priegaidės buvimą).

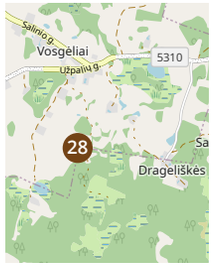
ZARASŲ rajono savivaldybė

27. Zarasų apžvalgos ratas
28. Vosgėlių piliakalnis su gyvenviete
29. Stelmužės ąžuolas
30. Lygumų akmuo
31. Velikuškių II (Salos) piliakalnis
32. Degučių pažintinis takas
33. Šavašos pažintinis takas
34. Ramūno Čižo alaus darykla ir ekspozicija

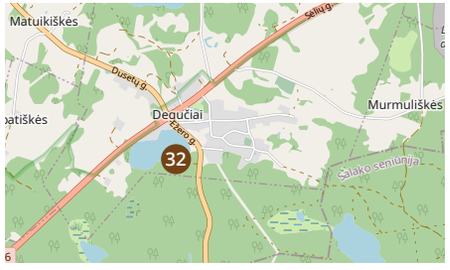
Turizmo informacijos centro interneto svetainė: www.visitzarasai.lt

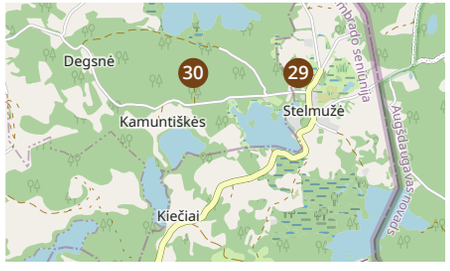

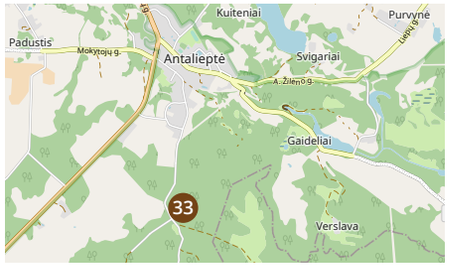

27. ZARASŲ APŽVALGOS RATAS

Zarasų apžvalgos ratas (kartais vadinamas ir bokštu) - 2011 metais Zarasuose pastatyta unikali, vienintelė, Lietuvoje analogų vis dar neturinti apžvalgos aikštelė (takas). Zaraso ežero šlaite, virš ežero pakilęs 17 metrų, 34 metrų diametro ir 100 metrų ilgio rato formos takas, kuris ir prasideda, ir baigiasi tiesiog prie gatvės. Tai vieta, kur galite išvysti nematytą įspūdingą reginį – Zaraso ežero panoramą, o kartu ir atsipalaiduoti, įvertinti protėvių saugotą ir tausotą gamtos grožį ir atsiveriantį per ilgą laiką susiformavusį ir nuolat beformuojamą kraštovaizdį.

D. Bukonto g. 20, Zarasai
GPS - 55.72807, 26.24378

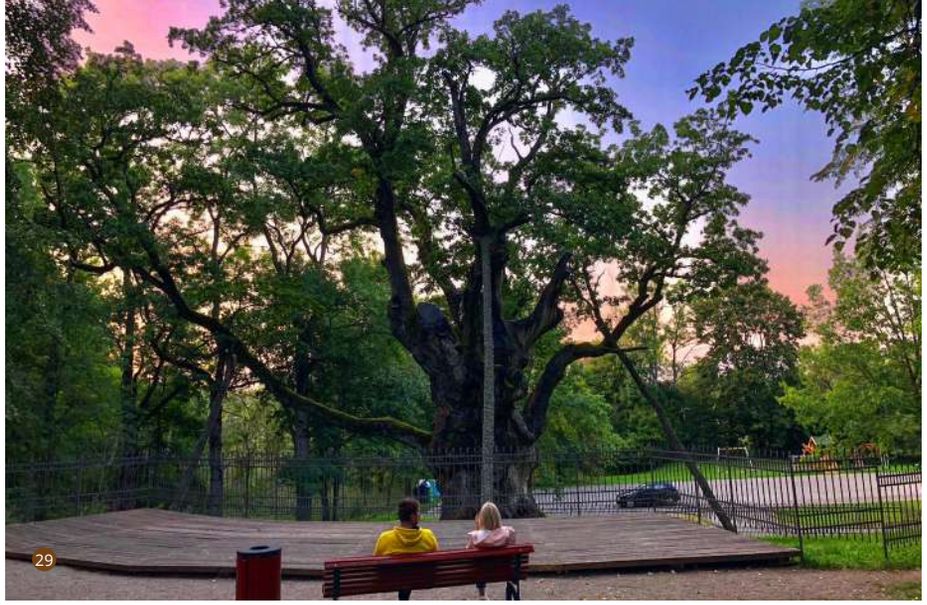

28. VOSGĖLIŲ PILIAKALNIS SU GYVENVIETE (DRAGELIŠKIŲ PILIAKALNIS)

Vosgėlių piliakalnis su gyvenviete (Drageliškių piliakalnis) datuojamas XIII a. 1,5 ha plote yra papėdės gyvenvietė. Manoma, kad būta medinės pilies siejamos su valdovu Vaisgėla iš Nalšios. Tai vienas žymiausių ir vaizdingiausių Sėlos piliakalnių. Piliakalnis įrengtas atskiroje didelėje kalvoje, aikštelė keturkampė, šlaitai statūs iki 27 m aukščio, juosia pelkės. Tyrinėjimų metu rasta akmeninių kirvukų, dirbinių iš kaulo, metalo liejimo formų, papuošalų, geležinių strėlių ir įrankių. Radiniai saugomi Vytauto Didžiojo karo bei Lietuvos Istorijos ir etnografijos muziejuose. Vos 600 m pietryčių kryptimi, Drageliškėse 1934 m. rastas XIV a. pirmosios pusės sidabrinių lydinių ir papuošalų Drageliškių lobis. Padavimai apie Vosgėlių piliakalnį mini raganą Laumę, žemėmis užbertą švedų bažnyčią ir atveria duris į baltų mitologijos pasaulį. Šalia piliakalnio yra akmuo, kuris, pasak padavimų, dengia įėjimą į požemį. Toje vietoje, kur dabar Vosgėlių piliakalnis, seniau buvusi bažnyčia. Ji labai nepatikusi velniui. Velnias norėjęs ją užpilti. Beimdamas žemes, jis net greta ežerėlį iškasęs. Velnias apipylęs bažnyčią, bet niekaip negalėjęs durų paslėpti. Tada jis paėmęs didelį akmenį ir manęs duris užversti. Bet gaidys sugiedojęs, akmuo iškritęs ir įlindęs į kalno šlaitą.

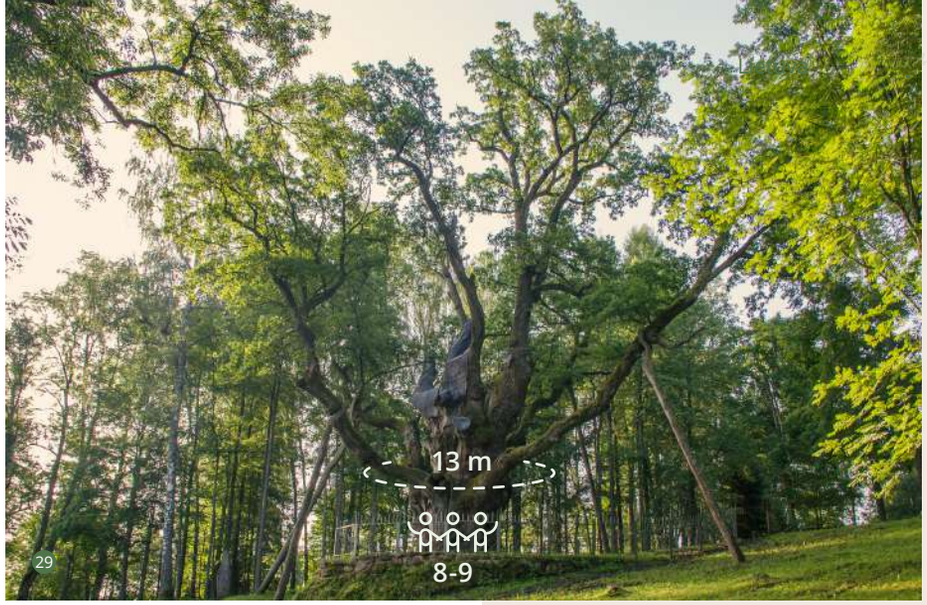
GPS - 55.72067, 25.74859

29. STELMUŽĖS ĄŽUOLAS

Ąžuolai auga visame pasaulyje, jie glaudžiai susiję su kultūros ir civilizacijos augimu ir plėtra, daugelyje šalių jie yra ypač gerbiami. Stelmužės ąžuolas – vienas iš gyvų liudininkų, prisimenančių Lietuvos istoriją, senesnę nei tūkstantmetis. Tikrojo senolio ąžuolo amžiaus iš tiesų niekas nežino, tik padavimai mena šalia buvus aukurą, kur žmonės aukodavo dievui Perkūnui. Manoma, kad kadaise netoliese būta ir pilies – prie Stelmužės ežero yra išlikę mūro likučiai. Stelmužės ąžuolas – seniausias ir storiausias (apie 13 metrų skersmens, kamienui apimti reikia 8-9 vyrų) Lietuvoje augantis paprastasis ąžuolas, vienas seniausių ąžuolų Europoje. Lietuvos gamtos paminklas. Stelmužės ąžuolas nemažai matęs - čia užklysdavo Lietuvos kunigaikščiai, kryžiuočių ir kalavijuočių riteriai, švedų kariaunos. Pro čia žengė kaizerio bei Hitlero kariuomenė. Drevėje rasti žmogaus griaučiai ir prancūziškas šautuvas byloja, kad ji tikriausiai buvusi vieno iš Napoleono kario slėptuve jam bėgant iš Rusijos. Apie ąžuolą sklando legendos ir pasakojimai. Buvo manoma, kad per drevę galima nusileisti į požemio pasaulį, kad po jo šaknimis gali būti lobis, o po šakomis senovėje degusi šventoji ugnis. Prie medžio šaknų būdavo deginami aukurai bei aukos dievams. Nėra tiksliai žinoma, kas nutiko su jo viršūne. Legendos pasakoja, kad ja baudžiauninkai užtvėrę kelią piktajam carui, kad šis negalėtų pravažiuoti. Iki pat 20 šimtmečio su ąžuolu buvo siejami paslaptingi ritualai: pavyzdžiui, kas laikys piniginėje arba kišenėje tris, septynias arba devynias giles, bus apsaugotas nuo nelaimių, ligų ir viso pikto. Lietuvos žemės ūkio ministerijos užsakymu Lietuvos miško instituto laboratorijoje ąžuolas buvo klonuotas. Laboratorijoje augama net 200 klonuotų ąžuoliukų. Ateityje planuojama, jog mažieji „stelmužiukai“ šakas į dangų

kreips Lietuvos miškuose. Nuo 2007 metų atnaujinti medžio tyrimai, kurių tikslas regeneruoti kloninius ūglius ir išauginti medelius. Mokslininkai tikisi, jog sėkmingai išgyvenę klonuoti augalai bus atsparesni aplinkos veiksniams ir ilgaamžiškesni, paveldės Stelmužės ąžuolo stiprybę.

GPS - 55.82998, 26.21758

TRADICINIO PATIEKALO RECEPTAS

„GILIŲ KAVA“

***Gilių kava** - tradicinis lietuviškas gėrimas, nuo seno gerai žinomas Lietuvoje.*

***Gilių paruošimas kavai:** surinktas ąžuolo giles padžioviname porą dienų, jas išlukštename ir verdame apie 1 val. kartu su pienu, kol gilės suminkštėja. Išvirusias giles išdžioviname, paskrudiname ir sumalame kavamale. Sumaltą kavą supilame į tamsaus stiklo indą, sandariai uždarome ir laikome sausoje vietoje.*

Kava: *į užvirintą vandenį dedame 2 - 3 šaukštelius maltos gilių kavos (tiek jos reikia vienam kavos puodeliui paruošti). Verdame 2 - 3 min., užbaliname karšta grietinėle arba pienu, pasaldiname ir patiekiame.*

Skanaus :)

30. LYGUMŲ AKMUO

Vos tolėliau nei 1 km. nuo Stelmužės ąžuolo, miške slepiasi Lygumų akmuo. Jis iki šių dienų netyrinėtas ir neatkastas, matosi tik 18 m ilgio platus paviršius. Sunku nustatyti, kiek šis akmuo nusileidžia ir ar išvis dydžiu nusileidžia savo broliui Puntukui, nes didžioji jo dalis pasislėpusi žemėje, apaugusi medžiais. Riedulio forma netaisyklinga, kampuota, jis pailgas. Kaip ir daugelis nežinomų dalykų, Lygumų akmuo turi savo slėpinių po padavimų skraiste.
Atskuodė Velnias Milžinas į Žemę, surado akmenį ir jau kelsis ant pečių, bet akmuo – nė krust. Ir vienaip, ir kitaip Velnias Milžinas bandė judinti akmenį, bet šis ir iš vietos taip ir nepajudėjo. Sugrįžo Velnias Milžinas į Pragarą ir visą tai papasakojo Velniui Karaliui. Liepė tuomet jį vadas tris dienas, kuo geriausiai maitinti ir prie darbų nevaryti, kad jis sustiprėtų. Po trijų dienų, kai Velnias Milžinas jautėsi esąs trigubai stipresnis negu iki tol, Velnias Karalius vėl išsiuntė jį į Žemę ir liepė akmenį pristatyti iki pirmųjų gaidžių. Velnias Milžinas, bėgdamas į Žemę, suklydo ir pasuko ne į tą pusę. Kai jis atsitokėjo, jau ir brėkšti ėmė. Bijodamas Velnio Karaliaus bausmės, Velnias Milžinas suskubo, griūdamas, grįžo atgal, užsikėlė ant pečių milžinišką Lietuvos laukų riedulį ir ėmė džiaugtis, kad įteiks Karaliui. Jau ir pragaro vartai buvo nebe toli... Tik staiga, kad užgiedos gaidys! Velnias Milžinas išsigandęs paleido akmenį ir nuskuodė į Pragarą. Kai akmuo krito, nuo jo visa Žemė sudrebėjo, o pats akmuo jon susmego. Nuo akmens

smūgio atsirado kalvos, kalneliai, daubos. Praeičiai atminti tam rieduliui taip ir liko Lygumų akmens vardas.

GPS - 55.83165, 26.19742

31. VELIKUŠKIŲ II (SALOS) PILIAKALNIS

Velikuškių II piliakalnis datuojamas I tūkst. pr. Kr. - I tūkst. Pašlaitėje 1 ha dydžio plote yra papėdės senovinės gyvenvietės žymių. Piliakalnis yra Sartų ežero Bradesių įlankos rytinio galo krante. Iš trijų pusių piliakalnį supa vanduo (Zalvės ežeras ir Zalvės upelis), iš ketvirtos – drėgna tarpukalvė, todėl piliakalnis dar žinomas Salos pavadinimu. Piliakalnio šlaitai statūs iki 25 m aukščio, aikštelė netaisyklingo keturkampio formos. Tyrinėjimų metu išlikusiame kultūriniame sluoksnyje rasta lipdytinės lygiosios keramikos fragmentų, gyvulių kaulų ir akmeninių kirvukų.

Sartų regioninis parkas, Antazavės sen.
GPS - 55.82727, 25.86818

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Norinti pažinti dar labiau šį kraštą rekomenduojame - Zarasų krašto gidę: http://keliauksudalia.weebly.com/

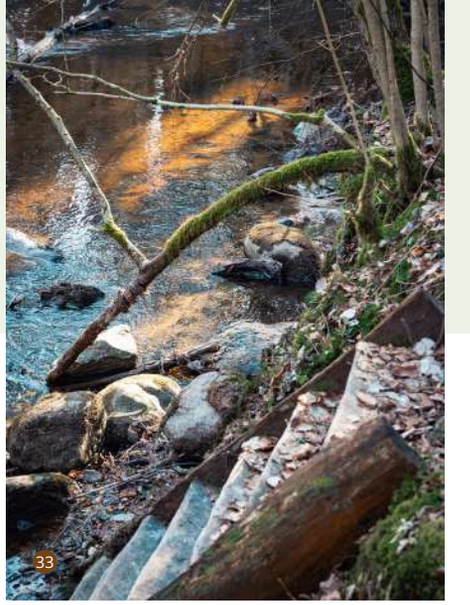

32. DEGUČIŲ PAŽINTINIS TAKAS

Degučių pažintinis takas vingiuoja Degučių kraštovaizdžio draustinio šerdimi ir kiekvienu metų laiko sezonu parodo vis kitokį savo „veidą“. Takas į vieną darinį sujungia šimtmetį skaičiuojantį pušyną bei jo augaliją ir gyvūniją, slepia paslaptingąjį akivarą, globoja vasaros pradžioje pražystančias, į Lietuvos raudonąją knygą įrašytas, pelkių orchidėjas, ir saugo vaizdingą Degučių piliakalnį, nuo kurio atsiveria ir galima grožėtis žavia apylinkių panorama. Takas maloniai nustebins ir gamtos kvapų įvairove: uosite pušų eteriniais kvapais prisotintu oru arba apsvaigsit nuo stipraus pelkinių gailių kvapo, po lietaus pajusite gardų grybų ir šlapių samanų kvapą.

Degučiai, Degučių sen.
GPS - 55.65519, 26.05856

3 km

33. ŠAVAŠOS PAŽINTINIS TAKAS

Upelis, kurio ilgis viso labo 20 km, turi pažintinį taką, kuris dar ir į dalis suskirstytas. Pirmoji dalis „Miško pažintinis takas“, antroji dalis „Geologinis pažintinis takas“. Tai pirmasis geologinis takas Lietuvoje, kurio ilgis 1,5 km. Šavaša tikrai ypatinga Lietuvos upė. Jos slėniai kaip kalnų upės – neįtikėtino aukščio, vanduo krenta 8–11 metrų kas vieną kilometrą. Įspūdingas reginys stebėti upę per pavasario potvynį ar po užsitęsusių liūčių. Tada Šavaša šniokščia ir garma akmenuota vaga kaip tikra kalnų upė. Tarp aukštų upės slėnių XIII-XVIII a. buvo pasislėpusi senovės lietuvių šventykla, kurioje išlikęs mitologinis Lūžų akmuo su dubeniu.

Antalieptė
GPS - 55.64550, 25.86394

1,5 km

33

33

34. RAMŪNO ČIŽO ALAUS DARYKLA IR EKSPOZICIJA

Nuostabią kvapų puokštę galite rasti vienoje vietoje – kulinariniu paveldu pripažintame aludario Ramūno Čižo darykloje. Bokaluose tyvuliuoja aukštaitiškos aludarystės tradicijos ir paslaptys šeimoje laikomos nuo 1863 m. Sartų ežero apsuptyje ir aukštaitijos kalvose auginami javai nueina ilgą kelią, kol pribręsta iki alaus, paglostančio gomurius. Dusetuose įkurta alaus darykla ir gaminamas „Čižo alus“ iš kitų alaus rūšių skiria ir tai, kad jo rūgimo metu dedama ne cukraus, o aludario prižiūrimų savų miško bičiuliųjų medus, užsitikrinantis išskirtinę šio alaus kokybę.
Ramūnas Čižas - ketvirtas aludaris giminėje, gaminantis alų pagal prosenelių tradicijas. Aludaris paveldėjo ne tik receptūrą, bet ir įrangą, tad sodyboje įkūrė senųjų alaus gaminimo įrankių ekspoziciją.

Šeškamiesčio g. Dusetų vienkiemis, Dusetų sen.
GPS - 55.75790, 25.83801
www.cizoalus.lt

€ P wc

34

34

KUR PARAGAUTI KO NORS YPATINGO?

„ALUS BE APYNIŲ“

Alus be apynių *– senovinis alaus gaminimo būdas. Iki XVI a. Europoje gamintas gruitas, į kurio sudėti įeina ne apyniais, o pajūrinis sotvaras. Pajūrinis sotvaras (Myrica gale) – drėgnose pajūrinėse pelkėse (Lietuvoje – Šilutės, Klaipėdos Kretingos rajonuose) augantis kvapnus krūmas iki 150cm aukščio. Kaip ir apinys, sotvaras yra kartaus skonio ir turi konservuojančių ypatybių. Baltijos jūros regione sotvaro naudojimas aludarystėje žinotas jau priešistoriniais laikais: Danijoje, Lollando saloje sotvaras rastas turtingos moters kape alaus inde, datuojamame 50 metais iki erų sandūros. Bronziniame kibirėlyje aptikta mielių, miežių, bruknių ir pajūrio sotvaro pėdsakų (Koch1999).*

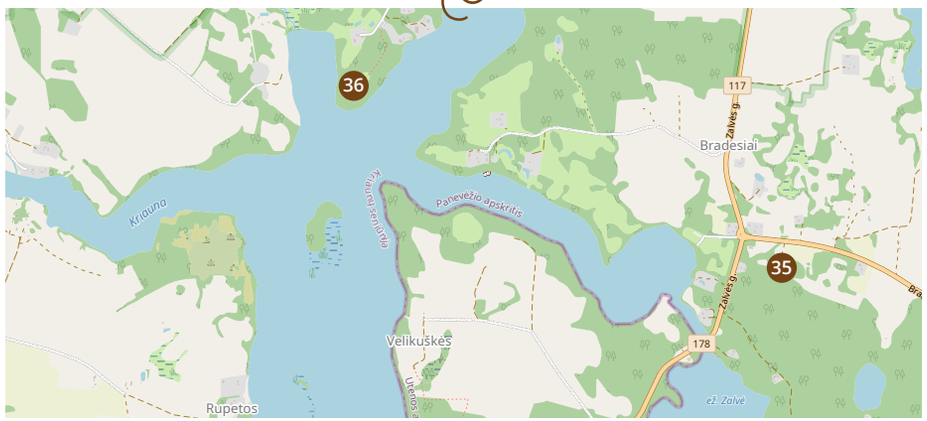
Lietuva

ROKIŠKIO rajono savivaldybė

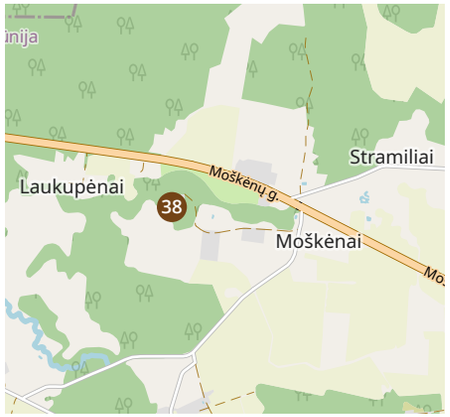
35. Bradesių ąžuolas
36. Sartų ežeras ir Baršėnų (Sartų apžvalgos bokštas
37. Edukacija „Augalų atspaudai molyje“
38. Moškėnų (Laukupėnų) piliakalnis

Turizmo informacijos centro interneto svetainė: www.rokiskiotic.lt

35. BRADESIŲ ĄŽUOLAS

Kadaise slėnyje tarp Bradesių piliakalnio ir Sartų ežero augusi šventagirė – didelis ąžuolynas. Šventagirė vadinta Tiltalemiškiu (Tilteliomiškiu). Žmonės prisimena, kad kadaise čia buvęs tiltas. Tiltas laikytas mitologiniu. Jis jungęs Vėlių kalną, Velikuškių piliakalnį su Bradesių piliakalniu. Nuo tilto ir yra kilęs miško pavadinimas. Dabar ąžuolyną mena likę keli ąžuolai, kurių didingiausiai atrodantis – Bradesių ąžuolas, o pastarojo šventumą – baltų tikėjimo atstovų pastatytas aukuras. Bradesių ąžuolas – storiausio Lietuvoje Stelmužės ąžuolo brolis, menantis ilgą ir slėpiningą Lietuvos istoriją. Visas vainikas žaliuojantis, pavasarį gausiai pražystantis, o rudenį žemę gilėmis nusėjantis galiūnas, tikėtina, ilgaamžiškumu varžosi tik su sparčiai nykstančiu Europoje seniausiu Stelmužės ąžuolu. Tikslaus medžio amžiaus nėra žinoma, tik spėjama, kad medis siekia 700 metų amžių. Medis šiuo laiku yra pasiekęs gamtinę brandą ir yra stagnacijos fazėje. Apie ąžuolą sklando legendos ir sekami pasakojimai. Vietiniai gyventojai pasakoja, kad šio ąžuolo augimvietė ypatinga: tai byloja galingų medžių – ąžuolų, liepų ir klevų – alėja ir aukuro vieta su išlikusiais pagonybės apeigų akcentais. Į vieną ąžuolą trenkė žaibas, ir dabar jo kamienas tarsi perskrostas užgijusios žaizdos. Žaibas nuplėšė pusę ir kito galingo ąžuolo, bet medis greitai užsigydė žaizdas. Trečiame ąžuole, kamieno šakumoje, tarsi strėlė išaugęs jaunas ąžuoliukas. Bradesių ąžuolas auga privačiame žemės sklype.

Bradesių km., Kriaunų sen.,
GPS - 55.83161, 25.87749

36. SARTŲ EŽERAS IR BARŠĖNŲ (SARTŲ APŽVALGOS BOKŠTAS

Pirmasis pagal kranto linijos ilgį, ketvirtas pagal dydį Lietuvoje Sėlių žemės gražuolis – Sartų ežeras guli Žemės plutos lūžio vietoje. Ežeras turi 7 salas, kurių viena – Dumblynė – gyvenama iki šiol. Sėliai gyveno būtent salose. „Dumblynės“ sala įvardijama kaip kelių laikotarpių archeologijos paminklas, kadangi čia rastos neolito pabaigos – žalvario amžiaus pradžios ir I-ojo tūkstantmečio pirmosios pusės gyvenvietės. Vietinių gyventojų saloje rastas lobis datuojamas X–XII amžiais. Artefaktai saugomi Lietuvos istorijos muziejuje. Unikalus hidrografiniu požiūriu – ypatingos konfigūracijos – ežero forma panašus į išsišakojusį medį, kurio kamienas iš šiaurės į pietus tęsiasi 12,7 km, o nuo jo į abi puses išsidėstę šakos bei šalia esantys ežerai Zalvė, Zaduojys. Šešios „šakos/ rinos“ turi savo vardus: Dusetos, Bradesos (Zalvos), Pasartės, Kriaunakumpio (Lašės), Audrakampio (Aldrakumpio, Ragavos), Kalbutiškių. Į ežerą įteka keturiolika intakų, kurių didžiausias – Šventosios upė. Galima sakyti, kad Sartai per metus beveik penkis kartus atnaujina savo vandenis – toks vandens kiekis atplukdomas į ežerą intakais. Sartų pavadinimo kilmė aiškinama legendomis, kuriose minimi ežere nuskendę sarti žirgai. Pasakojama, kad kadaise tarp Bradesių ir Valikuškių piliakalnių per Sartų ežerą buvo nutiestas pakabinamas tiltas. Vienoje ežero pusėje gyveno vienas ponas, kitoje – kitas. Kartą, pasikinkęs keletą sartų žirgų, vienas ponas važiavo į svečius pas kitą. Matyt, viešnagė nenusisekė. Grįžtant ponui namo, jo bičiulis nutarė jį pražudyti – žirgams lekiant per tiltą, jis tą tiltą atkabino ir ponas su palyda bei sartais žirgais nugarmėjo į ežero gelmes. Kadangi žirgai buvo sarti, nuo to laiko ežerą pradėta vadinti Sartais. Nežinia, kiek legendose yra teisybės, tačiau žirgų lenktynės ant Sartų ežero ledo vyksta jau nuo 1865 metų. Daugiau kaip šimtą metų, kai šios lenktynės tapo tradicinėmis. Sartų ežerą ir Sartų regioninio parko kraštovaizdį apžvelgti galima nuo apžvalgos bokšto, kurio aukštis – net 36 metrai. Bokšto forma primena medį, kuris atveria kraštovaizdžio žalumus ir mėlynumus.

Baršėnų k., Kriaunų sen.,
GPS - 55.84092, 25.83868
www.sartai.info

37

37. EDUKACIJA „AUGALŲ ATSPAUDAI MOLYJE“

Salų dvaro amatų dirbtuvėse edukacinė veikla, sujungianti istoriją, botaniką ir keramiką. Keramika tarsi meditacija, įsitraukus į kūrimo procesą visą laiką galvojama apie idėjos įkūnijimą molyje, o molis yra ta pati žemė, kurią palietę nusiraminame. Keramikos kūriniai – individualūs – kiekvienas su savo idėja ir istorija. Edukacijos metu pasakojama Salų dvaro parko istorija, siekianti dviejų šimtų metų laikotarpį, supažindinama su medžių rūšimis. Edukacijos metu renkami gamtiniai pavyzdžiai, kurie praktinėje edukacinio užsiėmimo dalyje atspaudžiami molyje. Edukacijos metu įamžinami augalų atspaudai – žali banguotai karpyti lapai, raudonos ir baltos gėlės, samanos ir ... viskas kas paimta iš gamtos. Molio antspaudus išdžiovinus, išdeginus krosnyje ir atsiunčiami į namus.

Salų dvaro amatų dirbtuvės, Kaštonų g. 13, Salų k. Kamajų sen.
GPS - 55.8115, 25.36742

€ P wc

37

38. MOŠKĖNŲ (LAUKUPĖNŲ) PILIAKALNIS H

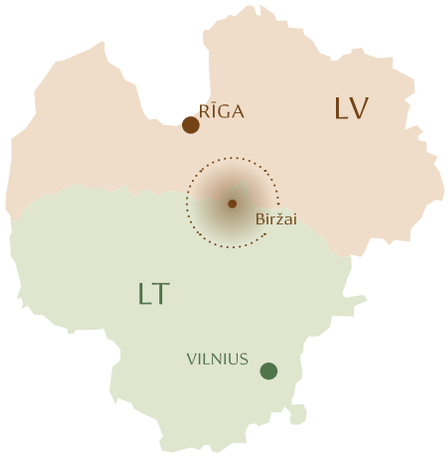
Moškėnų (Laukupėnų) piliakalnis (Rokiškio r.) datuojamas I tūkst. pr. Kr. pabaiga – I tūkst. Visose piliakalnio pašlaitėse, 5 ha plote yra papėdės gyvenvietė. Piliakalnis įrengtas atskiroje masyvioje kalvoje Laukupės kairiajame krante, aikštelė pailga, apjuosta pylimu, šlaitai statūs iki 30 m aukščio, šlaituose 2 griovių – pylimų žiedai. Papėdės gyvenvietės tyrinėjimų metu rasta daugiau nei 400 įvairiausių istorijos „liudytojų“: molinis verpstukas, brūkšniuotos ir grublėtos keramikos, šlako, gyvulių kaulų. Legendoje apie Moškėnų kalną pasakojama, kad Sėlių krašte, tarp didžiulių miškų, vandeningo upelio pakrantėje, stačiašlaičiame kalne stovėjusi tvirta ąžuolinė pilis. Jos šeimininkas bajoras Meškėnas buvęs godus, žiaurus tironas. Turėjęs du vaikus: auksakasę, įnoringą Laukupėlę ir romų sūnų Tylutį. Ten, kur šiuo metu Panemunio miestelis, žaliavęs šventasis ąžuolynas, buvę garbinami dievai. Tačiau kraštą pasiekė neramios žinios apie nežinomus raitelius atėjūnus. Su jais susidėjo Meškėnas, nes buvo pasiruošęs tarnauti ir padėti nugalėti atėjūnams besipriešinančius sėlius. Godus bajoras mainais paprašė vieno – leisti likti vyriausiuoju vyčiu gentyje. Sūnus Tylutis, atvirkščiai, liko sėlių pusėje. Už išdavystę Meškėną prakeikęs senasis krivis, o mylimai dukrai Laukupėlei jis tapęs tapo svetimas ir bjaurus. Negailestingas buvo Perkūno kerštas – smogė žaibų strėlėmis į Meškėno ąžuolinę pilį, ir liepsnos liežuviai nušvietė padangę. Niekas daugiau nematė bajoro Meškėno ir jo dukrelės Laukupėlės. Perkūno kerštas ir ugnis pražudė išdaviką kartu su pilimi ir visais turtais.
2017 m. paskelbus Piliakalnių metais, piliakalnių guru dažnai pavadinamas archeologas, archeologijos istorikas, humanitarinių mokslų daktaras Gintautas Zabiela pristatė piliakalnių „Top 10“. Vienas jų - Moškėnų piliakalnis.

Moškėnų km., Rokiškio kaimiškoji sen., Rokiškio raj.
GPS - 55.96826, 25.43923

P

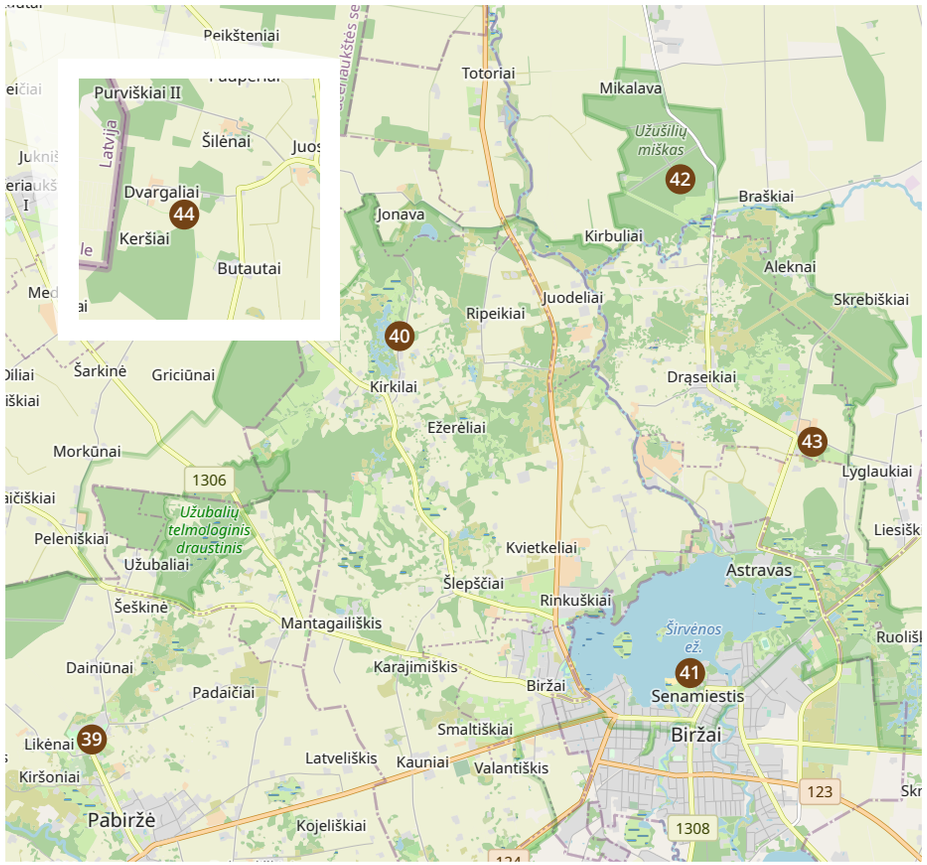
37

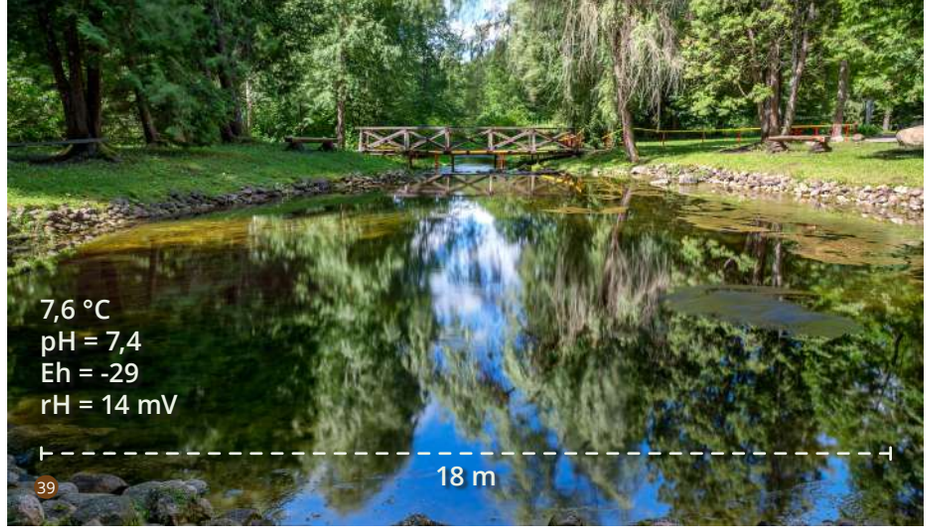

BIRŽŲ rajono savivaldybė

39. Smardonės šaltinis
40. Kirkilų apžvalgos bokštas su ežerėliais
41. Biržų lankytojų centras: Ekspozicija „Prasmengančios žemės kraštas“
42. Užušilių pažintinis takas
43. Eko basų kojų parkas
44. Milišiūnų avių ūkis: Edukacinė programa „Avis aprengs ir pamaitins“

Turizmo informacijos centro interneto svetainė: www.visitbirzai.lt

39. SMARDONĖS ŠALTINIS

Smardonės (Likėnų) šaltinis – hidrogeologinis gamtos objektas, karstinės kilmės versmė, susidariusi įgriuvus smegduobei. Šaltinio duburio skersmuo vis keičiasi ir nuo 15 metrų padidėjo iki 18. Šaltinio krantai priemolingi, padengti velėna. Šaltinio tėkmę sulaiko maždaug 7 m ilgio ir iki 2 m pločio ruože sumesti iki 0,6 m skersmens magminės ir metamorfinės kilmės rieduliai bei dolomito gabalai. Kliūdama už akmeninės užtvaros ir prasiveržd ama plyšiais tarp akmenų, tėkmė čia sniokščia. Per šitokią akmenų užtvarą, nesušlampant kojų, galima pereiti ir šaltinio tėkmės vagą. Tai būta paties veržliausio Lietuvos šaltinio. Tačiau atlikus melioracijos darbus, galia sumažėjo. Šaltinis tai Smardonės upelio pradžia. Dėl karstelėjusio skonio (kartokas gerti) ir išsiskiriančių sieros vandenilio dujų (papuvusio kiaušinio) kvapo čionykščiai gyventojai į Smardonės šaltinį atkreipė dėmesį labai seniai, o specifinė smarvė logiškai padiktavo ir atitinkamo vardo parinkimą. Vanduo nedidelės bendros mineralizacijos, šaltas (temperatūra 7,6 °C), silpnai šarminis (pH = 7,4), Eh = -29 mV, redukcinė aplinka (rH = 14). Šaltinio vandens sudėties pirmuosius tyrimus yra atlikęs ir 1816 m. rezultatus paskelbęs Theodoras Grotthussas – Pakruojo rajono Gedučių dvare gimęs ir gyvenęs elektrochemijos mokslo pradininkas. Šaltinio vanduo tinka besigydantiems gurkšnoti, mazgotis akis, taip pat tiesiog šaltinyje mirkyti skaudamas rankas, kojas. Apie Smardonės šaltinio, kaip turinčio gydomųjų savybių, panaudojimą bene pirmosios žinios yra jau iš 1587 m. rašytinių dokumentų. 1938 metais atidarius Likėnų gydyklą kol nebuvo gręžinių, mineralinio vandens buvo semiamasi iš šaltinių, taigi ir iš didžiojo Smardonės šaltinio, naudojant jį vonioms, gydomajam purvui praskiesti gydant įvairias ligas.

Likėnų km., Pabiržės sen., Biržų raj.
GPS - 56.200122, 24.623523
www.birzuparkas.lt

40. KIRKILŲ APŽVALGOS BOKŠTAS SU EŽERĖLIAIS

Kirkilų apžvalgos bokšto neįmanoma supainioti su jokiu kitu. Išskirtinės architektūros statinys traukia lankytojus ne tik savo išvaizda, bet ir nuo viršaus atsiveriančiais vaizdais į Kirkilų karstinius ežerėlius. Užlipęs į Kirkilų apžvalgos bokštą retas kuris dairosi aplink po Šiaurės Lietuvos žemes, kadangi visas grožis slypi čia pat – apačioje. Nuo Kirkilų apžvalgos bokšto atsiveria niekur kitur neregėtas vaizdas – karstiniai ežerėliai. Čia pat ir aplinkinės sodybos, dirbami laukai bei kaimas. Įspūdis tuo labiau pavergia žinant, kad ten, apačioje, unikali gamtos išdaiga – žemės įgriuvos, vandens sujungtos į bendrą ežeryną. 30 vandeniu užsipildžiusių smegduobių, vadinamų Kirkilų draustinio ežerėliais, yra viena didžiausių krašto vertybių. Kirkilų, arba Ilgasis, ežeras - didžiausias Lietuvoje karstinis ežeras, jis užima 3,9 ha. Dangaus žydrynės spalvos ežerėliai vasarą nusidažo rausvai – dėl čia gyvenančių bakterijų, kurių rūšis randama tik Italijoje. Ežerėlių cheminė vandens sudėtis labai primena Islandijos geizerių vandenį. Kirkilų ežerėlių vanduo tamsus, bet skaidrus. Dėl ypatingų hidrologinių ir hidrocheminių sąlygų šių ežerų fauna ir flora labai negausi, bet savita. Pavyzdžiui, juose galima plika akimi pamatyti žaliųjų ir purpurinių sieros bakterijų kolonijas, Lietuvoje kitur dar neaptiktas zooplanktono rūšis. Detalūs tyrimai dar tęsiami. Įdomu yra tai, jog Kirkilų ežerėlyje (didžiausias tokio tipo ežeras Lietuvoje) aptinkamos upių ir didelių ežerų žuvys – meknės. Manoma, kad jos atplaukia iš požeminiais kanalais susijungusių upių.

Aplink ežerėlius galima pasivaikščioti specialiai įrengtu pėsčiųjų taku.

Ežerėlių g., Kirkilai
GPS - 56.248513, 24.690816
www.birzuparkas.lt

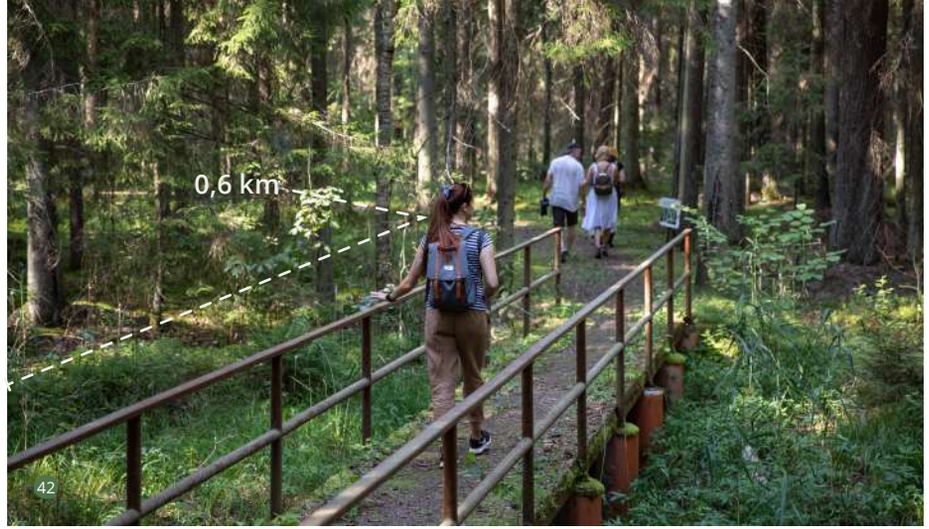

41. BIRŽŲ REGIONINIO PARKO LANKYTOJŲ CENTRAS: EKSPOZICIJA / EKSKURSIJA „PRASMENGANČIOS ŽEMĖS KRAŠTAS“

Lankytojų centras skirtas – unikalaus krašto, kuriame žemės paviršius aktyviai formuojasi, nuolat keisdamas kraštovaizdį, pristatymui. Čia pateikta glausta, vienoje vietoje informacija apie neįtikėtinus reiškinius: gruntiniam vandeniui išplovus gelmėje esančius gipso klodus, įgriūva žemė. Susidaro paslaptingos smegduobės: vienos – sausos (garsioji Karvės ola, jose galima stebėti žemės klodų sandarą), kitos – virtusios ežerėliais su plika akimi matomomis sieros bakterijomis (Kirkilų ežerėliai). Parko lankytojų centre į vieną darnią visumą susipina unikalus kraštovaizdis, išskirtiniai gamtos reiškiniai, garbinga istorija, puoselėjamos senos tradicijos, amatai, kulinarinis Biržų krašto paveldas, vietinės alaus gamybos tradicijos. Biržų regioninio parko lankytojų centre įrengta ekspozicija apie kraštą, garsėjantį smegduobėmis, įgriuvomis, įdomiais geologiniais procesais – įtraukianti ir intriguojanti. Lankytojų centre sukurta iliuzija lyg esate patekę į smegduobę: „pasitikantis“ šaltas stiklinis priimamasis, gręžinio gylio mastelio ir pažinti geologinių sluoksnių kaitos „pajautimas“, interaktyvūs stendai - žaidimai „Smegduobių raidos procesas“, „Karstinių ežerėlių ekosistema“, smėlio laikrodis, imituojantis smegduobės griūtį, kiti stendai vaizduojantys smegduobes prieš griūtį ir po griūties, įrengta mineralų ir uolienų ekspozicija.

Rotušės g. 10, Biržai, Biržų raj.
GPS - 56.202530, 24.755392
www.birzuparkas.lt

BIRŽŲ REGIONINIS PARKAS

42. UŽUŠILIŲ PAŽINTINIS TAKAS

Užušilių miške, 11 km nuo Biržų įrengtas 0,6 km ilgio žiedinis pažintinis takas siekia, kad gamtos ir žmogaus sąveika būtų naudinga ir gamtai, ir jos aplinkoje gyvenančiam žmogui. Miške įrengtas pažintinis takas su poilsio ir atokvėpio aikštelėmis, atveria gražiausias Užušilio miško vietas, leidžiančias ilsėtis ir praleisti laisvalaikį ten, kur gamtos kampeliai tam jau pritaikyti. Poilsiavietėje šalia pažintinio tako įrengta erdvi aikštelė su suolais tarnauja kaip mokomoji klasė moksleiviams, pasitarimų vieta įvairioms visuomenės organizacijoms ar grupėms. Poilsiavietė „Užušiliai“ su pažintiniu taku tinkama visiems nepaisant amžiaus, fizinių apribojimų, negalios. Pažintiniame take įrengti stendai susipažindina su miško augalais, atskleidžia įvairių gamtos pasaulio įdomybių.

GPS - 56.267024, 24.753646

0,6 km

43. EKO BASŲ KOJŲ PARKAS

Eko basų kojų takas Drąseikiuose yra vienas pirmųjų tokių takų Lietuvoje. Čia nusiavus batus specialiai įrengtu taku reikia eiti įvairiais paviršiais. Pradžia tarsi apšilimas – smėlis, medinių lentų takas, stambūs akmenys, per kuriuos einant didelių pastangų nereikia. Norintys aštresnių pojūčių 1,3 kilometro ilgio take tikrai ras. Norint išvardinti visas basų kojų tako dangas reikėtų sudaryti sąrašą iš keliasdešimt punktų. Dangų čia yra pačių įvairiausių: smulkių akmenėlių, stambių akmenų, skaldos, vandens, smėlio, žvyro, šiaudų, lentų, rastų, kankorėžių ir kitokių paviršių, kuriuos ir apibūdinti sunku. Tai ne tik smagi atrakcija, bet ir sveika procedūra, kadangi stimuliuojami paduose esantys aktyvūs taškai teigiamai veikia

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Nuostabi vietą piknikui.
Keliaudami nepamirškitę iškilos krepšio su užkandžiais.

organizmą. Vaikščiojimas basomis – tai seniausia refleksoterapijos forma ir pats geriausias padų jautrumo testas. Take įrengtos smagios dekoracijos, kurios traukia norinčius nusifotografuoti. Basų kojų tako lankymas yra mokamas.

Draseikių g. 5, Drąseikiai, Biržų r.
GPS - 56.234509, 24.785161
www.ekobasukojuparkas.lt

1,3 km

44. MILIŠIŪNŲ AVIŲ ŪKIS: EDUKACINĖ PROGRAMA „AVIS APRENGS IR PAMAITINS“

Kristinos ir Jūrio Milišiūnų avių ūkis ne tik auginama įvairių veislių avių (dominuoja senosios lietuviškos, vokiškos, prūsiškos veislės), bet vykdomi ir patys įvairiausi edukaciniai užsiėmimai. Ūkyje įrengtos penkios jurtos iš avies vilnos – kiekviena pritaikyta kuriai nors veiklai pvz. . vienoje jurtoje paruošta patalpa avienos gaminių degustacijai (iš anksto užsisakius galima išragauti produktų iš avienos ir avies pieno), virtuvėlė, vyksta edukaciniai užsiėmimai, kitoje yra pirtis, dar kitoje – įkurta ne vienerius metus rinkta avinukų ekspozicija. Ūkyje galite prisiliesti prie amato kaip avies vilna virsta vilnoniais siūlais. Vienoje iš jurtų stovi vilnos karšimo staklės, vilnos verpimo rateliai, vėliau galima ir veltinuką susivelti.

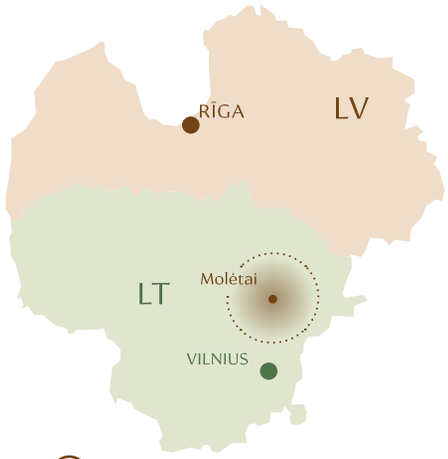
Dvargalių kaimas, Biržų r.
GPS - 56.296042, 24.598469

TRADICINIO PATIEKALO RECEPTAS

„ERIENOS KEPSNY SU MEDUMI“

***Ėriena ir medus** – nejprastas derinys, atskleidžiantis ypatingą mėsos skonį. Jums reikės ėrienos kumpio, 5 šaukštų medaus, 3 šaukštelių garstyčių, 2 šaukštų citrinos sulčių, 2 šaukštų aliejaus ir pipirų Viską sumaišant paruošiame marinatą. Aplaistome mėsą marinatu ir laikome šaldytuve 2 paras. Tada ėrieną susukame į foliją arba kišame į kepimo rankovę, supilame likusį marinatą ir įpilame ½ stiklinės karšto vandens. Kruopščiai užlenkiame folijos kraštus ar sandariai užrišame kepimo rankovę. Kepame 180°C temperatūros orkaitėje 2-2.5 val.*

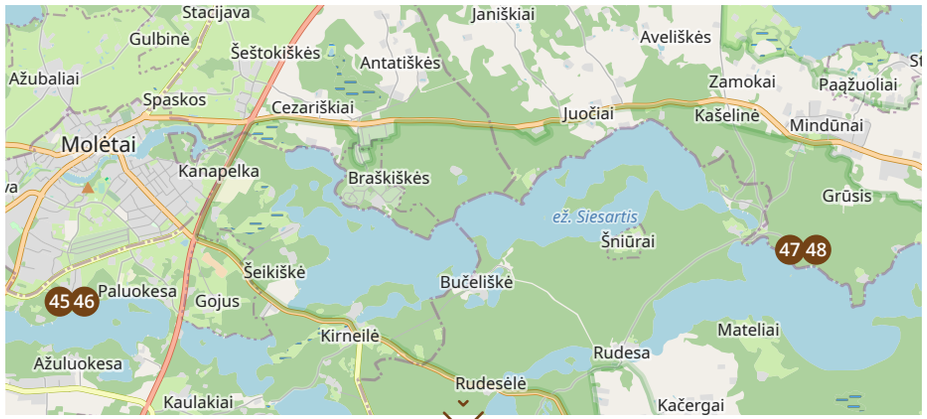

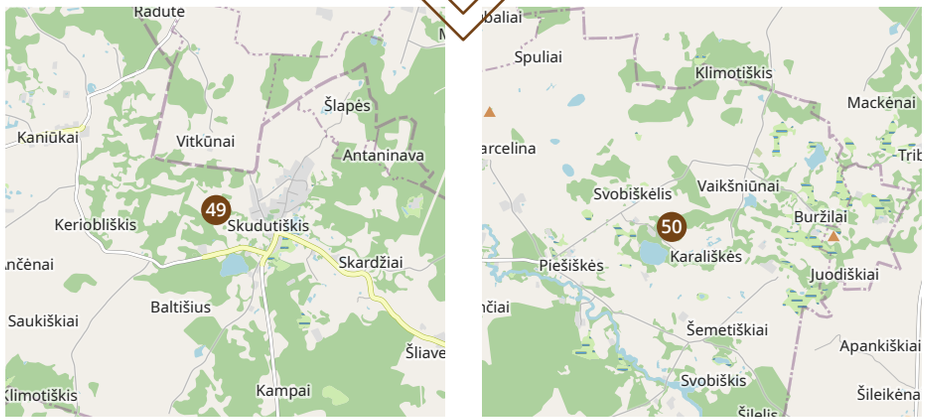

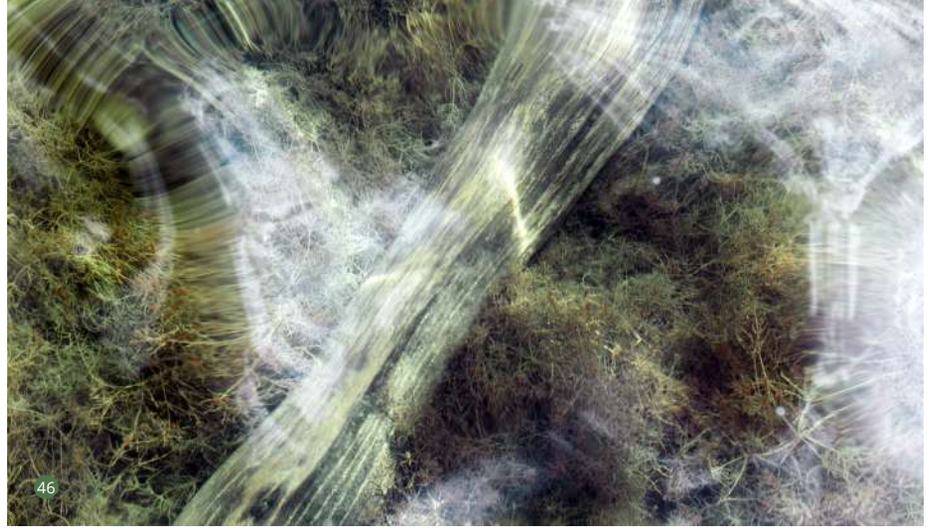
MOLĖTŲ rajono savivaldybė

45. Polinė gyvenvietė (Luokesių ež.)
46. Lakajų ež. baidarės (žvejyba)/ Pažintinė kelionė po Baltųjų Lakajų ežerą „Gamtos vertybės“
47. Mindūnų apžvalgos bokštas
48. Ežerų žvejybos muziejus
49. Skudutiškio akmenys ir šaltinis
50. Valiulis ir Valiulio tėvas (Akmenys)

Turizmo informacijos centro interneto svetainė: www.infomoletai.lt

45. POLINĖ GYVENVIETĖ (LUOKESIŲ EŽ.)

Polinė gyvenvietė – tai unikali, reta ir reikšminga archeologinė vertybė, kuri yra naujai ir menkai turistams pažįstamas objektas. Molėtų krašte Luokesų ežero šiauriniame krante po vandeniu 2000 m. aptikta I-oji polinė brūkšniuotosios keramikos kultūros gyvenvietė, datuojama bronzos amžiaus pabaigai. 2001 m. rasta dar viena polinė gyvenvietė jau kitoje ežero pusėje, truputį vėlyvesnė (bronzos amžiaus pabaiga – ankstyvasis geležies amžius). Archeologinių tyrimų metu inventorizuoti išlikę poliai, iškelti aptikti archeologiniai radiniai. Tyrimai vykdomi iki šios dienos. Tyrimai liudija apie ilgą gyvenvietės egzistavimo laikotarpį – skirtumas tarp seniausios ir jauniausios eksponatų datos yra apie 800 metų. Po daugiau kaip dešimtmetį trukusių archeologinių tyrinėjimų dabar jau galima sakyti, kad bronzos amžiuje Lietuvoje buvo valgoma šaukštais, žmonės turėjo gražius indus. Iškelti radiniai saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje. Senovės gyvenviečių

kompleksas priskirtas prie unikalių Europos archeologijos paminklų.

Luokesos km.,, Luokesos sen.,, Molėtų raj.
GPS - 55.212328, 25.417600

46. LAKAJŲ EŽ. BAIDARĖS (ŽVEJYBA)/ PAŽINTINĖ KELIONĖ PO BALTŲJŲ LAKAJŲ EŽERĄ „GAMTOS VERTYBĖS“

Baltieji Lakajai – turistų ir poilsiautojų labai mėgstamas ežeras, jame daug įlankų, pusiasalių. Prie ežero ošia dideli pušynai. Gražūs Lakajų krantai, ypač pietiniai: smėlėti, mėlyniniais pušynais. Ežero atabradai siauri, paplūdimių

beveik nėra – šen bei ten bangos atsimuša tiesiai į skardžių pašaknis. Giliausia Baltųjų Lakajų duobė – 45 m – tūno vakariniame pakraštyje, vos 200 m nuo kranto. Ežere dar yra 7 duobės, gilesnės negu 35 m. Tad nuostabus ežeras paplaukioti valtimis ar baidarėmis arba pažvejoti.
Arba pasiplaukiojant pramoginiu katamaranu pažinti Labanoro regioninio parko „Gamtos vertybės“! Besižvalgydami nuo denio, sužinosite apie Labanoro regioninį parką, jo augaliją, gyvūniją, kokias paslaptis saugo Baltųjų Lakajų gelmė. (mokama)

Lokesos km., Luokesos sen., Molėtų raj.
GPS - 55.212328, 25.41760

47. MINDŪNŲ APŽVALGOS BOKŠTAS

Labanoro regioninio parko pakraštyje pastatytas Mindūnų apžvalgos bokštas ilgą laiką buvo aukščiausias Lietuvoje. Į viršų kylantys sraigto formos laiptai (pabandykit juos susiskaičiuoti) leidžia užkilti į 36 metrų aukštį (lyg devynaukštis namas), iš kur atsiveria puikus vaizdas į Baltųjų Lakajų ežerą. Liauno medžio kamieną primenančios formos statinys pagamintas iš metalo konstrukcijų ir stipraus vėjo metu gali svyruoti iki 8 cm. Mindūnų (Labanoro) apžvalgos bokštas traukia ne tik vaizdais iš aukštai, kadangi prie jo gėrimus ir skanėstus pardavinėja prekybininkai, o link ežero nutiestas takas su laipteliais. Pakrantėje įrengtas pontoninis lieptas.

Mindūnai, Molėtų raj.
GPS - 55.219241, 25.560908

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Rekomenduojame aplankyti etnokosmologijos muziejų.

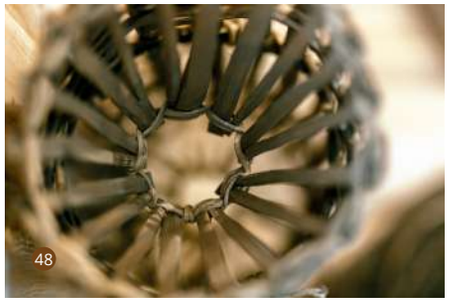
48. EŽERŲ ŽVEJYBOS MUZIEJUS

Analogo Lietuvoje neturintis, vienintelis tokio pobūdžio muziejus, kuriame galima viską sužinoti apie žvejybos tradicijas, pamatyti sukauptą etnografinį ežerų žvejybos rinkinį. Tai unikali vieta, kurioje pamatoma ir išgirstama viskas, kas susiję su žvejyba ežeruose: nuo įvairių žvejybos įnagių iki rečiausių ežeruose gyvenančių žuvų, susipažindinama su archaine žvejyba, kaip šis verslas, bėgant metams, kito. Seniausias eksponatas – XV a. įspūdingas 4 metrų ilgio luotas, ištrauktas iš ežero dugno. Muziejuje eksponuojami senieji ungurių gaudymo prietaisai, senoviniai tinklai, bučiai, varžos, venteris, automatinės meškerės. Linai ir kanapių pluoštas – pagrindinė žaliava tinklams megzti – taip pat žvejybos eksponatai. Linų mintuvai, brauktuvės, šepečiai, verpimo ratelis, bezmėnai – viskas, kas reikalinga tinklams. Muziejus įsikūręs Mindūnų kaime atstatytoje XIX a. etnografinėje žvejo sodyboje, kurią sudaro aukštaitiška medinė pirkia ir svirnas.

Muziejaus g. 7, Mindūnų k.
GPS - 55.219241, 25.560908
www.moletumuziejus.lt/ekspozicijos/zvejybos-muziejus

KUR PARAGAUTI KO NORS YPATINGO?

Rekomenduojame paragauti žuvienės kurią verdą muziejaus edukatorė, būtiną susitarti iš anksto

49. SKUDUTIŠKIO AKMENYS IR ŠALTINIS

Viena iš žymiausių ir gražiausių Aukštaitijos šventviečių, kuri iki šiol gyva, o tikinčiųjų dėmesys ir maldos neslūgsta. Čia karštai meldžiama sveikatos, gerbūvio, laimės, akmenys bučiuojami, einama aplink juos keliais; namo vežamasi samanėlių nuo šventų akmenų, šaltinio vandens. Mišrus apeigų pobūdis – prigimtinės religijos ir krikščionybės derinys – palieka gilų įspūdį ir liudija tikrus, nesuvaidintus šventumo potyrius. Skudutiškio akmenys ir šaltinis – šventvietė - gamtinė erdvė, kurioje asimiliavosi ir atsispindi senojo prigimtinio ir krikščioniškojo tikėjimo apraiškos. Šventvietę sudaro keturi akmenys ir į Skudutės upelį įtekantis šaltinis. Mišraus miško aikštelėje susilieja Skudutės upelis ir čia pat drėgnoje pievoje trykštantis šaltinio vanduo. Šaltinio vanduo gėlas, turi daug mineralinių medžiagų. Skudutės upelio dešinajame krante stūkso ir įspūdingi chaotiškai pasibarstę ir virš vandens kyšantys juodi akmenys. Akmenys – pilko granito su akivaizdžiomis žymėmis. Akmuo, ypač su ženklais, nuo seno laikytas amžinybės, dieviškumo ir laikomi stebuklingais, šaltinio vanduo – gyvybės

49

galių pasireiškimu ir vadinamas šventu. Didžiausias riedulys – itin įspūdingas, išvagotas gyslomis, su aiškiai matoma, žmonių įsitikinimu, Marijos pėda. Kituose akmenys, žmonės tiki, kad matomos Dievo pėda, Vyties kršžius ir Jėzaus širdis. Pasakojama, kad ši šventvietė maro metais apsaugojo Skudutiškio apylinkių žmones nuo baisaus užkrato. Miško tankmėje įsivyravusi ramybė – užburianti. Akimirkai sustojus ant tiltelio, įtaisyto virš šaltinėlio, galima pajusti ne tik tikrą harmoniją su gamta, bet ir nuo seno esančią pagarbą čia dunksantiems akmenims ir čiurlenančiam šaltinio vandeniui.

Skudutiškio k., Sugin̆čių sen., Molėtų r.
GPS - 55.385453, 25.446774

50. VALIULIS IR VALIULIO TĖVAS (AKMENYS)

Valiulio akmuo – ypatingas baltų mitologijos ir Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės istorijos liudininkas. Jis priklauso senajai šventvietei, gi Valiulis pagrįstai laikytinas vietos dievybės – šeimininko vardu; kartu šis akmuo yra unikalus riboženklis. Pabrėžtina, kad būtent padavimai ir sakmės apie Valiulį tapo knygelės „Užburti lobiai“ pagrindu ir daugelį paskatino domėtis krašto senove ir ją tirti. Tikrais dvasiniais lobiais vaikams tapo įtaigios P. Tarasenkos apybraižos, ugdė jų vertybes, meilę gimtinei.

50

Šventvietei priklauso Gojumi arba Alkos gojumi vadinamas miškas, akmenys Valiulio tėvas ir Valiulis. Pastarasis archeologijos paminklas, mitologinis, netaisyklingos formos, rausvas, 3,2 x 3,6 m dydžio, 2,1 m aukščio granitas. Prieš kelis šimtmečius čia buvo iškaltas asmenženklis – pasaga su kryžiumi ir strėle. Antrasis ženklas kur kas sunkiau paaiškinamas ir datuojamas; čia ovale iškaltas kryželis, saulutė ir mėnulio puslankis. Neatmestina galimybė, kad pastarasis ženklas buvo iškaltas XX a., norint į akmenį atkreipti žymaus Lietuvos mokytojo, kariškio, archeologo Petro Tarasenkos dėmesį. Lagendos pasakoja, kad po Valiulio akmeniu skylė buvusi. Pro tą skylę vis išlįsdavęs kipšiukas ir, pasivertęs kurpiuku, ant akmens sėdėdamas siūdavęs batukus... Nelaimingas buvęs kipšiukas: vos tik jis ant akmens atsisės ir pradės batukams padus kalti, kaip mat debesys aptraukia dangų, lietus papliumpa kaip iš kibiro, o Perkūnas kad ims trankytis. Supyks kipšiukas, patursins Perkūnui pasturgalį ir tučtuojau smunka į skylę. Labai supykdavo Perkūnas ir kad trenks į kipšiuką: vos suskubdavo nelaimingasis po akmeniu panerti. Daug kartų Perkūnas norėjo kipšiukui užtvoti, bet tik akmenį kliudydavo. Didelę akmens dalį jis buvo nuskėlęs ir daug savo kulkų prie jo per septynis sieksnius į žemę suvaręs. Jos tik po septynerių metų į paviršių teiškildavo. Dažnai žmonės prie Valiulio akmens Perkūno kulkų randa. Tokios įdomios tos kulkos, visiškai kaip kirvukai, tik iš akmens nukaltos.

Karališkių ir Svobiškėlio k., Alantos sen., Molėtų r.
GPS - 55.34335, 25.39219

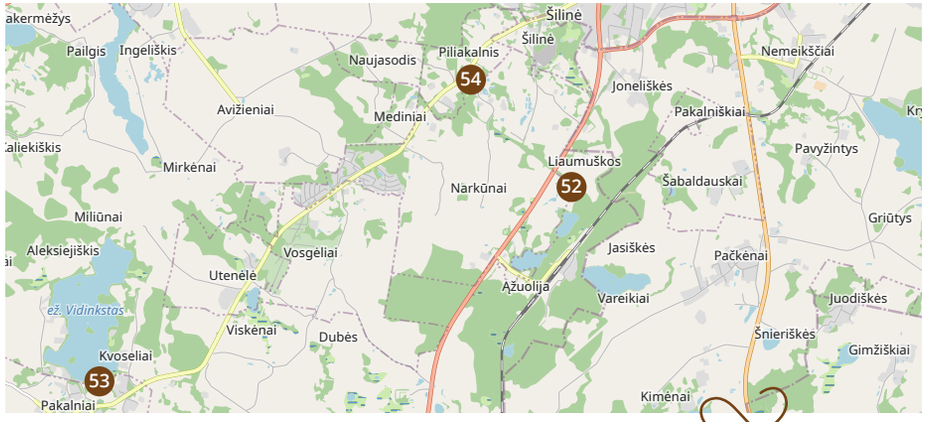
50

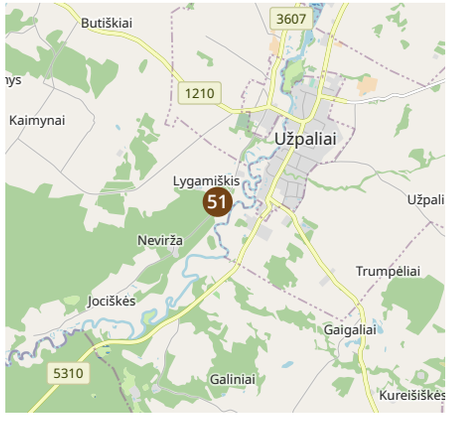

UTENOS rajono savivaldybė

51. Krokulė
52. Ąžuolijos draustinio mokomasis pažintinis gamtos takas
53. Pakalnių piliakalnis
54. Narkūnų piliakalnis su Laimės slėniu ir versme
55. Mokas ir Mokiukas (Akmenys)

Turizmo informacijos centro interneto svetainė: www.utenainfo.lt

51. KROKULĖ

Šaltinių vanduo senovėje buvo šventas, tikėta, kad jis turi gydančių savybių, o jo vandeniu nusipraususios mergelės išgražėja. Įsitikinkite ar ir šiandien iš žemės gelmių trykštantys vandenys turi tokių pačių galių. Krokulės šaltinis, pagal vietovę dar kartais pavadinamas ir Lygamiškio šaltiniu, vienas tokių. Šaltinis aprašomas XIX a. vidurio raštuose. Pagal kraštotyrininką A. Namiką, senovėje čia buvo Alkavietė, kurioje augęs galingas ąžuolas. Krokulė kas sekundę pasipildo 7 litrais vandens, kurio temperatūra tiek žiemą, tiek vasarą išlieka 7–9 °C. Manoma, kad šaltinio pavadinimas yra kilęs nuo žodžio „kriokti“. Krokulės šaltinio vanduo garsėja nepaprastomis savybėmis gydyti įvairias ligas, teikti laimę, saugoti nuo Perkūno.Kaip gamtos paveldo objektas valstybės saugomas šaltinis ir akmuo įtraukti į Kultūros vertybių registrą. Pasakojama, kad ten, kur pelkynas, „kunigas ėjo pas ligonį su švenčiausiu šita vieta taip, ir įėjo į klampynę, ir paskendo su švenčiausiu, ir paskui po kiek laiko toj vietoj pasireiškė <...> Kristus. Kristus pasirodė piemenims, palaimino juos ir išnyko. „Ėjo žmogus po darbo namo ir jam staiga pasirodė Marija. Toje vietoje, kur pasirodė šventa Marija, ištryško vanduo. Netoli to šaltinio yra akmuo, kurį pašlapinus, matosi Marijos pėdos“ (Vaitkevičius, 2006)

Lygamiškio k., Užpalių sen., Utenos r.
GPS - 55.6270927, 25.5605088

52. ĄŽUOLIJOS DRAUSTINIO PAŽINTINIS GAMTOS TAKAS

Medžius, tarp jų ąžuolus, lietuviai gerbė dėl kelių priežasčių: medis ir jo gyvenimas buvo gretinamas su žmogumi ir jo gyvenimu; medžiai buvę dvasių ir dievų buveinės; dėl medžių gydomųjų savybių; medžiuose gyvenę protėvių vėlės. Tokį ūksmingą, laukinį, natūralų mišką slepia Ąžuolijos draustinio pažintinis gamtos takas. Ąžuolijos botanikos ir zoologijos draustinyje įkurti gamtos takai, kuriuose lankytojai gali susipažinti su pirmykščiu Vidurio Europos plačialapių miškų šiaurinio pozonio lapuočių miške dunksančiaias ąžuolais galiūnais, pavasariais efemeroidų sužydėjusiu kilimu, rudenį spalvų gausa ir natūralaus upelio gamtos įvairove. Ąžuolijos miško plotas daugiau nei 300 ha. Botaninis-zoologinis draustinis užima 68,2 ha šio miško ploto. Tako, vingiuojančio per draustinį, ilgis – du kilometrai. Eiti juo nelengva: takas neišklotas medinėmis lentelėmis ar kito tipo danga, šlaitai statūs, šaltiniuotas upelis, nuvirtę medžiai, kuriuos reikia perlipti, žemos vandens užlietos vietos (žemapelkės) ir kiti seno miško išbandymai.

Ąžuolijos miškas, Leliūnų sen., Utenos raj.
GPS - 55.462086, 25.575452

4 km

53. PAKALNIŲ PILIAKALNIS

Didingas ir vaizdingas piliakalnis (nuo jo aikštelės regėti net aštuonios apylinkių bažnyčios) pasakojimą apie laimę baltų kultūroje išplečia asmens kovos ir pasiaukojimo visos tautos gerovės ir laimės vardan motyvu. Būtent tokios buvo Lietuvos partizanų vertybės ir nuostatos, perimtos iš 1918–1920 m. Lietuvos savanorių – Nepriklausomybės kovų dalyvių ir tam tikra dalimi iš 1863–1864 m. sukilimo amžininkų. Vidinksto ežero pietvakariniame krante

stūksantis piliakalnis, dar vadinamas Švedų baterija, datuojamas I tūkst. pr. Kr. II p. – II tūkst. pr. Aikštelė keturkampė, pailga šiaurės – pietų kryptimi, 48x41 m dydžio. Aikštelėje yra iki 35 cm storio kultūrinis sluoksnis, sudarytas iš tamsios žemės, su stulpavietėmis, židinių liekanomis ir su archeologiniais radiniais. Joje 1918 m. pastatytas kryžius (atstatytas 1989 m. ir 1998 m.), yra 4 partizanų kapai. Piliakalnio šlaitai statūs, 25 m aukščio, juose išlikusi apsauginių griovių ir pylimų sistema. Piliakalnio papėdėje buvusi senovės gyvenvietė. Išlikęs pasakojimas, jog piliakalnį laumės prijuostėmis supylusios. Kiti pasakoja, kad piliakalnį žmonės geležinėm kepurėm supylė, kad piliakalnyje yra kažkas – bažnyčia

ar pilis užpilta ir kad per Velykas kalnas atsiverdavo, o aplink jį vaikščiodavo žmonės, matydavosi, jog ant piliakalnio ir laukuose degdavo auksas... Šalia Pakalnių piliakalnio yra apvalus Laumės kvartukėliu vadinamas kalniukas. Sakmė pasakoja, kad laumės prijuostėmis pylusios piliakalnį, gaidžiams užgiedojus, turėjo išpilti šioje vietoje savo nešulius... Laumės kvartukėlis, kaip kultūros vertybė, saugomas valstybės, Pakalnių piliakalniui suteiktas paminko statusas.

Pakalniai, Leliūnų sen., Utenos raj.
GPS - 55.437563, 25.472919

54. NARKŪNŲ PILIAKALNIS SU LAIMĖS SLĖNIU IR VERSME

Slėnis plyti Narkūnų piliakalnio pietrytinėje papėdėje, Vyžuonos upelio kairiame krante. Šaltinis trykšta apie 10 x 12 m dydžio sufoziniame

cirke. Rudo atspalvio, geležies skonio turintis vanduo iš minėto duburio plačiu prataku srūva į Vyžuoną. Kitados ieškantys sveikatos čia aukodavo pinigus, mesdami juos į vandenį. Narkūnų piliakalnis, kurio pašonėje tyvuliuoja sveikatos versmė, remiantis archeologinių tyrimų duomenimis, datuojamas I t-mečio pr. m. e. – XV a. pradžios laikotarpiu.
Baltų likimo ir laimės deivė Laima į žmonių pasaulį įžengia būtent per vandenis. Laima pati teka kaip vanduo, likimas vingiuoja kaip upė, šlakstant laimė gali būti pagausinta, vanduo nuprausia nelaimes. Plačiai tikėta, kad Laima dalyvauja pirmą kartą prausiant kūdikį – kuo skaidresnis šis „laimės“ vanduo, tuo žmogus būsiąs laimingesnis. Be to, semiant vandenį iš šulinio ar šaltinio, reikia saugotis ir neatpilti atgal, nes užpilsi Laimai akis ir ims gyvenime nesisekti... Narkūnų Laimės slėnis su Sveikatos versme yra nepaprastas ir tuo požiūriu, jog sudaro opozicinę porą kalnui – piliakalniui. (Baltų mitologijoje kalnai priklauso Dievui, o slėniai – Laimai; ši dievų pora labai dažnai veikia kartu).

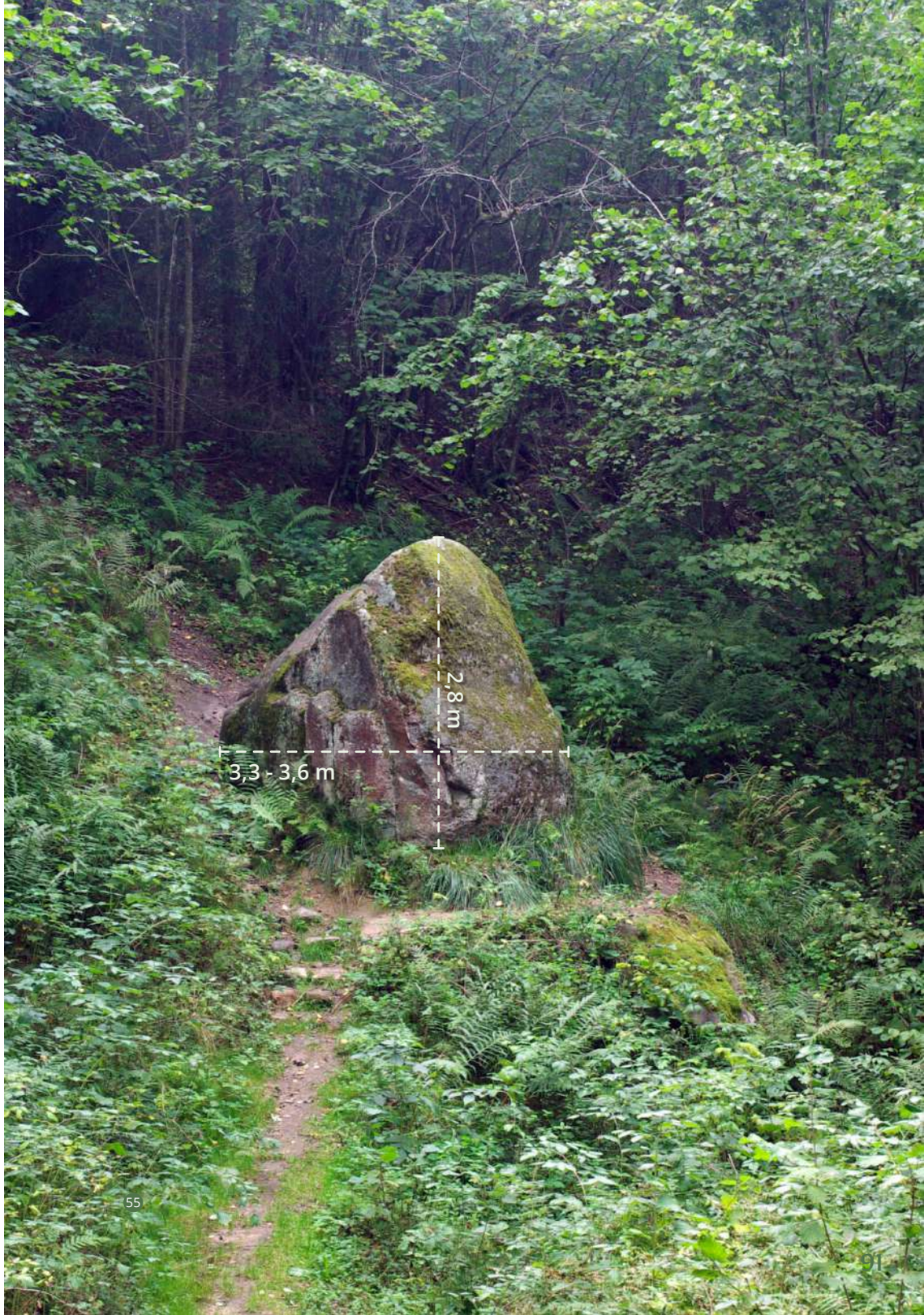
Narkūnų k., Leliūnų sen., Utenos r.
GPS - 55.47426, 25.55063

54

55. MOKAS IR MOKIUKAS (AKMENYS)

Mokas – netaisyklinga, 3,3 x 3,6 m dydžio, 2,8 m aukščio granito piramidė. Akmens vakarų pusėje iškalta 1866 m. data ir kryželis; pietryčių pusėje – 1813 m. data, o be jos šiaurėje raidės M ir J, rytuose – L ir M. Žemiau Moko šlaite dar guli 1,1 x 1,4 m dydžio akmuo – sūnus Mokiukas. Žmonių pasakojimu, Mokienė stūksanti Tauragnų ežero dugne, kur ją laikas nuo laiko užkliudo žvejų tinklai. Legenda byloja, kad kadaise čia gyvenusį vyrą, vardu Mokas, turėjusį žmoną ir sūnų. Darbšti Moko šeima dirbusi už visą giminę. Tačiau, nusivylęs žmonių tingumu, Mokas pats nustojęs dirbti. Tada žmonės jį ėmę rūgoti. Tad sumanęs jis persikelti anapus Tauragno ežero ir šeimynykščiams liepęs plaukti atgal nesigręžiojant. Visgi žmona atsigręžusi ir nuskendusi. Mokas ir sūnus ežerą perplaukę, tik abu taip sielvartavę dėl nuskendusios žmonos ir motinos, kad akmenimis pavirtę... Šeimaties Mokai – viena iš nedaugelio Lietuvos šventviečių, kurios pasižymi nepaprastomis žiniomis ir išmintimi. Pas šiuos akmenis vietos gyventojai dar neseniai siuntė nemokšas ir neišmanėlius, sakydami: „Eik pas Moką pasimokyti!“ Mokymo paprotys šventvietėje buvo apgaubtas baltų religijos paslapčių, tiesiogiai susijęs su apeigomis ir aukomis.
XIX a. datos, iškaltos ant akmens, o taip pat sprindžio didumo kryželio ženklas rodo, kad Šeimaties šventvietė veikė iki pat XX a. pradžios; vėliau pavirto keliautojų lankoma vieta.

Šeimaties k., Tauragnų sen., Utenos r.
GPS - 55.455919, 25.89514

55

KUPIŠKIO rajono savivaldybė

56. Uoginių amatų centras
57. Brolių medus (Vaško žvakės gamyba)
58. Kupiškio sutartinės (Kupiškio etnografijos muziejus)
59. Kupiškio (Aukštupėnų) Piliakalnis

Turizmo informacijos centro interneto svetainė: www.infokupiskis.lt

56. UOGINIŲ AMATŲ CENTRAS

Uoginių kaimas – viena seniausių Kupiškio rajono gyvenviečių. Prieš gerą penkmetį (2015 m.) pastatytame pastate įkurtas Amatų centras. Amatų centras koordinuoja tradicinių amatų veiklą regione. Centre organizuojami įvairūs renginiai: paskaitos, konferencijos, rengiamos parodos, vykdomi edukaciniai užsiėmimai, akcentuojantys etnokultūros amatų tradicijas ir skatinantys amatininkų verslumą bei vykdomą edukacinę veiklą. Iš Kupiškio rajono, Antašavos, kilęs Z. Vezbergas bitininkyste užsiimantis jau 50 metų, suteiks galimybę prisiliesti prie elementarių žinių apie bičių gyvenimą, ir jų priežiūrą, žmogaus ir bičių ryšį edukacijoje „Bitelės saldus medelis, bet sunkus darbelis“. Bet galite rinktis ir kitas edukacijas. Paslaugos mokamos.

Uoginiai, Kupiškio r.
GPS - 55.88691, 24.77745

€ P wc

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Rekomenduojame išbandyti “ pakišuolio” edukaciją amatų centre.

57

57. BROLIŲ MEDUS (VAŠKO ŽVAKĖS GAMYBA)

„Brolius medus“ dvejų brolių dvynių hobis perrauges į darbą, kai pažinus bites „jų gyvenimas taip įtraukė, kad dabar auginame jau virš 200 bičių šeimų“. Šiame bityne svarbu ne tik medus, bičių produktai ir jų kokybė, bet ir galimybė padėti žmonėms nugalėti baimes, geriau pažinti bites ir gal net jas pamilti. Kaip pristato patys bitininkai, bites ir jų gyvenimą nuolat supa savita magija – toks mažas vabzdys gali nukeliauti galybes kilometrų, sukurti tokius stebuklingus produktus ir puoselėti nuolat atsinaujinančią ir tobulus bendravimo įgūdžius įvaldžiusią šeimą. Prisilieskite prie žavesį keliančių darbštuolių bičių produktų ir panaudodami savo sugebėjimus susikurkite dovaną.
Palaugos mokamos.

Jaunimo g. 1, Lukonys, Kupiškio r. sav.
GPS - 55.796942, 24.775693
www.broliumedus.lt

€ P wc

57

58. KUPIŠKIO SUTARTINĖS (KUPIŠKIO ETNOGRAFIJOS MUZIEJUS)

Kaip teigia etnologai, muzikologai, sutartinės liudija tautos kultūrinį paveldą dar iki krikščionybės, tą laiką, kai medžiai, dangus, žemė, piliakalniai buvo slėpiningi, šventi, kai visa gamta buvo šventovė, kurią verta pagarbinti, jai padėkoti ir paprašyti, jeigu ko stinga ar neramu. Sutartinė yra senoji lietuvių apeiginė daina, archajiškas aukštaičių daugiabalsis dainavimas, užuominų apie sutartines išlikę XVI a. raštuose. Gyvoji tradicija yra nunykusi, sutartines iki šiol gieda tik folkloro ansambliai, puoselėja senojo lietuvių tikėjimo mylėtojai. Rastos sutartinės ir užrašytos šiaurės rytų Lietuvoje, apie jų paplitimą kituose regionuose patikimų duomenų nėra. Lietuvių sutartinės 2010 m. įtrauktos į UNESCO reprezentatyvųjį žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą. Įdomu, kad sutartinėms artimas giedojimo būdas ir net muzikiniais sąskambiai yra užfiksuoti Bosnijoje ir Hercegovinoje, Korsikoje, bet sutartinių pėdsakų nėra kaimyninėje Latvijoje. Sutartinėms būdingas polifoninis daugiabalsumas. Tai ypatingas dainavimo būdas, kai vienu metu skamba du tekstai, atliekami skirtingomis melodijomis ir skirtinga ritmika. Sutartines dainuodavo dvi, trys, keturios, o kartais ir visas pulkas dainininkių. Jų skambėjime dažni mūsų ausiai nebeįprasti disonansiniai sąskambiai, kurie atsiranda dviems vienu metu skambančioms melodijoms suartėjus per sekundos intervalą – du gretimus gamos garsus. Sutartines atliekant ir siekiama balsų „susidaužimo“, kad būtų „skambu kaip varpai“. Toks disonansinis skambėjimas sutartinių klestėjimo laikais buvo suvokiamas kaip gražus – „kaip gulbės tutuodavom“, sakydavo dainininkės.

58

58

Gedimino g. 2, Kupiškis
GPS - 55.842538, 24.975338
www.etnografijosmuziejus.lt

€

59. KUPIŠKIO (AUKŠTUPĖNŲ) PILIAKALNIS

Kupiškio (Aukštupėnų) piliakalnis datuojamas I tūkst. pr. Kr. – II tūkst. pradžia. Kairiajame Lėvens krante ties santaka su Aukštupio upeliu, netoli Kupiškio marių ir Aukštupėnų kaimo stūksantis piliakalnio aikštelė ovali, pailga Š–P kryptimi. Aikštelė ir piliakalnio rytinis šlaitas apardyti per Pirmąjį pasaulinį karą iškastų apkasų. Aikštelės pietiniame pakraštyje išliko pylimo liekanų, o šiaurrytiniame ir pietiniame šlaite, žemiau aikštelės krašto, yra apie 280 m ilgio ir 1,8 m aukščio pylimas, kurio galai siekia apie 50 m ilgio terasą. Kupiškio piliakalnio pietinėje ir rytinėje papėdėje 5 ha plote matomi senovės gyvenvietės pėdsakų; rasta lipdytinės grublėtu paviršiumi keramika saugoma Lietuvos Nacionaliniame ir Kupiškio krašto muziejuose. Piliakalnis buvo apgyvendintas laikotarpiu tarp V ir VIII a. pr. Kr. vidurio. Nuo pat įsikūrimo piliakalnyje pradžios aikštelė buvo apjuosta smėlio, medžio ir akmenų konstrukcija, kuri per tą laiką ir vėliau kelis kartus degė ir buvo rekonstruota. Ankstyviausi piliakalnio radiniai – brūkšniuotoji keramika, dalis kurios buvo vienalaikė su ankstyvaisiais įtvirtinimais. Kultūrinis sluoksnis buvo rastas jo pakraščiuose bei piliakalnio šlaituose. Istorikai mano, kad piliakalnyje buvo medinė bendruomenės pilis-slėptuvė – pati ankstyviausia būsimojo miestelio užuomazga. Piliakalnį 1943 aprašė P. Tarasenka, jo žvalgomuosius tyrimus 1968 atliko Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos, 1969 – Istorijos instituto archeologai. Legendoje apie Kupiškio piliakalnį pasakojama, kad seniai seniai gyveno du milžinai: vienas Paketurių kaime, kitas — Aukštupėnų kaime. Juos abu skyrė Lėvens upė ir slėnis. Jiedu mėgo pypkiuodami pasikalbėti. Jų pypkės buvo ilgos ir susisiekdavo toj vietoj, kur dabar yra piliakalnis. Kada abu milžinai baigdavo pypkiuoti, tada jie pelenus iškratydavo ten, kur jų pypkės susisiekdavo. Jie tiek ilgai gyveno, kad ilgainiui iš pypkių pelenų susidarė kalnas, Kupiškio piliakalnis. Vėlesnėse legendose pasakojama, kad Kupiškio piliakalnį supylė švedų kareiviai. Kai jų labai daug mirė maru, tai jie išsigando, krauju pasirašė, kad niekada čia nebeateis. Kai jie taip pasirašė, liepė jiems supilti kalną. Švedų kareiviai savo gyveriais sunešė žemę ir supylė Kupiškio piliakalnį. Mat senoviški kareiviai nešiojo aukštas kepures su gyveriais. Tad švedų kareiviai po kepurę, po kepurę — prisisėmę smėlio ir supylė kalną. Kalne yra rūsys. Tenai stovi skrynia, pilna popierių. Skrynią paslėpė, kad niekas nepaimtų. Reiktų ilgai kasti, jeigu norėtų ją atkasti.

Aukštupėnai, Kupiškio sen., Kupiškio r.
GPS - 55.8478073, 24.9756068

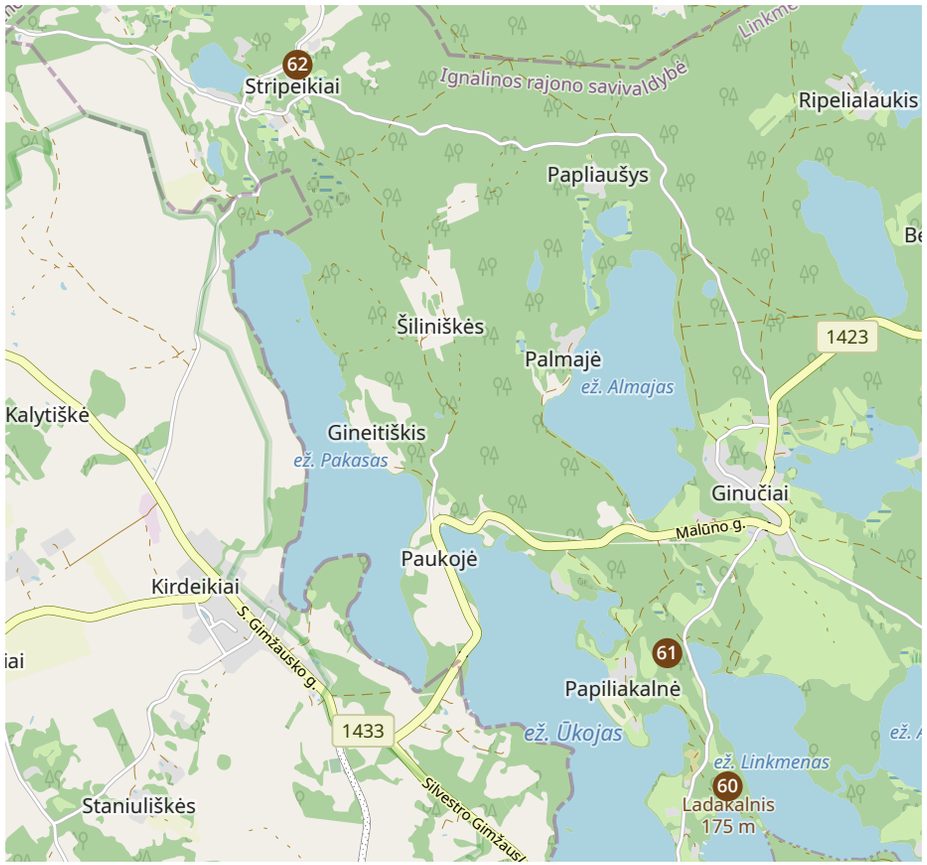

IGNALINOS rajono savivaldybė

60. Ladakalnis
61. Ginučių piliakalnis
62. Bitininkystės muziejus

Turizmo informacijos centro interneto svetainė: www.ignalina.info

60. LADAKALNIS

Viena aukščiausių ir vaizdingiausių Aukštaitijos vietų, kuri dažniausiai be rimtesnio pagrindo laikoma deivės Lados kulto vieta; padavimai ir sakmės rodo, kad vietos pavadinimas gali būti kilęs iš liaudiško piktosios dvasios vardo ladokas (ledokas). Tai, o taip pat Balnakmenis, Piestakalnis prie Ladakalnio, netoli esanti Devyniaveršio įlanka Ukojo, Mergakampis – Alksno ežere, pilkapių vieta Kimbartiškėje nepalieka abejonių, kad sausumos ruožas tarp Linkmeno ir Ukojo, taip pat šių ežerų įlankos ir pusiasaliai nuo seno priklausė šventai vietovei. Ladakalnis – reikšminga šios apylinkės dalis, kur laimę žmonės patiria ant kalno kaip aukštąjį jausmą, kaip pilnatvę, pripildančią sielą ramybės ir pasigėrėjimo. 176 m aukščio kalnas, geomorfologinis gamtos paminklas, nuo kurio atsiveria išties nepakartojamas vaizdas. Archeologiniai Ladakalnio tyrinėjimai žymesnių rezultatų kol kas nedavė. Šiuo metu didelis, gražus kalnas išlyginta aikštele viršuje (ir ten kitados pasodintu ąžuolu) – čia atsiveria septynių ežerų reginys – su tam tikromis išlygomis laikytinas šventviete; pietvakariniame Ladakalnio šlaite auga Lietuvos prezidentų ąžuolų alėja.

Su pačiu Ladakalniu ir jo apylinkėmis siejama ir įvairių padavimų bei legendų. Vienas iš jų pasakoja, kad kaimo merginos bėgo nuo Napoleono karių ir plaukdamos nuskendo vienoje Alksno ežero įlankoje, kuri nuo to laiko vadinama Mergakumpiu. Dar pasakojama, kad Linkmeno ežere gyvenęs žaltys Linkmenas, o ant kalno jam buvo pastatyta didelė šventykla.

Papiliakalnės k., Linkmenų sen., Ignalinos r.
GPS - 55.36651, 25.99063

61

61. GINUČIŲ PILIAKALNIS

Vienas žymiausių ir didingiausių piliakalnių Lietuvoje (kompleksui priklauso dar vienas piliakalnis, dvi senovės gyvenvietės, atitraukti gynybiniai įtvirtinimai Linkmeno pakrantėje). Daugelis pasakojimų ir padavimų liudija šios vietos svarbą naujaisiais amžiais, tautinio atgimimo šauklys kun. Silvestras Gimžauskas ją sureikšmino XIX a. antroje pusėje, o XX a. 4 dešimtmetyje Ginučių piliakalnio aikštelėje buvo pasodintas Prezidento Antano Smetonos ąžuolas. Tad didysis Lietuvos istorijos pasakojimas čia skleidžiasi kaip lietuvių tautos kovos už laisvę, taigi ir laimę bei gerovę, mitas. Aukšti, statūs šlaitai, iškylantys į daugiau kaip 40 m aukštį, ir pakankamai plati aikštelė – 19 x 47 m dydžio, apjuosta pylimu – byloja, kad čia kažkada buvo svarbi ir priešams sunkiai įveikiama pilis. O be viso to akivaizdu, kad jos įkūrėjams ir valdovams buvo nesvetimas ir tam tikras meniškas polėkis, nes nuo kalno atsiveria prabloškiantis aplink tyvuliuojančių ežerų vaizdas. Manoma, kad H. Vartbergės kronikoje aprašyta, ant piliakalnio Linkmeno pakrantėje stovėjo medinė pilis, siejama su kunigaikščiu Lengveniu (Karaliaus Mindaugo seserėnas). Rašytiniuose šaltiniuose Linkmenų pilis minima nuo 1373 m., sudeginta 1433 m. vasarį, puolant Livonijos ordino kariuomenei. 2011 m., tyrinėjant aikštelę, rasta XIII–XIV a. būdingos apžiestos keramikos šukių, akmeninis verpstukas ir sidabrinio rakto galas. 2014 m. papėdės gyvenvietėje (ten dabar statomi keliautojų automobiliai) aptikta metalo lydymo krosnelė, rasta darbo įrankių, žvejybos kabliukų, papuošalų, datuojamų IV–VIII a.

Papiliakalnės k., Linkmenų sen., Ignalinos r.
GPS - 55.37407, 25.98513

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Rekomenduojame aplankyti ginučių vandens malūną, ne tik pasigrožėsite neįprastais vaizdais, bet ir atsigaivinsite pabraidę seklioje upėje, o gal net ir išsimaudysite.

61

61

61

62. BITININKYSTĖS MUZIEJUS

Etnokultūrinėje plotmėje pristatyti bičių ir bitininkystės pasaulį yra unikalu ne tik Lietuvoje, bet ir pasauliniame kontekste. Muziejaus išskirtinumą lemia galimybės – trys viename! Unikali gamta ir jos daug, edukacinės programųos susijusių su bitininkyste ir bičių produktais, interaktyvi ekspozicija pastatuose su 4 ha teritorija, pritaikyta aktyviam poilsiui ir bendravimui. Muziejus atveria nepakartojamus įspūdžius– per patyriminę veiklą, per gamtos ir bičių produktų kvapų terapiją hamakuose, per istorines žinias apie bitininkavimą, per bičiulišką bendravimą muziejaus pavėsinėse. Apsilankę muziejuje pajusite šventą deivės Austėjos supimą ir paskrajosite sparnuotosiomis supynėmis, bičių

62

motinėlių dūzgimą, pažaisite bičių korio pavidalo smėlio dėžėse, unikalų lietuvių bičiulystės reiškinį bei daugelį sakmių ir tikėjimų, atskleidžiančių bičių šventumą, gamtos terapiją hamakuose po liepomis.

Stripeikių k., Linkmenų sen., Ignalinos r.
GPS - 55.40891, 25.94494
www.biciumuziejus.lt/index.php/home

62

KUR PATIRTI KAŽKĄ YPATINGO?

Rekomenduojame aplankyti interaktyvų vieną gražiausių lietuvos muziejų.

62

18

Žiemgalos planavimo regionas, Nacionalinė regionų plėtros agentūra.

Projektas Baltų kultūros pažinimo skatinimas ir žinomumo apie tarptautinį kultūros kelią ,,Baltų kelias“ didinimas „Tyrinėk baltus” (LLI-447; Exploring Balts and Promoting Awareness of the International Cultural Route “Balts’ Road“), kuriuo siekta padidinti turistų susipažinimą su baltų gentimis, skatinti pažinimą ir norą juos tyrinėti. Daugiau informacijos apie maršrutus galite surasti www.baltukelias.lt ir šiame leidinyje.

Leidinys parengtas įgyvendinant 2014-2020 m. Interreg V-A Latvijos ir Lietuvos programos projektą. Visas projekto biudžetas – 870 000,00 EUR. Iš jų Europos regioninės plėtros fondo bendrasis finansavimas – 739 000,00 EUR. Jokiomis aplinkybėmis negali būti laikoma, kad leidinys atspindi Europos Sąjungos nuomonę.

Leidėjas

Šiaulių turizmo informacijos centras, 2023 metai.

Maketavimas

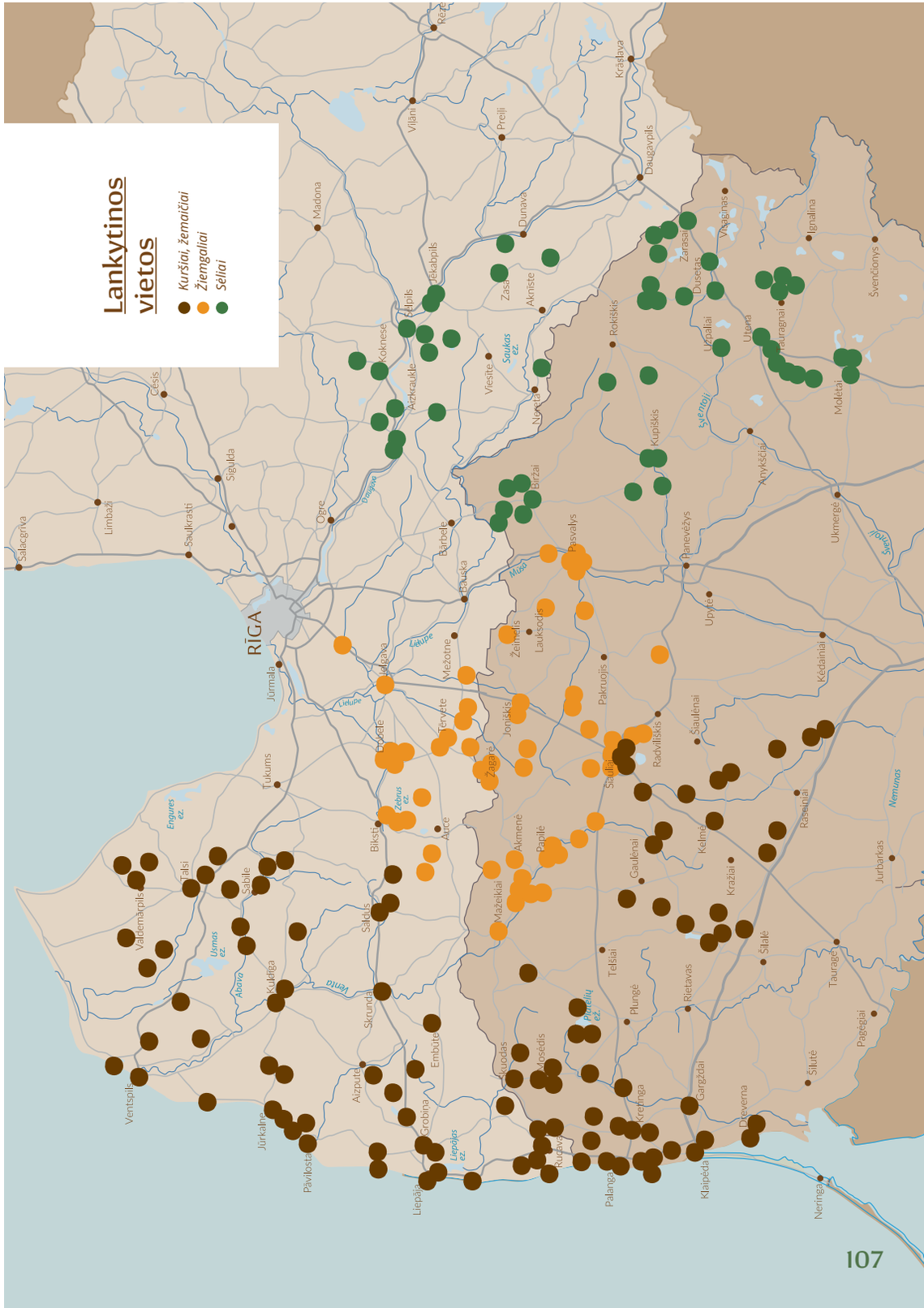
Dizainas ir maketavimas Gedas Meškūnas.

Fotografijos

Leidinyje panaudotos Aizkrauklės ir Jekabpilio Turizmo informacijos centrų, Žiemgalės planavino regiono archyvų, ir VietovesLT nuotraukos. Taip pat R. Parafinavičius, E. Aleksandravičienė, I. Ližaitytė, R. Leišė, V. Rojienė, V. Maslauskė, L. Vitkus, A. Kučas, D. Vaitkus, Surijenas, V. Ramanauskienė, E. Tamošiūnas, R. Valančauskas, E. Žalienė, S. Prapiestis, A. Bartkus, A. Laurinavičė, L. Kodiakina, R. Larinas ir kitų „Fotografijos namai“ fotografų nuotraukos.

Viršelio nuotrauka: Žaneta Bytautienė

Dėkojame už bendradarbiavimą visiems, dalyvavus rengiant leidinį.

APŽIŪRĖKITE IR IEŠKOKITE „ŽIEMGALIAI“ BEI „KURŠIAI IR ŽEMAIČIAI“ TURIZMO GIDŲ!

BALTŲ KELIAS

SĖLIAI

Tyrinėk Baltus

Kuršiai

Žiemgaliai

Sėliai